

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS KATEDRA

SVETLANA PANINA
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR KRIMINOLOGIJOS PROGRAMA

ĮŽEIDIMAS IR TEISINĖ ATSAKOMYBĖ UŽ JĮ

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė – lektorė Renata Marcinauskaitė

Konsultantas – docentas dr. Olegas Fedosiukas

Vilnius, 2010

TURINYS

Įvadas.....	3,4;
1. Įžeidimo kaip nusikalstamos veikos sudėties požymiai teorijoje ir teismų praktikoje.....	5;
1.1. Objektvieji įžeidimo kaip nusikalstamos veikos sudėties požymiai teorijoje ir teismų praktikoje.....	-
1.1.1. Orumas ir garbė kaip baudžiamojo įstatymo saugoma vertybė.....	5-12;
1.1.2. Pažeminimas kaip įžeidimą suponuojanti veika.....	12-20;
1.1.3. Pažeminimo požymiai ir būdai.....	20-30;
1.1.4. Pažeminimo veiksų viešumas ir jo įtaka veikos kvalifikavimui.....	30-35;
1.1.5. Nukentėjusiojo nuo įžeidimo samprata	35-40;
1.2. Subjektyvieji įžeidimo požymiai ir jų nustatymas teismų praktikoje	40-43;
2. Įžeidimo atirbojimas nuo kitų nusikalstamų veikų.....	44-55;
3. Įžeidimo kriminalizavimo tikslingumas	55-58;
4. Įžeidimo traktavimas Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje.....	58-64;
Išvados.....	65, 66;
Santrauka anglų kalba.....	67;
Santrauka lietuvių kalba.....	68;
Šaltiniai.....	69-71

IVADAS

Žmogaus orumas yra viena svarbiausių jo vertybių. Atsižvelgiant į orumo vertingumą įvairūs teisės aktai numato atsakomybę už šios vertybės paneigimą. Teisės aktų, ginančių asmens orumą, tarpe yra ir baudžiamasis įstatymas, numatantis atsakomybę už asmens orumo ir garbės įžeidimą. Šis mokslinis darbas skirtas įžeidimo kaip nusikalstamos veikos sudėties analizei. Tiek baudžiamosios teisės mokslinė literatūra, tiek teismų praktika patvirtina, kad garbės ir orumo gynimas šiuolaikinėje visuomenėje yra labai aktualus. Manytina, tai yra siejama su demokratinės santvarkos įvedimu, kai kiekvienas asmuo pajuto savo vertingumą, suvokė save, kaip individą, turintį orumą, bei garbę.

Problemas, susijusias su įžeidimo kaip nusikalstamos veikos interpretavimu, nagrinėjo tokie baudžiamosios teisės mokslininkai kaip: K. Jovaišas, V. I. Marchotin, A. A. Osmanov, L. N. Sugačiov, M. T. Tovmasian, M. A. Canava, V. I. Šmarion, Z. A. Vyšinskaja, A. A. Žižilenko, A. B. Kiriuchin, J. A. Krasikov, L. L. Krutikov, I.S. Noj, T. Nurkajeva, P. Riazanov, G. S. Sarkisov, I. I. Solodkin, M. S. Raškovskaja, V. A. Utkin, V. N. Širijajev ir kt. Kaip matyti iš pateikto autorių sąrašo, tik vienas Lietuvos baudžiamosios teisės mokslininkas domėjosi baudžiamosios atsakomybės už įžeidimą problemomis. Tačiau, manytina, kad ateityje šia tema turėtų domėtis daugiau mokslininkų, kadangi baudžiamųjų bylų dėl įžeidimų gausa teismuose patvirtina, kad šioje srityje kyla daug problemų, kurios reikalauja racionalaus sprendimo.

Problemos, susijusios su baudžiamąja atsakomybe už įžeidimą, yra tiek teorinio, tiek ir praktinio pobūdžio, tačiau, kaip matysis iš šio tyrimo, daugiausiai problemų kyla visgi praktinėje srityje, t. y. teismų praktikoje. Šiame darbe svarstytinios problemos dėl įžeidimo nusikalstamos veikos sudėties įstatymo saugomos vertybės apibrėžimo, pažeminimo sąvokos, būtinų požymių, būdų, įžeidimo tyčios turinio. Kadangi teismų praktikoje dažnai kyla įžeidimo atribojimo nuo kitų nusikalstamų veikų problemų, darbe bus analizuojami įžeidimo atribojimo nuo kitų nusikalstamų veikų kriterijai.

Taigi šio tyrimo tikslas yra atskleisti įžeidimo kaip nusikalstamos veikos sudėties požymių turinį.

Iškelta tikslo pasiekimui formuojami tokie uždaviniai:

1. Nustatyti įžeidimo kaip nusikalstamos veikos sudėties įstatymo saugomas vertybes;
2. Atskleisti pažeminimo kaip įžeidimo sudėtį sudarančios veikos turinį, esminius požymius ir būdus;
3. Pateikti įžeidimo kaip nusikalstamos veikos tyčios turinį;

4. Nustatyti kriterijus, pagal kuriuos įžeidimą galima atriboti nuo kitų nusikalstamų veikų;
5. Pateikti Europos Žmogaus Teisių Teismo kai kurių įžeidimą sudarančių požymių paaiškinimą.

Tyrimo objektas yra Baudžiamojo kodekso 155 straipsnyje numatytos nusikalstamos veikos, t. y. įžeidimo, sudėtis. Tyrimo dalykas yra pažeminimo turinys, būdai ir kiti įžeidimo požymiai, kurie yra būtini pažeminimo konstatavimui. Darbo hipotezė: įžeidimas nepasižymi tokiu pavojingumu, kuris galėtų būti pagrindu traukti asmenį baudžiamojon atsakomybėn.

Šį darbą sudaro keturios dalys. Pirmoji darbo dalis skirta baudžiamajame įstatyme įtvirtintų įžeidimo sudėties objektyviųjų ir subjektyviųjų požymių analizei, pagrįstai ne tik baudžiamosios teisės mokslinė literatūra, bet ir teismų praktika. Šią dalį sudaro du skyriai. Pirmas skyrius suskirstytas į poskyrius, kuriuose detaliau analizuojamos įžeidimo objektyviųjų požymių problemos. Antras pirmos dalies skyrius yra apie subjektyviuosius įžeidimo požymius. Antroje dalyje sprendžiamos problemos dėl įžeidimo atribojimo nuo kitų nusikalstamų veikų teorijoje ir teismų praktikoje. Trečia darbo dalis skirta pažeminimo pavojingumo analizei, kadangi mes laikomės pozicijos, kad įžeidimas kaip nusikalstama veika turėtų būti dekriminalizuota. Paskutinėje ketvirtoje darbo dalyje pateikiama Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimų įžeidimo bylose analizė.

Rašydami darbą, panaudojome tokius metodus kaip mokslinės literatūros ir teismų praktikos analizė, sintezė. Atlikdami tyrimą, pasirėmėme Lietuvos, bei užsienio šalių baudžiamosios teisės mokslinė literatūra, kurioje taip pat buvo nagrinėjami probleminiai klausimai, susiję su teisine atsakomybe už įžeidimą. Kartu lyginome mokslininkų pozicijas ir savo nuomonę su teismų praktika, t. y. pirmosios, apeliacinės ir kasacinės instancijos teismų sprendimais bylose dėl įžeidimo. Išdėstydami savo poziciją, bei analizuodami mokslinę literatūrą ir teismų praktiką, panaudojome teorinius palyginimo, analogijos, indukcijos, dedukcijos metodus.

1. Įžeidimo kaip nusikalstamos veikos sudėties požymiai teorijoje ir teismų praktikoje

1.1 Objektvieji įžeidimo kaip nusikalstamos veikos sudėties požymiai teorijoje ir teismų praktikoje.

1.1.1 Orumas ir garbė kaip baudžiamojo įstatymo saugoma vertybė.

Šioje darbo dalyje nagrinėsime įžeidimo kaip nusikalstamos veikos sudėties saugomų vertybių problemą, išaiškinsime orumo ir garbės sąvokas įžeidimo kontekste, orumo, garbės ir reputacijos santykį, analizuosime įžeidimo kaip nusikalstamos veikos sudėties dalyko problemą.

Kalbėdami apie įžeidimo kaip nusikalstamos veikos sudėties saugomą vertybę, dauguma autorių vieningai sutinka, kad tokios vertybės yra orumas ir garbė tam tikrais atvejais, kai asmuo įžeidžiamas viešai. Tačiau egzistuoja ir kitų nuomonių dėl įžeidimo sudėties saugomos vertybės. Pavyzdžiui, Rusijos baudžiamosios teisės mokslininkas S. P. Mokrinskij teigė, kad esant įžeidimui, tokios baudžiamojo įstatymo saugomos vertybės, kaip šmeižimo atveju, t. y. asmens orumo, neegzistuoja. Jis tai pagrindė tuo, kad, esant šmeižimui baudžiamasis įstatymas siekia užtikrinti asmens visuomeninę reputaciją, kurią jis faktiškai turi, o įstatymai dėl įžeidimo gina nukentėjusių nepriklausomai nuo jo tikrų teigiamų savybių. Todėl persekiojimo už įžeidimą tikslas yra įpareigoti piliečius elgtis korektiškai vienas kito atžvilgiu, kaip priklauso kultūringiems žmonėms, o įžeidimo veiksmai pažeidžia išorinių santykių tvarką, nes tokiu būdu išreiškiamas visuomeninės kultūros paniekimas. Todėl S. P. Mokrinskij manė, kad įžeidimo kaip nusikalstamos veikos sudėties saugoma vertybė yra išorinių tarpusavio santykių tvarka, todėl įžeidimas ir šmeižimas yra ne vienuose nusikaltimai. Šmeižimas – tai nusikaltimas prieš asmenį, o įžeidimas – nusikaltimas prieš viešąją tvarką.¹

Nesutiktume su mokslininko S. P. Mokrinskij išreikšta originalia nuomone ir pritartume visgi daugumai autorių, teigiančių, kad įžeidimo kaip nusikalstamos veikos sudėties įstatymo saugomos vertybės yra garbė ir orumas. Kaip tvirtina baudžiamosios teisės mokslininkas I. S. Noj, įžeidimo pripažinimas pasikėsiniu į viešąją tvarką būtų nukreiptas ne į baudžiamosios teisinės asmens apsaugos išplėtimą, tačiau, atvirkščiai, į jos siaurinimą, kadangi pripažinimas visuomeninės ramybės pagrindiniu įžeidimo pasikėsinio objektu praktiškai reikštų, kad bausmė už šį nusikaltimą būtų nustatoma nepriklausomai nuo žalos, patirtos nukentėjusiojo, o atsižvelgiant į padarinius, žalingus visuomeninei tvarkai². Papildytume šią autoriaus nuomonę tuo, kad įžeidimas kaip veika yra susijęs su nukentėjusiojo subjektyviomis savybėmis. Vienam asmeniui pasakyti tam

¹ И. С. Ной. Охрана чести и достоинства личности в советском уголовном праве.- Саратов: Издательство Саратовского университета, 1959. Р. 9

² Ten pat. Р. 11.

tikri teiginiai gali pasirodyti neužgaulūs ir neįžeidžiantys, kitas įvertins tuos žodžius, kaip pažeminimą. Todėl teigti, kad įžeidimu pažeidžiama viešoji tvarka, negalima, nes įžeidus asmenį užgaunamas jo orumas, bet pati viešoji tvarka, visuomenė dėl to nepatiria jokios realios žalos, kurią patiria tiesioginis nuo įžeidimo nukentėjęs asmuo. Gali kilti klausimas dėl to, kaip vertinti situaciją, kai asmuo yra žeminamas kitų žmonių akivaizdoje, viešai, pavyzdžiui užgauliojamas necenzūriniais žodžiais. Tokiais atvejais, be abejo, yra pažeidžiama viešoji tvarka, tačiau šioje situacijoje negalima kalbėti apie įžeidimo kaip nusikalstamos veikos sudėtį, kadangi konstatuotina nusikalstamos veikos sudėtis, numatyta BK 284 straipsnyje, t. y. viešosios tvarkos pažeidimas. Negalima paneigti, kad ir viešosios tvarkos pažeidimo atveju asmuo yra įžeidžiamas, bet tuomet žalą nuo įžeidimo patiria ne tik jis, bet ir visuomenė. Būtent dėl to, kad tokioje situacijoje pažeidžiami ne tik tiesioginio nukentėjusiojo nuo įžeidimo, bet ir visuomenės interesai, konstatuotinas ne įžeidimas (BK 155 str.), bet viešosios tvarkos pažeidimas (BK 284 str.).

Ir, paprieštaraudami mokslininkui S. P. Mokrinskij, papildytume savo argumentaciją tuo, kad vadovaujantis jo samprotavimais galima prieiti prie išvados, kad bet kokia nusikalstama veika pažeidžia išorinių santykių tvarką, demonstruodama visuomeninės kultūros paniekimą. Turime omenyje žmonių tarpusavio bendravimo kultūrą, kuri numato, kad asmuo negali kitam visuomenės nariui sąmoningai daryti žalą, nes turi būti vadovaujamas principu „nedaryk kitiems to, ko nenorėtum, kad būtų daroma kitų tau“. Bet šis faktas neduoda pagrindo visų nusikalstamų veikų priskirti nusikaltimams viešajai tvarkai. Kiekviena veika turi savo įstatymo saugomą vertybę, kuri yra pažeidžiama, padarius atitinkamą nusikalstamą veiką, ir šito fakto negalima paneigti, nes tai turi didelę reikšmę tiek teorijoje, tiek praktikoje atskiriant panašias pagal objektyviuosius nusikalstamos veikos požymius veikas. Trumpai tariant, mūsų manymu, kiekviena nusikalstama veika yra tam tikras viešosios tvarkos pažeidimas, tačiau kiekviena nusikalstamos veikos sudėtis, įtvirtinta baudžiamajame įstatyme, turi savo įstatymo saugomą vertybę. Taigi ir įžeidimo kaip nusikalstamos veikos sudėtis saugo tokias asmens vertybes kaip orumas ir garbė.

Yra autorių teigiančių, kad įžeidimo sudėties saugoma vertybė yra ne tik asmens orumas ir garbė, bet ir jo reputacija. Tačiau, prieštaraudamas šiems autoriams, baudžiamosios teisės mokslininkas J. M. Tkačevskij tvirtina, kad reputacija yra subjekto įgyjamas visuomeninis įvertinimas, bendra nuomonė apie jo asmens savybes, dorybes. Akivaizdu, kad įžeisti galima asmenį, bet ne reputaciją³. Lietuvių kalbos žodyne reputacija apibrėžiama kaip viešoji nuomonė apie kieno nors ypatybes.⁴ Rusijos kalbotyros mokslininko Ožegevo žodyne reputacija aiškinama kaip kažkieno ar kažkuo įgyjamas visuomeninis įvertinimas, bendroji nuomonė apie

³³ ЮрЛиб Юридическая библиотека, http://www.jursites.ru/tkachevskii_ugolovnaya_otvets.html (prisijungimo laikas 2009-08-18, 22:36 val.)

⁴ Lietuvių kalbos žodynas, <http://www.lkz.lt/startas.htm>, (prisijungimo laikas 2009-10-05, 10:30 val.)

kažkieno/kažko savybes, dorybes, trūkumus.⁵ Kaip matoma iš pateiktų reputacijos apibrėžimų, reputacijos aiškinimas labai panašus į garbės sąvoką, kadangi turima omenyje kitų asmenų nuomonė apie konkretų žmogų. Lietuvių kalbos žodyne garbė aiškinama kaip šlovė, pagarba, geras vardas.⁶ Taigi reputacija skiriasi nuo garbės, mūsų manymu, tuo, kad garbė - tai visada pozityvi nuomonė apie asmenį. Ir kai sakoma, kad pažeista asmens garbė, turima omenyje, kad apie jį atsiliepiama neigiamai paneigiant jo garbę sudarančius elementus. Reputacija, skirtingai nei garbė, gali būti kaip teigiama, taip ir neigiama. Taigi pritariame J. M. Tkačevskij nuomonei, pažymėdami, kad reputacija gali būti vertinama kaip savotiškas įžeidimo dalykas, tai yra duomenys, kurie vienaip ar kitaip veikiami, kai asmuo yra įžeidžiamas ar šmeižiamas.

Nors mūsų analizuotoje baudžiamosios teisės mokslinėje literatūroje nebuvo išreikšta nuomonė, kad įžeidimas kaip nusikalstamos veikos sudėtis turi dalyką, mes manome, kad visgi ir šiuo atveju galima kalbėti apie šį nusikalstamos veikos požymį. Šios problemos kontekste svarbu paminėti, kad egzistuoja dvi nuomonės dėl nusikalstamos veikos dalyko. Viena mokslininkų grupė teigia, kad yra nusikalstamų veikų, kuriose nėra dalyko; kita mokslininkų grupė teigia, kad nusikalstamos veikos dalykas yra visuose nusikaltimuose.⁷ Pastarieji grindžia savo poziciją tuo, kad visuomeniniai santykiai negali egzistuoti be dalyko, jie visada formuojasi dėl kažko konkretaus, visuomeniniai santykiai negali būti be dalyko, kitaip jie egzistuos, kaip abstrakcija, fantomas.⁸

Mes laikomės pozicijos, kad įžeidimas taip pat turi dalyką, vadovaudamiesi kitos nusikalstamos veikos, t. y. valstybės paslapties atskleidimo, aiškinimu. Lietuvos baudžiamosios teisės mokslinėje literatūroje teigiama, kad valstybės paslapties atskleidimo kaip nusikalstamos veikos dalykas yra konfidenciali informacija, t. y. svarbiausi valstybės politikos, gynybos, ekonomikos ir kitų sferų duomenys, įstatymų nustatyta tvarka pripažinti valstybės paslaptimi. Valstybės paslapties atskleidimo dalyku įvardijami ir materialūs dalykai – daiktai, jeigu jų turinys arba informacija apie juos yra valstybės paslaptis, iš jų tą paslaptį galima sužinoti.⁹ Taigi darytina išvada, kad nusikalstamos veikos dalyku gali būti ir nematerialūs, neapčiuopiami objektai, tarkime, informacija. Jeigu mes kalbėsime konkrečiai apie įžeidimo dalyką, tai konstatuotina, kad įžeidimo kaip nusikalstamos veikos dalykas yra informacija apie konkretų asmenį, pateikta užgaulia, nepadoria forma, kuri leidžia tą informaciją traktuoti, kaip įžeidimą. Šiuo atveju dalyku gali būti žodiniai teiginiai, paveikslas, užrašai, iškreipti po tam tikro išorinio poveikio (pavyzdžiui, ant portreto nupaišius ūsus ar pan.).

⁵ <http://www.slovarik.kiev.ua/ojegov/r/103597.html> (prisijungimo laikas 2009-10-05, 10:35 val)

⁶ Lietuvių kalbos žodynas, <http://www.lkz.lt/startas.htm> (prisijungimo laikas 2009-10-05, 10:52 val.)

⁷ А. П. Козлов. Понятие преступления. - Санкт – Петербург: Юридический центр Пресс, 2004. P.

267

⁸ В. К. Глистин. Проблема уголовно-правовой охраны общественных отношений. - Ленинград, 1979, P. 48.

⁹ V. Pavilionis ir kt. Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. 1 dalis – Vilnius: Eugrimas, 2000. P. 126, 127

Pažymėtina, kad ilgą laiką iš viso nebuvo išreiškiamas skirtumas tarp orumo ir garbės. Kaip nurodo baudžiamosios teisės specialistas A. A. Vlasov, vieno karaliaus įsakymo komentare pažymėta, kad garbė – orumas, būdingas žmogui nuo gimimo kartu su orumu, kaupiamu gero gyvenimo sąskaita – tai vienintelis kapitalas, kuris negali būti atimtas, sumažintas bet kieno valdžia¹⁰. Tačiau vėliau šios sąvokos buvo atskirtos ir aiškinamos skirtingai. Iš pradžių nagrinėsime orumo sąvoką, kadangi pagrindinė įžeidimo sudėties saugoma vertybė yra orumas.

Teisės teorijoje egzistuoja daug nuomonių dėl orumo sąvokos. Kaip pažymėjo Lietuvos teisės mokslų daktarė E. Venckienė, teisės į žmogaus orumo pažeidimas negali būti nustatytas, nes nėra aiškus pažeidimo objekto turinys. Tarptautinėje teisėje orumas dažnai įvardijamas kaip žmogaus teisių ir laisvių šaltinis, žmogaus kokybės aksioma, konstitucinėje teisėje jis paprastai traktuojamas ir kaip esminė teisinės valstybės norma, o civilinėje teisėje – kaip asmens savęs vertinimas, remiantis socialiniu pripažinimu. Tai kelia problemą teisės praktikai, nes esant neaiškiam saugomo objekto sąvokos apibrėžimui, kyla jo apsaugos ribų ir gynimo klausimas¹¹. Sunku nesutikti su šia autorės nuomone, nes tokia teisinės sąvokos įvairovė sudaro prielaidas nevienodai aiškinti teisės normas, susijusias su orumo kaip įstatymo saugomos vertybės pažeidimu. Taigi sudaromos prielaidos nevienodai aiškinti teisės aktus ir pažeisti žmonių lygybės prieš įstatymą principą.

Baudžiamosios teisės specialistas A.A. Vlasov nagrinėdamas orumo sąvoką, išskiria du jo aspektus: išorinį (objektyvųjį) ir vidinį (subjektyvųjį). Objektyvaus kriterijaus turinys yra žmogaus pripažinimas aukščiausia vertybe. Vidinė orumo pusė susijusi su žmogaus vidiniu pasauliu, jo pasaulėžiūra ir įsitikinimais, su savybe elgtis atitinkamai pagal nustatytas priimtas visuomenėje moralines normas ir reikalavimus, t. y. susijusi su moralinio vertingumo ir reikalingumo visuomenei pajutimu ir suvokimu¹².

Panaši pozicija taip pat išreikšta ir mūsų teisės teorijoje teisės filosofijos mokslininko profesoriaus A. Vaišvilos, kuris iškelia ir plėtoja socialinės orumo sąvokos koncepciją, pagal kurią orumas suprantamas kaip žmogaus vertingumas, kylantis iš asmens gebėjimo tinkamai gyventi visuomenėje. Plėtodamas šią koncepciją profesorius išskiria du žmogaus vertingumo lygius: vertingumą, kuris kyla iš formalaus pripažinimo kiekvieno asmens teisės apskritai subjektu, jis visiems vienodas, nes įgyjamas iš visuomenės be žmogaus asmeninių pastangų (pareigų vykdymo); individualų asmens socialinį vertingumą, kurį asmuo gali susikurti tik pareigų artimui vykdymu, reikalaujančiu iš visuomenės grįžtamųjų paslaugų. Atsižvelgiant į tai, teisė į orumą yra skirstoma į

¹⁰ А. А. Власов. Проблемы судебной защиты чести, достоинства и деловой репутации. - Москва: Издательство имени Сабашниковых, 2000. Р. 9

¹¹ E. Venckienė. Žmogaus orumas kaip teisinė kategorija. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S), Vilnius, 2008 m. P. 4.

¹² А. А. Власов. Проблемы судебной защиты чести, достоинства и деловой репутации. –Москва: Издательство имени Сабашниковых, 2000. Р. 14

du egzistavimo būdus: teismo ir subjekcinės teisės. Teismo lygmens teisė į orumą – tai visuomenės ar valstybės suteiktas asmeniui nuo gimimo momento leidimas būti visuomenėje ir tinkamai joje gyventi, t. y. kurti savo gebėjimą naudotis suteiktais leidimais vykdant atitinkamas pareigas¹³. Pagal A. Vaišvilą subjekcinė teisė į orumą – tai asmens santykis su visuomene dėl savo susikurto vertingumo apsaugos. Vadovaujantis tokia subjekcinės teisės į orumą samprata A. Vaišvila konstatuoja, kad orumas kuriamas, didinamas pareigų vykdymu ir mažinamas, prarandamas naudojantis teisėmis nevykdant atitinkamų pareigų, t. y. keliant grėsmę kitų asmenų teisėms¹⁴.

Palyginus abi nuomones, darytina išvada, kad A. A. Vlasov įvardytas orumo objektyvūs kriterijai (išorinė orumo pusė) atitinka A. Vaišvilos teismo lygmens teisė į orumą, o subjektyvūs – subjekcinę teisė į orumą.

Tačiau yra autorių, kurie neskiria orumo teismo ir subjekcinės teisės lygmenų. Pavyzdžiui, baudžiamosios teisės mokslininkas K. Jovaišas nurodo, kad teisine prasme orumas – tai paties asmens savo sugebėjimų, dvasinių, dorovinių savybių, socialinio statuso, savo asmenybės supančiajame pasaulyje įvertinimas¹⁵. Toks asmens subjektyviosios nuomonės apie save sureikšminimas, mūsų manymu, yra neteisingas, nes, kaip ir pats K. Jovaišas nurodo, kiekvienas žmogus yra skirtingos nuomonės apie save. Vienas žmogus gali save labai aukštai vertinti ir bet kokią jam nepatinkantį žodį, pavartotą jo atžvilgiu, priimti, kaip įžeidimą, ir įstatymas privalės ginti tokio asmens pažeistą orumą. O kitas asmuo gali būti ne toks pažeidžiamas ir užgalių žodžių pavartojimą jo atžvilgiu priimti, kaip netikusį juokelį, kultūros stoką ir pan.

Labai panašią į profesoriaus A. Vaišvilos formuojamą orumo sąvoką ir, mūsų manymu, teisingą sąvoką, pateikė Rusijos Federacijos Konstitucijos komentaras, kuriame nurodyta, kad asmens orumas – tai paties asmens ir aplinkinių fakto apie žmogaus turimas dorovines ir intelektines savybes suvokimas. Žmogaus orumas nustatomas ne tik subjekto savęs įvertinimu, tačiau ir atsižvelgiant į objektyvias asmens savybes, apibūdinančias jo reputaciją visuomenėje: protingumą ir sveiką protą, pasaulėžiūrą ir dorovinius įsitikinimus, išsilavinimą ir žinių lygį, socialiai naudingų įgūdžių ir gebėjimų turėjimą, visuotinai priimtų elgesio taisyklių paisymą, tinkamą gyvenimo būdą ir kt.¹⁶. Šis teiginys patvirtina A. Vaišvilos poziciją, kad orumas yra vertybė, priklausanti nuo asmens elgesio visuomenėje, kad jis gali būti didinamas ar mažinamas, atsižvelgiant į tam tikras aplinkybes. Mūsų manymu, tokia orumo koncepcija apsaugos ne tik

¹³ A. Vaišvila. Žmogaus orumas ir teisė į orumą teisinio personalizmo požiūriu (nuo statiškojo prie tampančiojo orumo sampratos). / Jurisprudencija, 2005, t. 71(63). P. 53.

¹⁴ Ten pat. P. 57.

¹⁵ K. Jovaišas. Žmogaus garbė ir orumas: interpretavimo ir gynimo problemos. / Teisės problemos, 2004, Nr. 1 (43), P. 74

¹⁶ Н. Ф. Кузнецова и др. Новое уголовное право России. Особенная часть.- Москва: Зерцало, 1996. P. 63

asmenis, kurių orumas yra pažeidžiamas, bet ir tuos, kurie nepagrįstai gali būti patraukti baudžiamojon atsakomybėn už įžeidimą vien dėl to, kad kai kurie žmonės, vadovaudamiesi tik savo subjektyviais įsitikinimais, tam tikrus teiginius pripažins įžeidimu.

Siūlome tokį orumo kaip baudžiamojo įstatymo saugomos vertybės sąvoką: orumas – tai asmens savęs įvertinimas, pagrįstas objektyviomis to asmens savybėmis, apibūdinančiomis ir jo reputaciją visuomenėje, tokiomis kaip protingumas ir sveikas protas, pasaulėžiūra, doroviniai įsitikinimai, išsilavinimas, žinių lygis, socialiai naudingų įgūdžių ir gebėjimų turėjimas, visuotinai priimtų elgesio taisyklių laikymasis, bei tinkamas gyvenimo būdas.

Kaip buvo minėta aukščiau, įžeidimo sudėties saugoma vertybė gali būti ir garbė, jei asmuo buvo įžeistas girdint dar bent vienam asmeniui be kaltininko ir nukentėjusiojo. Todėl kyla poreikis atskleisti ir garbės sąvoką, bei jos santykį su orumu, kadangi literatūroje išsakomos įvairios nuomonės šiuo klausimu. Svarbu atriboti garbės ir orumo sąvokas dėl to, kad to nepadarius gali kilti problemų dėl konkrečios veikos teisingo kvalifikavimo. Garbė yra ne tik BK 155 straipsnio 1 dalies saugoma vertybė. BK 154 straipsnis, t. y. šmeižimo sudėtis, taip pat yra skirta garbės apsaugai. Kita vertus, netgi svarstant galimybę inkriminuoti BK 155 straipsnį, būtina išsiaiškinti, kokią šio straipsnio dalį pritaikyti, kadangi pirmoje minėto straipsnio dalyje įtvirtinta atsakomybė už viešą asmens pažeminimą, kai pažeidžiamas ne tik orumas, bet ir garbė, o antroje straipsnio dalyje įtvirtinta atsakomybė už neviešą asmens orumo pažeminimą.

Teisinėje mokslinėje literatūroje garbė aiškinama kaip asmens visuomeninis įvertinimas, kuris pateikiamas palyginus asmens poelgius su priimtais visuomenėje pozityvaus elgesio etalonais, kurie slypi visuotinai priimtose normose. Ten pat yra pažymima, kad orumas nuo garbės skiriasi tuo, kad jis susijęs ne su visuomenės įvertinimu, tačiau su asmens savęs paties įvertinimu. Tačiau ir garbė ir orumas turi daug bendro, nes jų pagrinduose yra tos pačios visuotinai priimtose elgesio normos¹⁷. Taigi ir orumas, ir garbė yra aiškinami kaip savarankiškos sąvokos, t. y. nei garbė, nei orumas nėra aiškinami vienas per kitą.

Panašios nuomonės laikėsi baudžiamosios teisės mokslininkas B. T. Bezlepkin, tvirtindamas, kad garbės samprata yra susijusi ne su asmens savęs įvertinimu, tačiau su kitų asmenų jo įvertinimu, t. y. su visuomenės moraliniu-politiniu piliečio įvertinimu, su asmens orumu, kurį nustato visuomenė¹⁸. Ši pozicija įdomi tuo, kad autorius netiesiogiai leidžia suprasti, kad orumas gali būti dviejų rūšių: nustatomas paties asmens ir nustatomas visuomenės. Garbė yra aiškinama per orumą, nustatomą visuomenės. Tokiu būdu galima padaryti išvadą, kad autorius vertina orumą ne kaip vertybę, kurią nulemia tik asmens subjektyvieji įsitikinimai, tačiau tai

¹⁷ А. И. Коробеев и др. Полный курс уголовного права. Том II Преступления против личности – Санкт – Петербург: Издательство Р. Асланова „Юридический центр Пресс“, 2008. Р. 447

¹⁸ А. А. Власов. Проблемы судебной защиты чести, достоинства и деловой репутации. – Москва: Издательство имени Сабашниковых, 2000. Р. 10.

vertybė, kurios egzistavimą asmenyje konstatuoja ir visuomenė. Būtent šios vertybės konstatavimas visuomenės atstovų ir bus garbės turinys.

Baudžiamosios teisės specialistas A.A. Vlasov, kalbėdamas apie garbę, išskyrė du jos aspektus: garbė kaip kitų asmenų įvertinimo kategorija ir garbė kaip savęs įvertinimas¹⁹. Susidaro įspūdis, kad taip tvirtindamas autorius painioja orumą su garbe, nes savęs įvertinimo aspektas yra susijęs būtent su orumu. Tačiau pasirodo ir garbė gali būti aiškinama per savęs paties įvertinimą. Kaip teigia A. A. Vlasov, garbė turi objektyvųjį ir subjektyvųjį aspektus. Objektyvioji garbės pusė nepriklauso nuo konkretaus asmens savęs įvertinimo, tačiau atspindi apibendrintas garbės sąvokoje konkrečios visuomenės, socialinės grupės vertybes. Objektyvioji išorinė garbės pusė pasireiškia per asmens nuopelnų pripažinimą ir pagarbą iš visuomenės pusės ir yra asmens reputacija, geras vardas, moralinė reikšmė, atsispindinti aukštoje visuomenės nuomonėje apie asmenį. Vidinė garbės pusė yra subjektyvi pagal savo formą ir neatsiejamai susijusi su asmens gebėjimu pačiam vertinti savo veiksmus ir poelgius suvokiant savo garbę, reputaciją, jo jautrumą į tai, kokia nuomonė egzistuos apie jį tam tikroje visuomeninėje sferoje²⁰. Taigi kalbant apie savęs įvertinimą garbės kontekste, turima omenyje tai, kad asmuo suformuoja nuomonę apie save, vadovaudamasis ne vien tik savo subjektyviais įsitikinimais apie savo asmenybę, tačiau tą nuomonę suformuoja ir visuomenė, asmuo save įvertina, atsižvelgiant į visuomenės nuomonę. Taigi baudžiamosios teisės specialistas A. A. Vlasov, kaip ir B. T. Bezlepkin, kalba apie savęs įvertinimą garbės kontekste, tvirtindamas, kad orumą formuoja ir visuomenė. Tačiau pagrindinė išvada iš visų šių samprotavimų yra ta, kad orumas pagal šiuos autorius yra garbės dalis.

Be to, pažymėtina, kad Lietuvos baudžiamosios teisės mokslininkas K. Jovaišas tvirtina, kad orumas yra neatsiejama ir nedaloma žmogaus savybė, to negalima besąlygiškai pasakyti apie asmens garbę. Tais atvejais, kai žeminama žmogaus garbė, neišvengiamai žeminamas ir jo orumas, tačiau atvirkštinė priklausomybė nėra užprogramuota. Jei žmogus užsitraukęs blogą vardą, negarbę, įsakmus draudimas žeminti jo orumą galioja, tačiau negalima žeminti to, su kuo kai kurie žmonės nieko bendro neturi, t. y. garbės²¹. Taigi autorius konstatuoja, kad įmanomas orumo pažeminimas be garbės pažeminimo (tai įžeidimas neviešai, nusikaltėlio užgaulus pažeminimas, susijęs, su jo padaryta nusikalstama veika), tačiau garbės pažeminimas be orumo įžeidimo neįmanomas, nes garbę suformuoja ir vidiniai asmens įsitikinimai apie save, nulemti visuomenės nuomonės, bei jo poelgiai, kurie įvertinami ne jo, bet visuomenės.

¹⁹ А. А. Власов. Проблемы судебной защиты чести, достоинства и деловой репутации. – Москва: Издательство имени Сабашниковых, 2000. Р. 11

²⁰ Ten pat. Р. 11, 12.

²¹ К. Jovaišas. Žmogaus garbė ir orumas: interpretavimo ir gynimo problemos./ Teisės problemos, 2004, Nr. 1 (43), P. 74

Pažymėtina, kad daugumoje žodynų garbė aiškinama kaip pozityvaus pobūdžio visuomenės nuomonė apie asmenį. Lietuvių kalbos žodyne garbė aiškinama kaip šlovė, pagarba, geras vardas.²² S. Ožegevo ir N. Švedovos žodyne pateikta viena iš garbės reikšmių taip pat patvirtina mūsų teiginį, kad garbė visuomet susijusi su teigiamu asmens įvertinimu. Pagal minėtą žodyną garbė – tai žmogaus moralinės, vertos pasididžiavimo ir pagarbos savybės; gera, neužteršta reputacija, pagarba.²³

Kadangi laikomės pozicijos, kad orumas yra neatsiejama garbės sudedamoji dalis, pateikiame tokia garbės sąvoka: garbė – tai teigiamas visuomenės, bei savo paties asmens įvertinimas, suformuotas visuomenės nuomonės, pagrįstas gera asmens reputacija, jo moralinėmis savybėmis ir poelgiais.

Baigdami šį poskyrį, pažymime, kad įžeidimo kaip nusikalstamos veikos sudėties saugoma vertybe gali būti asmens orumas, tam tikrais atvejais garbė, kai asmuo yra žeminamas kitų žmonių akivaizdoje, bet ne viešoji tvarka ar reputacija, kaip bandė tvirtinti kai kurie mokslininkai. Orumas aiškinamas kaip savarankiška teisinė kategorija, turinti objektyvųjį ir subjektyvųjį aspektus. Orumas – tai asmens savęs įvertinimas, pagrįstas objektyviomis to asmens savybėmis, apibūdinančiomis ir jo reputaciją visuomenėje, tokiomis kaip protingumas ir sveikas protas, pasaulėžiūra, doroviniai įsitikinimai, išsilavinimas, žinių lygis, socialiai naudingų įgūdžių ir gebėjimų turėjimas, visuotinai priimtų elgesio taisyklių laikymasis, bei tinkamas gyvenimo būdas. Garbės sąvoka aiškinama per orumo sampratą, pripažįstant, kad orumas yra garbės dalis, ir galimas orumas be garbės, tačiau garbė be orumo neįmanoma, nes pastarąją suformuoja ir asmens orumas, suformuotas visuomenės nuomonės. Garbė - tai teigiamas visuomenės, bei savo paties asmens įvertinimas, nulemtas visuomenės nuomonės, pagrįstas gera asmens reputacija, jo moralinėmis savybėmis ir poelgiais. Reputacija gali būti sudedamąja orumo ar garbės dalimi. Įžeidimo kaip nusikalstamos veikos sudėtis turi ir dalyką, t. y objektą, kuris tiesiogiai veikiamas darant nusikalstamą veiką. Įžeidimo dalykas yra informacija apie konkretų asmenų, pateikta užgaulia, nepadoria forma, kuri leidžia tą informaciją traktuoti kaip įžeidimą.

1.1.2 Pažeminimas kaip įžeidimą suponuojanti veika

Šis poskyris skirtas pažeminimo kaip įžeidimo nusikalstamos veikos teorinių ir praktinių problemų svarstymui. Nagrinėsime problemą, susijusią su įžeidimo sudėties vertinimu

²² Lietuvių kalbos žodymas, <http://www.lkz.lt/startas.htm>, (prisijungimo laikas 2009-10-05, 15:48 val.)

²³ Толковый словарь русского языка (С. Ожегов, Н. Шведова), <http://www.slovoedia.com/4/215/677299.html> (prisijungimo laikas 2009-10-05, 15:57 val.)

kaip formalios, ar kaip materialios; svarstysime galimybę pažeminti neveikimu. Be to, nagrinėsime abipusio įžeidimo įskaitymo galimybę, bei įžeidimo už akių problemą.

BK kaip įžeidimo sudėtį sudaranti veika nurodytas pažeminimas. Šios nusikalstamos veikos sudėtyje nėra nurodyti pavojingi padariniai, kylantys dėl įžeidimo, taigi ši sudėtis yra formali. Tačiau pats terminas „pažemino“ suformuoja tokią prielaidą, kad veika turi realių neigiamų pasekmių, kurios galėtų būti įvardytos kaip nusikalstamos veikos padariniai, kurie turėtų būti aprašyti įžeidimo sudėtyje. Būtent ši prielaida sudaro sąlygas ir teorijoje kilti diskusijoms dėl to, ar įžeidimo kaip nusikalstamos veikos sudėtis yra materialinė, ar formali. Dauguma autorių išreiškia nuomonę, kad įžeidimo sudėtis yra formali.

Pavyzdžiui, baudžiamosios teisės mokslininkas I. S. Noj tvirtina, kad iš straipsnių, numatančių atsakomybę už įžeidimą ir šmeižimą, dispozicijos, matosi, kad šios nusikaltimų sudėtys bus ir tuomet, jei esant šmeižimui niekas iš girdinčių melagingus, žeminančius kitą asmenį pamastymus, nepatikėjo tuo, kad jie atitinka tiesą, ar esant įžeidimui nukentėjusysis neišgyveno dorovinių kančių nuo bandymo pažeminti jo orumą²⁴. Su tuo sutinka ir baudžiamosios teisės mokslininkas L. N. Sugačiov, tvirtindamas, kad įžeidimo konstatavimui pakanka nepadoraus elgesio su kitu asmeniu fakto. Taip žodinis įžeidimas pripažįstamas padarytu nuo momento, kai nukentėjusiajam buvo išsakyti įžeidžiantys žodžiai. Rašytinio įžeidimo konstatavimui pakanka nustatyti, kad kaltininkas panaudojo nepadorius žodžius raštu, kurie žemina nukentėjusįjį. Įžeidimas veiksmais konstatuojamas nuo įžeidžiančių veiksmų nukentėjusiojo atžvilgiu padarymo momento²⁵

Kiti tvirtina, kad įžeidimo kaip nusikalstamos veikos sudėtis yra materialinė. Pavyzdžiui, baudžiamosios teisės mokslininkas V. S. Komisarov tvirtina, kad įžeidimo sudėtis yra materialinė. Nagrinėjamas nusikaltimas laikomas baigtu nuo to momento, kai nukentėjusysis įvertina save, kaip įžeistą, o teismas nustato įžeidimo faktą²⁶.

Mūsų manymu, įžeidimo sudėtis visgi yra materialinė. Visu pirma, byla dėl įžeidimo teisme keliami tik privataus kaltinimo tvarka. Tai yra įstatymas suteikė fiziniam asmeniui galimybę nuspręsti, ar jo orumas buvo pažemintas, ar ne. Ir jei asmuo kreipėsi su skundu į teismą dėl jo pažeminimo, tai jis faktiškai priėjo prie išvados, kad tam tikri veiksmai jį įžeidė, privertė jaustis nemaloniai, sukėlė tam tikrą psichologinį diskomfortą, t. y. pažemino jį. Jei įžeidimo sudėtis būtų formali, tai pavojinga veika būtų suformuluota, ne kaip „pažeminimas“, o kaip „žeminimas“, kas suponuotų išvadą, kad užgaulaus pobūdžio teiginiai turi pažeminti žmogaus orumą. Tačiau siekiant

²⁴ И. С. Ной. Охрана чести и достоинства личности в советском уголовном праве. – Саратов: Издательство Саратовского университета, 1959. Р. 62

²⁵ Л. Н. Сугачёв. Ответственность за оскорбление. – Москва: Юридическая литература, 1966. Р. 16

²⁶ В. С. Комиссаров. Курс уголовного права. Том 3. Особенная часть. <http://www.pravoteka.ru/pst/532/265803.html> (prisijungimo laikas 2009-08-15, 11:19)

konstatuoti įžeidimo kaip nusikalstamos veikos faktą orumo pažeminimas neturi reikšmės, nes pavojingi veiksmai (žeminimas tam tikru būdu) buvo atlikti. Todėl nesutiktume su I. S. Noj nuomone, kadangi pažemintas asmuo visada patiria dorovines kančias dėl savo orumo žeminimo, dėl to jis ir kreipiasi į teismą, t. y. tam, kad apgintų savo orumą ir atstatytų *status quo*, gautų moralinį pasitenkinimą dėl nusikaltusio asmens nubaudimo už pažeminimą.

Sunku sutikti ir su L. N. Sugačiov, kuris tvirtino, kad įžeidimo sudėtis yra formali, tačiau vėliau tame pačiame darbe rašydamas apie kaltės formą įžeidimo sudėtyje, jis netiesiogiai konstatavo įžeidimo materialinę sudėtį, aiškindamas, kad suprasdamas savo veiksmų nepadorų pobūdį, kaltininkas kartu numato, kad žemina asmens garbę ir orumą. Jei kaltininkas numato, kad jo elgesys žemina kitą žmogų, tačiau visgi padaro veiksmus, taip sukeldamas tokius padarinius, vadinasi, jis siekė pažeminti žmogų, sumažinti jo orumą ir garbę. Kitaip sakant, jis siekė šių padarinių²⁷. Taigi autorius konstatuodamas veikos tiesioginę tyčią, kalba apie įžeidimo padarinius. Tuo tarpu kalbant apie tiesioginę tyčią formalių sudėčių atvejais akcentuojamas pavojingas veikos pobūdis. Tiesioginė tyčia materialijų sudėčių atvejais kartu akcentuoja ir padarinius. Taigi, darytina išvada, kad L. N. Sugačiov taip atskleidždamas įžeidimo kaltės formą, netiesiogiai konstatavo, kad įžeidimas yra materialios sudėties nusikalstama veika.

Be to, pažymėtinas ir tas faktas, kad pažeminti galima ir pakankamai padoria forma vartojant korektiškus žodžius, tačiau konstatavus, kad įžeidimas yra formali sudėtis, iš nukentėjusiojo atimama galimybė įrodinėti, kad jis iš tikrųjų buvo pažemintas. Nes teismas, padaręs išvadą, kad tam tikri žodžiai nėra užgaulaus, žeminančio pobūdžio, iš karto atmestų įžeidimo galimybę, o nukentėjusysis prarastų galimybę įrodinėti, kad iš tikrųjų tam tikri teiginiai sukėlė jam nemalonų pojūtį, psichologinį diskomfortą.

Konstatavus materialiąją įžeidimo sudėtį gali iškilti klausimas dėl pasikėsینimo pažeminti galimybės. Manytina, kad ir įžeidimo atveju įmanomas pasikėsینimas įžeisti. Teoriškai galime įsivaizduoti situaciją, kai asmuo privataus kaltinimo tvarka kreipiasi į teismą dėl pasikėsینimo jį įžeisti. Pavyzdžiui, asmuo A užgauliai ir nepadoriai, pavartodamas necenzūrinius žodžius, atsiliepia apie asmenį B jų tarpusavio pokalbio metu, aiškiai siekdamas pastarąjį pažeminti. Asmuo B dėl savo aukštos savimonės, aukšto savęs įvertinimo, neįsižeidžia, tačiau galvodamas, kad panašioje situacijoje asmuo, kurio savimonė nėra tokia aukšta, tikrai įsižeistų, sugalvoja pamokyti asmenį A ir kreipiasi į teismą, prašydamas patraukti pastarąjį baudžiamojon atsakomybėn už pasikėsینimą įžeisti. Asmuo A bus traukiamas baudžiamojon atsakomybėn už tai, kad jis vartojo užgaulius, nepadorius, necenzūrinius žodžius asmens B atžvilgiu, siekdamas jį pažeminti, tačiau nebaigė veikos dėl nuo jo nepriklausančių aplinkybių, nes asmens B orumas nebuvo pažemintas.

²⁷ Л. Н. Сугачёв. Ответственность за оскорбление. - Москва: Юридическая литература, 1966. Р. 16, 17.

Išnagrinėję teismų praktiką, priėjome prie išvados, kad teismuose taip pat laikomasi tos nuomonės, kad įžeidimo sudėtis yra formali. Bet reikia turėti omenyje, kad vien tas faktas, kad įžeidimo atveju turi būti įrodomas pažeminimo faktas, t. y. nukentėjęs asmuo turi paaiškinti, kaip atsirado žeminimo pasekmės – orumo pažeminimas – jau įrodo, kad įžeidimo sudėtis yra materialinė.

Vilniaus m. 3 apylinkės teismas baudžiamojoje byloje Nr. 1-156-498/08 išteisino kaltinamąją pagal BK 155 str.:

A.Ž. privataus kaltinimo skundu buvo kaltinama tuo, kad įžeidė R. K., o būtent: 2007 lapkričio 28 d. apie 14:00 val. AB „XX“ patalpose adresu (duomenys neskelbtini) klasėje, kur vyko naujų darbuotojų mokymai, kitų žmonių akivaizdoje, šaukė buvusiai klasėje R. K. „Kas čia dabar vyksta, ką tu čia dabar darai, prašau eiti lauk iš čia“, tokiu būdu suteikė R. K. fizinį skausmą, dvasinius išgyvenimus, nepatogumus, emocinę depresiją, reputacijos pablogėjimą, bendravimo galimybių sumažėjimą, bei nerimą, kuris galėjo grėsti persileidimu, tokiu būdu užgauliai pažemino R. K.²⁸

Šioje byloje kaltinamoji buvo išteisinta. Tačiau mums šis nuosprendis yra reikšmingas dėl to, kad jame pasisakyta dėl padarinių ir priežastinio ryšio.

Išteisinant A.Ž. dėl jai pareikšto kaltinimo tuo pagrindu, kad jos veika objektyviai negali būti pripažinta nusikalstama, teismas pažymi, kad R. K. sveikatos būklė po įvykio neturi reikšmės A.Ž. veikos vertinimui. Kaip jau buvo pažymėta, asmens subjektyvų įvykio suvokimą nulemia jo subjektyvus požiūris į įvykį, asmens emocinė būsena, kitos aplinkybės, bei paties asmens charakterio bruožai. Tai, kad R. K. savo sveikatos pablogėjimą sieja su A. Ž. Veiksmis, neturi reikšmės A. Ž. Veikos kvalifikavimui, nes nustačius, kad A.Ž. veika objektyviai nėra nusikalstama, teismas neturi pagrindo analizuoti priežastinio ryšio tarp veikos ir galimų padarinių buvimo²⁹.

Kaip ir minėjome aukščiau, teismas šioje byloje atkreipė dėmesį ne į nukentėjusiosios patyrimus ir jos orumo žeminimą, tačiau analizavo tik išsakytų žodžių užgaulumą, nepadorumą, ar jie objektyviai galėjo būti įvertinti kaip įžeidimas. Teismas beveik visiškai neatsižvelgė į nukentėjusiosios jausmus, tvirtindamas, kad ji viską vertino per daug subjektyviai. Tačiau tenka pripažinti, kad orumo pažeminimas nėra reiškinys, pasižymintis objektyvumu. Dėl to suteikiama teisė pareikšti kaltinimą privataus kaltinimo tvarka. Tačiau norėtume atkreipti dėmesį į kitą šio nuosprendžio sakinį: „...nustačius, kad A.Ž. veika objektyviai nėra nusikalstama, teismas neturi pagrindo analizuoti priežastinio ryšio tarp veikos ir galimų padarinių buvimo“. Kyla klausimas, o kaip būtų vertinami kaltinamosios veiksmai, jei būtų konstatuota, kad objektyviai nusikalstama veika buvo padaryta? Ar tokiu atveju teismas nagrinėtų priežastinį ryšį tarp veikos ir padarinių? Manytina, kad taip, tačiau nesiekdamas nustatyti priežastinį ryšį kaip nusikalstamos veikos požymį, (nes iš šio nuosprendžio matyti, kad teisėjui pakanka konstatuoti žeminantį veiksmų pobūdį) bet, tikriausiai, tam, kad būtų išnagrinėtas klausimas dėl atsiradusios žalos atlyginimo. Taigi veika būtų vertinama kaip formali.

Pažymėtina, kad ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) pozicija dėl įžeidimo sudėties rūšies tokia pati, kaip pirmos instancijos teismų. Tai yra LAT taip pat nereikalauja

²⁸ Vilniaus m. 3 apylinkės teismo nuosprendis Nr. 1-156-498/08

²⁹ Ten pat.

įrodinėti padarinių, bei priežastinio ryšio tarp jų ir veikos. Pakanka konstatuoti užgaulų, žeminantį teiginių pobūdį, ir įžeidimas gali būti inkriminuotas. Pavyzdžiui, tokią poziciją LAT konstatavo nutartyje Nr. 2K-385/2005:

L. A. nuteistas už tai, kad 2003 m. rugpjūčio mėnesio pabaigoje, tiksliai nenustatytą dieną, apie 12:00 val. X rajono (duomenys neskelbtini) X kaime (duomenys neskelbtini), prie obuolių supirkimo punkto aplinkinių žmonių akivaizdoje viešai pažemino R. K., pavadindamas jį „psichu“, „parazitu“³⁰.

Kasatorius nesutiko su tokia teismo pozicija ir tvirtino, kad tiesiog pasinaudojo žodžio laisve, garantuojama Europos žmogaus teisių apsaugos konvencijos 10 str. Tačiau LAT nesutiko su tokia kasatoriaus nuomone, ir, nesureikšmindamas to fakto, ar nukentėjusiajam iš tikrųjų buvo padaryta kažkokia žala ar ne, tiesiog konstatavo žodžių įžeidžiantį pobūdį ir atmetė kasatoriaus skundą. Bet turint omenyje, kad įžeidimas yra tokia nusikalstamos veikos sudėtis, kuri pasižymi labai subjektyviu duomenų įvertinimu, LAT, mūsų manymu, turėjo pateikti platesnį skundo atmetimo pagrindimą. Tačiau LAT apsiribojo tik žalos konstatavimu, o kuo konkrečiai pasireiškė žala, nėra akcentuojama:

Byloje nustatyta, kad 2003 metų rugpjūčio mėnesį L. A. įvairiais žodžiais išplūdo R.K. L. A. nepadoriai užgauliai formuluojant, neigiamai apibūdino R. K. ir taip žemino jo orumą. Teismas nustatė, kad L.A. R. K. viešai pažemino pavadindamas „psichu“, „parazitu“.³¹

Iš to darytina išvada, kad LAT nesureikškina pačios žalos turinio, bet akcentuoja veikimą, kuriuo padaryta žala. Mes manome, kad tokia praktika neturėtų būti toleruojama, kadangi žalos išaiškinimas įžeidimo atveju yra esminės reikšmės klausimas nuteisiant asmenį už nusikalstamos veikos padarymą. Nuo to, ar asmeniui buvo sukelta žala, priklauso kaltininko veikos įvertinimas.

Teorijoje visuotinai pripažįstama, kad įžeisti galima tik veiksmais. Įžeidimas neveikimu neįmanomas. Pavyzdžiui, baudžiamosios teisės mokslinėje literatūroje tvirtinama, kad objektyvioji šio nusikaltimo pusė gali būti išreikšta tik veiksmais, kurie žemina kito asmens garbę ir orumą nepadoria forma³². Tačiau mokslinėje literatūroje pateikiami keli pavyzdžiai, kuriais bandoma įrodyti, kad įžeidimas įmanomas ir neveikimu.

Pateikiame vieną pavyzdį iš užsienio teismų praktikos, kuris, mūsų manymu, vertas dėmesio. Šį atvejį aprašė L. N. Sugačiovo savo monografijoje apie įžeidimą. Teismo nuosprendžiu R. buvo nuteistas už B. įžeidimą, pasireiškusį tuo, kad jis neatvyko į savo vestuves. Tuo pačiu nuosprendžiu B. naudai iš kaltinamojo buvo priteistos išlaidos už vestuvių rengimą. Bylos aplinkybės tokios: R. sudarė santuoką su B., tačiau netrukus iki vestuvių puotos jis sužinojo, kad B.

³⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis Nr. 2K-385/2005

³¹ Ten pat.

³² Н. Ф. Кузнецова и др. Новое уголовное право России. Особенная часть.- Москва: Зерцало,

iki pažinties su juo artimai bendravo su kitais vyrais. Todėl R. nusprendė ją palikti ir neatėjo į vestuves. Teismas priėmė apkaltinamąjį nuosprendį ir patenkino nukentėjusiosios B. pateikto civilinio ieškinio reikalavimus. Tačiau apygardos teismas dėl aukščiau išvardytų aplinkybių R. veiksmuose B. įžeidimo nepamatė, nors jo poelgis stipriai užgavo pastarosios orumo jausmą³³ Kaip matyti iš pateikto pavyzdžio, neatvykimas į vestuves galėtų būti įvertintas (ir buvo įvertintas) kaip įžeidimas. Tačiau šiuo atveju aukštesnės instancijos teismas paneigė tokią galimybę.

Tačiau pažymėtina, kad yra ir tokių šaltinių, kuriuose teigiama, kad įžeidimas neveikimu yra realus dalykas. Nurodoma, kad įžeisti galima ir neveikimu, pavyzdžiui demonstratyviai atsisakant pasisveikinti, kai asmeniui ištiesiama ranka³⁴. Toks neveikimas iš pirmo žvilgsnio negali būti įvertintas kaip įžeidimas, pirmiausia dėl to, kad jis neatitinka užgaulumo požymio. Kitaip sakant, negalima konstatuoti, kad asmuo, neištiesdamas rankos pasisveikinimui, užgauliai pažemino kitą asmenį, nes užgaulumas šioje situacijoje yra sunkiai apčiuopiamas, jei iš viso galima tvirtinti, kad jis egzistuoja tokiu atveju. Tačiau galima situacija, kai tam tikroje bendruomenėje, kurioje yra konkrečios nustatytos mandagumo taisyklės, rankos neištiesimas būtų įvertintas kaip pažeminimas ne tik to asmens, kuriam ranka nebuvo ištiesiama, bet ir visų tokių įvykių mačiusių asmenų. Taigi įžeidimas neveikimu teoriškai yra įmanomas, bet praktiškai dažniausiai įvykdomas veikimu.

Tačiau pažymėtina, kad BK 155 straipsnio 1 dalyje kalbama apie įžeidimą veiksmu, žodžiu ar raštu. Šiame sąraše neveikimas nepažymėtas. Tačiau minėto straipsnio 2 dalyje kalbama apie neviešą įžeidimą, ir kaip veikia nurodyta „įžeidė“. Taigi šioje dalyje nekonkretizuojama, kaip yra įžeidžiama, todėl teoriškai įžeidimas pagal BK 155 straipsnio 2 dalį yra įmanomas. Tačiau, mūsų manymu, yra teisinga tai, kad BK 155 straipsnio 1 dalyje nenumatyta galimybė pažeminti ir neveikimu, kadangi tokiu atveju nepagrįstai būtų išplėsta šios veikos sudėtis, atsirastų daugiau galimybių kaltinti asmenis dėl įžeidimo.

Teorijoje ir užsienio šalių baudžiamuosiuose įstatymuose išskirtinas „abipusis įžeidimas“. Pateikiamos kelios nuomonės dėl abipusio įžeidimo. Vieni teigia, kad abipusiai įžeidimai padengia vienas kitą ir yra nebaudžiami. Kiti mano, kad įžeidimų įskaitymas yra neįmanomas³⁵. Baudžiamosios teisės specialistas A. A. Vlasov teigia, kad teismų praktikos medžiaga liudija, kad 60 proc. bylų dėl įžeidimo pažeminimas buvo abipusis. Dažniausiai šios bylos baigiasi šalių susitaikymu po to, kai jos sužino apie baudmės taikymo galimybes kaip vienos, taip ir kitos pusės atžvilgiu. Todėl turint omenyje, kad įžeidimas dažniausiai padaromas dėl buitinių

³³ Л. Н. Сугачёв. Ответственность за оскорбление.- Москва: Юридическая литература, 1966. Р. 10

³⁴ А. И. Коробеев и др. Полный курс уголовного права. Том II Преступления против личности – Санкт – Петербург: Издательство Р. Асланова „Юридический центр Пресс“, 2008. Р. 460

³⁵ А. А. Власов. Проблемы судебной защиты чести, достоинства и деловой репутации. – Москва: Издательство имени Сабашниковых, 2000. Р. 118

priežasčių, ir dažniausiai šalys susitaiko, autorius mato galimybę įvesti abipusio įžeidimo įskaitymą į baudžiamąjį įstatymą³⁶.

Manytume, kad abipusio įžeidimo įskaitymo įtvirtinimas baudžiamajame įstatyme yra tikslingas, nes būtų naudingas tiek kaltininkams, tiek nukentėjusiesiems, taip pat ir teismams, nes viena byla, vienu nagrinėjimu ginčas būtų išspręstas palankiai kiekvienai pusei, ir teismo sprendimas abiejų šalių būtų vertinamas kaip teisingas. Be to, tai suteiktų bylos dalyviams galimybę gerai pasvarstyti dėl savo elgesio, ir taptų tam tikra prevencijos priemone. Tačiau negalima atmesti tokios galimybės, kad ne visi ginčai yra užbaigiami taika, net ir esant abipusiems įžeidimams. Vieni gali būti patenkinti tuo, kad privataus kaltinimo skundas buvo atmestas, o kiti, atvirkščiai, – ne. Tačiau netgi tokiu atveju, kai šalys nesusitaiko taikinamojo posėdžio metu, ir konstatuojamas abipusis įžeidimas, manytina, kad teisingiau yra visgi įskaityti tuos įžeidimus ir nebausti nei vienos, nei kitos pusės. Nes reikia turėti omenyje nenaudingus baudžiamosios atsakomybės taikymo padarinius tiek bylos dalyvių, tiek visuomenės atžvilgiu.

Teismų praktikoje daug atvejų, kai vienas įžeidimas sukelia kitą. Ir, atitinkamai, kaip to pasekmė privataus kaltinimo tvarka keliami baudžiamoji byla vienam iš įžeistų/įžeidžiančių. Pavyzdžiui, Varėnos rajono apylinkės teismo nuosprendžiu Nr. PK-100-770/2008 kaltinamasis buvo išteisintas būtent dėl to, kad įžeidimas buvo abipusis.

J. K. buvo pateiktas kaltinimas, kad jis 2008 metų balandžio 15 dieną, apie 14.00 val., sodų bendrijoje „T.“ (duomenys neskelbtini), esančioje B. kaime (duomenys neskelbtini), V.sen. (duomenys neskelbtini), V. rajone (duomenys neskelbtini), nukentėjusiajai V. G. priklausančiame sodo sklype, konflikto metu, sudavė pastarajai smūgį į krūtinę, sugriebęs už rankos, ją stipriai pasuko, tuo sukėlė jai skausmą, padarė kūno sužalojimus. Be to, jos atžvilgiu vartojo necenzūrinius žodžius ir tuo ją įžeidė, tai yra padarė nusikalstamas veikas, numatytas BK 140 str. 1 d. ir 155 str.1. d.

Įžeidimas yra tyčinis nusikaltimas, padaromas tiesiogine tyčia, suvokiant žeminantį ir užgaulų savo veikos pobūdį kitam žmogui ir siekiant šitaip jį pažeminti, užgauti. Byloje neginčytinai nustatyta, kad tarp dviejų, greta gyvenančių asmenų J. K. ir V. G. yra išplieskęs nuožmus konfliktas, pasireiškiantis nevienkartiniu abipusiu užgauliojimu ir „savos tiesos“ ieškojimu.

Iš kaltinamojo parodymų ir kitos bylos medžiagos matyti, kad J. K. neturėjo tyčios užgauliai pažeminti V. G., o tik tarpusavio konflikto metu vartojo necenzūrinius žodžius. Darytina išvada, jog pikti ir negražūs žodžiai dažnai sklido ir iš J. K., ir iš V. G. lūpų, didelė tų žodžių dalis priklausė nenormatyvinei leksikai, necenzūrinius žodžius vartojo abi konflikto pusės. Iš visos situacijos matyti, kad vartojami iš abiejų pusių keiksmažodžiai buvo neigiamų emocijų išraiška, daugiau konflikto pasekmė, nei priežastis, todėl manyti, kad ši veika siekia laipsnį, kuris būtinas baudžiamajai atsakomybei, nėra pakankamo pagrindo³⁷.

Iš šio nuosprendžio matyti, kad nors BK nėra įtvirtintas abipusio įžeidimo įskaitymas, ir šalims nepavyko susitaikyti per taikinamąjį posėdį, tačiau teismas visgi priėjo prie išvados, kad bausti asmenį už įžeidimą vien dėl jo emocijų proveržio, kurį sukėlė pačios nukentėjusiosios įžeidžiantys teiginiai, nėra pagrindo.

³⁶ А. А. Власов. Проблемы судебной защиты чести, достоинства и деловой репутации. – Москва: Издательство имени Сабашниковых, 2000. Р. 118, 119

³⁷ Varėnos rajono apylinkės teismo nuosprendis Nr. PK-100-770/2008

Teorijoje taip pat svarstomas klausimas dėl neakivaizdaus įžeidimo. Kalbama apie situaciją, kai įžeidžiama ne tiesiogiai, o už akių. Vieni (B. Zmijev, V. V. Jesipov ir kt.) teigia, kad įžeidimas už akių nėra baudžiamas, kad įžeidimas turi būti tiesioginis, asmeninio pobūdžio³⁸. Kiti (M. M. Grodzinskij, Š. S. Raškovskaja) mano, kad įžeidimas už akių bet koku atveju turi būti baudžiamas³⁹. A. A. Vlasov mano, kad įžeidimas už akių turi būti baudžiamas tik tuomet, kai kaltininkas numato, kad jo įžeidimas bus perduotas nukentėjusiajam⁴⁰. Kaip pavyzdys iš teismų praktikos pateiktinas nuosprendis, kuriuo kaltinamoji buvo išteisinta pagal LR BK 155 str. 1 d., kadangi pats nukentėjusysis sužinojo apie jo įžeidimą iš kitų asmenų, bet pats jo negirdėjo:

Nukentėjusysis V. D. pateikė teismui skundą Lietuvos BPK 412 str. tvarka, kaltinant V. P. pagal Lietuvos BK 155 str. 1 d. (įžeidimas) už tai, kad pastaroji 2006-05-23 d. apie 15.00 val., būdama patalpose, esančiose (duomenys neskelbtini), jį pavadino „koziol, osiol ir aferist“.

Nukentėjusysis V. D. parodė, kad 2006-05-24 d. jis užėjo pas savo nuomininkus Ž. K., Ž. Kl., gyvenančius jam priklausančioje patalpoje, esančioje (duomenys neskelbtini), kur jos jam pasakė, kad 2006-05-23 d. buvo UAB „VK“ (duomenys neskelbtini) komisija, į kurios sudėtį buvo įtraukta bendrovės juristė V. P., komendantė J. A., gyvenamųjų patalpų patikrinimas. Patikrinimo metu komisija surašė aktus ir UAB „VK“ (duomenys neskelbtini) juristė V. P. jį pavadino „koziol, osiol ir aferist“. Nukentėjusysis laiko, kad V.P. jį įžeidė, pavadinusi „koziol, osiol ir aferist“, todėl turi atsakyti pagal LR BK 155 str. 1 d.

Iš nurodytų penkių asmenų tik viena Ž. K. parodė, kad kaltinamoji V. P. kalbant apie V. D. jį pavadino „koziol, osiol“. Kiti liudytojai M. T., J. A. šios aplinkybės nepatvirtino. Kaltinamoji V. P. taip pat neigia patikrinimo metu įžeidinėjusi V.D. Pats V.D. patikrinimo metu nedalyvavo, asmeniškai įžeidinėjimų negirdėjo.

Tokiu būdu, nėra pakankamo pagrindo teigti, kad nukentėjusiojo V. D. kaltinimas, pareikštas V. K. pagal LR BK 155 str. 1 d., yra pagrįstas ir įrodytas⁴¹.

Šis nuosprendis liudija, kad teismas taip pat nėra linkęs pripažinti įžeidimą už akių baudžiamu, tačiau teismo ir mokslininkų motyvai dėl tokio vertinimo gali skirtis. Teismas neįvertino kaltinamosios žodžių kaip įžeidimo dėl to, kad beveik niekas negirdėjo, kad kaltinamoji iš tikrųjų pasakė tokius žodžius. Tačiau kyla klausimas, kokia būtų situacija, jei būtų nustatyta, kad iš tikrųjų kaltinamoji ištarė tuos žodžius. Ar ir tokiu atveju teismas nepripažintų to įžeidimo, nes nukentėjusysis netiesiogiai sužinojo apie įžeidimą?

Žinoma, mes negalime numatyti, ką tokiu atveju nuspręstų teismas, tačiau, mūsų manymu, teisingesnė yra pozicija tų asmenų, kurie teigia, kad įžeidimas už akių yra baudžiamas tik tuomet, kai kaltininkas numato, kad jo įžeidimas bus perduotas nukentėjusiajam. Tokiu atveju galima konstatuoti tiesioginę/netiesioginę tyčią, t. y. faktą, kad kaltininkas numatė, kad daro pavojingą veiką, žemindamas kito asmens orumą ir nori taip veikti, numato pavojingus padarinius ir jų nori, ar nenori, tačiau yra abejingas jų kilimui. Jei pripažintume, kad turėtų būti baudžiamas bet koks įžeidimas už akių, netgi tas, kurio kaltinamasis nenorėjo perduoti nukentėjusiajam, tai negalima

³⁸ А. А. Власов. Проблемы судебной защиты чести, достоинства и деловой репутации. – Москва: Издательство имени Сабашниковых, 2000. P. 116

³⁹ Ten pat. P. 116

⁴⁰ Ten pat. P. 116

⁴¹ Visagino apylinkės teismo nuosprendis Nr. 1-72-545/2007

būtų konstatuoti būtino nusikalstamos veikos sudėties požymio – tyčios. Nes jei asmuo išsako tam tikrus neigiamo užgaulaus pobūdžio žodžius apie kitą asmenį jam negirdint, tokiu būdu nesiekdamas, kad apkaltamas asmuo sužinotų apie tai, tai ir eliminuojamas jo noras pažeminti nukentėjusiojo orumą, nors tokiu atveju galbūt yra pagrindas kalbėti apie kitą nusikalstamos veikos sudėtį – šmeižimą.

Taigi kalbant apie pažeminimą kaip apie įžeidimo veiką galima prieiti prie išvadų, kad „pažeminimo“, o ne „žeminimo“ įtvirtinimas baudžiamajame įstatyme suponuoja tai, kad įžeidimo sudėtis visgi yra materialinė. Pagal BK 155 straipsnio 1 dalies formuluotę pažeminimas įmanomas tik veikimu, tačiau teoriškai BK 155 straipsnio 2 dalis suteikia galimybę traukti asmenį baudžiamojon atsakomybėn ir už neveikimą įžeidimo atveju. Nors baudžiamajame įstatyme nėra įtvirtintas abipusio įžeidimo įskaitymas, tačiau tiek teorijoje, užsienio šalių baudžiamuosiuose įstatymuose, tiek teismų praktikoje pritariama šio instituto įvedimui. Pažeminimas, kaip įžeidimo veika, už akių yra baudžiamas tik tuomet, kai kaltininkas numatė, kad apie jo veiksmus, žeminančius nukentėjusiojo orumą, pastarasis būtinai sužinos.

1.1.3 Pažeminimo požymiai ir būdai

Šioje darbo dalyje bus nagrinėjami pažeminimo požymiai, bei būdai. Nagrinėsime užgaulumo ir nepadorumo kaip įžeidimo požymių santykį ir turinį. Teorinė medžiaga bus iliustruojama teismų praktika.

Įžeidimą suponuoja pažeminimas, kuris gali pasireikšti įvairiai: veiksmu, žodžiu, raštu. Tačiau siekiant patraukti asmenį atsakomybėn už įžeidimą pažeminimo turinys turi atitikti tam tikrus reikalavimus. Baudžiamosios teisės teorijoje išskiriamos įvairios nuomonės dėl įžeidimo sąvokos, kurios padės mums išskirti svarbiausius požymius, būdingus pažeminimui kaip nusikalstamai veikai.

Baudžiamosios teisės mokslinėje literatūroje įžeidimas aiškinamas pirmiausiai kaip nuskriaudimas, kuriam būdinga nukentėjusiojo savybių neigiamas įvertinimas nepadoria forma, prieštaraujanti priimtoms visuomenėje elgesio taisyklėms⁴². Baudžiamosios teisės mokslininkas K. Jovaišas formuluoja įžeidimą taip: įžeidimas – tai vieši veiksmai ar užgaulūs, nepadorūs atsiliepimai apie kitą asmenį, žeminantys jį jo paties arba kitų akyse, nepaisant to, ar toks žmogaus asmens, jo elgesio įvertinimas atitinka tikrovę ar ne⁴³. Kalbėdamas apie įžeidimą, baudžiamosios teisės specialistas V. S. Komisarov tvirtina, kad baudžiamasis įstatymas draudžia tik ypatingai

⁴² Н. Ф. Кузнецова и др. Новое уголовное право России. Особенная часть.- Москва: Зерцало, 1996. P. 66

⁴³ К. Jovaišas. Žmogaus garbė ir orumas: interpretavimo ir gynimo problemos. Teisės problemos, 2004, Nr. 1 (43), P. 83.

žeminančius nukentėjusįjį įvertinimus, labiausiai smerkiamus įžeidžiančio asmens veiksmus, grubiai pažeidžiančius elementarias mandagumo taisykles⁴⁴.

Teismų praktikoje, konkrečiai LAT nutartyse įžeidimas formuluojamas kaip neigiamas nepadorus žmogaus įvertinimas, žeminantis žmogų jo paties ar kitų žmonių akyse, kito žmogaus prestižo paniekimas⁴⁵. Be to, kalbant apie pažeminimą kaip veiką, visur akcentuojama, kad pažeminti galima įvairiais būdais: veiksmais, žodžiu, raštu. Tačiau apie pažeminimo būdus bus kalbama vėliau.

Iš šių pateiktų įžeidimo sąvokų darytina išvada, kad išskiriami tokie pažeminimo požymiai:

1. Pažeminimo būdų įvairovė: žodinis, rašytinis pažeminimas, pažeminimas konkliudentiniais veiksmais;
2. Užgaulus pažeminimo pobūdis;
3. Pažeminimo nepadorumas;
4. Neigiamas nukentėjusiojo įvertinimas;
5. Pažeminimo veikslių neatitikimas priimtoms visuomenėje elgesio taisyklėms.

Toliau bus nagrinėjamas kiekvienas iš šių pažeminimo požymių ir su jais susijusios problemos.

Kaip mes teigėme aukščiau, pažeminimas gali pasireikšti įvairiais būdais. Literatūroje tai konkretizuojama, aiškinant, kad pažeminimo veiksmai gali būti išreikšti žodžiu (necenzūrinių žodžių ar kitų įžeidžiančių pravardžių pavidalu), raštu (nepadoraus turinio laiškų ar raštelių pavidalu), kūno judesiais (antausių sudavimo, spjūvių į veidą, galvos plaukų iškirpimo, nukentėjusios ar jos namų išstepimo pikiu formoje⁴⁶).

Teismų praktikoje puikiai atsispindi ši pažeminimų įvairovė. Štai keletas pavyzdžių, iliustruojančių, kaip asmenys buvo traukiami atsakomybėn už įvairaus pobūdžio pažeminimus. Pavyzdžiui Vilniaus m. 3 apylinkės teismo nuosprendyje Nr. 1-513-582/06 pateiktas žodinio pažeminimo pavyzdys:

K. V. 2004 11 21 apie 3-5 valandą bute, esančiame (duomenys neskelbtini) viešai necenzūriniais žodžiais užgauliai pažemino nukentėjusįjį E. D., tuo padarė nusikalstamą veiką, numatytą LR BK 155 str. 1 d. Teismas iš liudytojų parodymų šioje byloje nustatė, kad kaltinamasis K. V. Kaltinamojo E. D. atžvilgiu vartojo necenzūrinius žodžius, keiksmazodžius, pavadino pastarąjį „brodiaga“.

⁴⁴ В. С. Комиссаров. Курс уголовного права. Том 3. Особенная часть. <http://www.pravoteka.ru/lib/ugolovnoe-pravo/0004/76.html> (prisijungimo laikas 2009-08-16, 11:53)

⁴⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis Nr. 2K-210/2008

⁴⁶ Н. Ф. Кузнецова и др. Новое уголовное право России. Особенная часть.- Москва: Зерцало, 1996. P. 66

*K. V. Padarytas nusikaltimas kvalifikuotinas pagal LR BK 155 str. 1 d. Kaltinamasis K. V. Viešai kitų žmonių akivaizdoje, jiems girdint, necenzūriniais žodžiais užgauliai pažemino nukentėjusią E. D.*⁴⁷

Kaip rašytinio pažeminimo pavyzdys gali būti veika, aprašyta Vilniaus rajono apylinkės teismo nutartyje Nr. PK-00092-137-2005, kuria buvo nutraukta baudžiamoji byla dėl to, kad ginčo šalims pavyko susitaikyti.

M. D. atiduota teismui privataus kaltinimo tvarka kaltinant ją tuo, kad raštu užgauliai pažemino žmogų, o būtent kad:

*2004 m. rugpjūčio 26 d., apie 20 val., (duomenys neskelbtini), prie I. V. namų, kaimynė I. P. padavė pastarajai raštelį nuo M. D. kurio turinys ir jame esantys žodžiai „ištvirkėlė“, „išsigimėlis“, ir „dvokianti prostitutė“ užgauliai pažemino nukentėjusią I. V., t.y. pagal požymius nusikalstamos veikos numatytos Lietuvos Respublikos BK 155 str. 1d. padarymu*⁴⁸.

Kaip buvo minėta aukščiau, kaltinamoji ir nukentėjusioji susitaikė, tačiau, jei to nebūtų, manytina, kad teismas pripažintų tokius kaltinamosios veiksmus, kaip rašytinį įžeidimą, nes, mūsų manymu, jis atitinka visus pažeminimui būdingus požymius, kurie nagrinėjami toliau šiame darbe (užgaulumas, nepadourumas ir kt.).

Kaip pažeminimo konkliudentiniais veiksmais pavyzdys gali būti pateikta Vilkaviškio rajono apylinkės teismo nuosprendyje Nr. PK-143-633/2006 aprašyta situacija:

Kaltinamoji G. R. 2006 m. birželio 06 d., apie 12 val. 30 min. gatvėje prie savo namų (duomenys neskelbtini) dėl asmeninių nesutarimų tyčia išvadino D. P. necenzūriniais ir kitais įžeidžiančiais žodžiais bei išpylė ant nukentėjusios kibirą žmogaus fekalijų, taip ją pažemino ir įžeidė. Tuo kaltinamoji G. R. padarė baudžiamąjį nusižengimą, numatytą Lietuvos Respublikos BK 155 str. 2 d.

*Šių duomenų visuma, nežiūrint į tai, jog tiesioginių įvykio liudytojų nėra nustatyta, yra pakankama teismui konstatuoti, kad kaltinamoji, aukščiau teismo aprašytomis aplinkybėmis tiesiogiai tyčia išvadindama nukentėjusią necenzūriniais ir kitais itin įžeidžiančiais žodžiais bei išpildama ant jos kibirą žmogaus fekalijų (išmatų ir šlapimo), ją akivaizdžiai paniekino, pažemino bei kaip senyvą, neįgalų ir artima giminystę susijusį žmogų giliai įžeidė, t.y. padarė nusikalstamą veiką, numatytą Lietuvos Respublikos BK 155 str. 2 d*⁴⁹

Šiame nuosprendyje pateiktos aplinkybės rodo, kad nukentėjusioji buvo įžeista tiek žodžiais, tiek veiksmais. Tačiau pažymėtina, kad šis nuosprendis nėra, mūsų manymu, pakankamai pagrįstas dėl to, kad nėra nurodyti žodžiai, kuriais nukentėjusioji buvo įžeista. Sutinkame, kad, galbūt, nekorektiška naudoti necenzūrinius žodžius rašant apkaltinamąjį nuosprendį. Tačiau pagal nustatytas šios bylos aplinkybes nukentėjusioji buvo įžeista ne tik necenzūriniais, bet ir kitais įžeidžiančiais žodžiais. Tačiau jie nėra išvardyti nei liudytojų, nei nukentėjusiosios parodymuose. Sutinkame, kad pats fekalijų išpylimo ant nukentėjusiosios faktas jau suponuoja įžeidimo konstatavimą, tačiau manome, kad formuluojant kaltinimą, bei nuosprendžio aprašomąją dalį, reikėtų išvardinti tuos žodžius, kuriais nukentėjusioji buvo įžeista. Šią nuomonę patvirtina ir teismų praktika. Pavyzdžiui, Vilniaus rajono apylinkės teismo nutartimi Nr. PK-119-137/2009 privataus

⁴⁷ Vilniaus m. 3 apylinkės teismo nuosprendis Nr. 1-513-582/06

⁴⁸ Vilniaus rajono apylinkės teismo nutartis Nr. PK-00092-137-2005

⁴⁹ Vilkaviškio rajono apylinkės teismo nutartis Nr. PK-143-633/2006

kaltinimo skundas dėl įžeidimo buvo atmestas būtent dėl tos priežasties, kad kaltinimas nebuvo pakankamai konkretus:

I. M. kreipėsi į teismą privataus kaltinimo tvarka dėl baudžiamosios bylos iškelimo P. M. už jos įžeidimą ir nežymų sveikatos sutrikdymą, t. y. pagal požymius nusikalstamų veikų, numatytų Lietuvos Respublikos BK 155 str. 1 d. ir 140 str. 1 d.

Teismui pateiktas I. M. skundas nėra konkretus, nes jame nenurodyta kokiais konkrečiais žodžiais pareiškėja buvo įžeista, nepadoriai įvertinta, užgauliai pažeminta ir paniekintas jos prestižas. Be šių esminių aplinkybių skundo priėmimas ir nagrinėjimas dėl kaltinimo pagal BK 155 str. 1 d., negalimas, todėl jis nepriimtinas ir grąžintas padavusiam asmeniui (BPK 412 str. 3 d.⁵⁰).

Būtiną pažeminimo kaip įžeidimo veikos požymis yra užgaulumas. Kyla klausimas, kokiais požymiais turi pasižymėti įžeidimas, kad jį galima būtų įvardinti kaip užgaulų. Lietuvių kalbos žodyne žodis „užgaulus“ aiškinamas kaip „užgaunantis, įžeidžiantis“⁵¹. Mūsų manymu, iš tokio aiškinimo neįmanoma objektyviai nustatyti, koks pažeminimas bus užgaulus. Nagrinėdami šią problemą, pasiremsime Lietuvos baudžiamosios teisės mokslininko K. Jovaišo išsakyta nuomone dėl įžeidimo, kuri galbūt atskleis mums, ką gi reiškia „užgaulus pažeminimas“. K. Jovaišas tvirtina, kad baudžiamojo įstatymo prasme ciniški, nepadorūs žodžiai (keiksmazodžiai, necenzūrinės, žeminančios pravardės) arba užgaulūs veiksmai (pvz., spjūvis ar sudavimas į veidą), kuriais siekiama pažeminti, paniekinti žmogų, nesvarbu, koks jis bebūtų, laikomi įžeidimu⁵². Taigi darytina išvada, kad nepadoraus turinio pažeminimas bus kvalifikuotas, kaip įžeidimas.

Tačiau kyla klausimas, ar tarp užgaulumo ir nepadorumo galima dėti lygybės ženklą, ar visuomet pažeminimas turi būti nepadoraus turinio, kad būtų konstatuotas jo užgaulumas? Manytume, kad pažeminimo nepadorumas negali būti būtinąs įžeidimo požymis. Sutinkame, kad nepadorūs gestai, žodžiai, raštai gali suponuoti įžeidimo sudėtį, bet, mūsų manymu, ir padoria forma išreikštas pažeminimas gali būti įvertintas, kaip įžeidimas. Tokios pat nuomonės laikosi ir kai kurie baudžiamosios teisės mokslininkai. Pavyzdžiui, baudžiamosios teisės mokslininkas L. N. Sugačiov tvirtina, kad veiksmai, kuriais yra įžeidžiama, yra nepadorios elgesio formos. Šie veiksmai yra įvairūs. Tačiau asmuo gali būti įžeistas ir tokiu būdu, kuris gali būti pripažintas įžeidžiančiu priklausomai nuo santykių tarp asmenų pobūdžio, nuo ypatingos intonacijos, kuria yra pasakomi tam tikri žodžiai asmens atžvilgiu⁵³. Taigi autorius tarsi pripažįsta, kad veiksmai, kuriais yra pažeminamas asmuo, nebūtinai turi būti nepadoraus pobūdžio. Taip pat ir baudžiamosios teisės specialistas V. S. Komisarov tvirtina, kad įžeidimas įmanomas ir nepanaudojus nepadorią veiksmų formą, kadangi įžeidimo pagrindas yra asmens orumo sumažinimas. Tai gali būti padaryta ir rafinuota „mandagia“ forma. Autorius teigia, kad įžeidimo forma yra, be abejo, svarbi, tačiau

⁵⁰ Vilniaus rajono apylinkės teismo nutartis Nr. PK-119-137/2009

⁵¹ Lietuvių kalbos žodynas. <http://www.lki.lt/dlkz/> (prisijungimo laikas 2009-08-16, 17:47)

⁵² K. Jovaišas. Žmogaus garbė ir orumas: interpretavimo ir gynimo problemos. /Teisės problemos, 2004, Nr. 1 (43),. P. 83, 84.

⁵³ Л. Н. Сугачёв. Ответственность за оскорбление. – Москва: Юридическая литература, 1966. P. 9

įžeidimo pagrindas, jo turinys: akivaizdi asmens, jo veiklos, elgesio nepagarba, - yra svarbesni⁵⁴. Kaip pavyzdį jis pateikia tokį teiginį : „ Gerbiamasis Ivanas Petrovičius, o jūs gi esate prigimtas kyšininkautojas“⁵⁵.

Teismų praktikoje užgaulumas siejamas su nepadoria įžeidimo forma. Pavyzdžiui, Vilniaus apygardos teismo nutartyje Nr. 1A-611/08 pasisakyta, kad „įžeidimas – tai neigiamas **nepadorus** žmogaus įvertinimas, žeminantis žmogų jo paties ar kitų asmenų akyse, kito žmogaus prestižo paniekimas. Įžeidimo atveju neigiamai, nepadoriai formuluojamas atsiliepinimas apie žmogaus asmenybę, jo savybes. [...] padoria forma išsakyta, kad ir neigiamas žmogaus įvertinimas, nors ir sukėlęs neigiamų emocijų , įžeidimu nepripažįstamas“⁵⁶. Tokios pat pozicijos laikosi ir LAT (LAT 2005-09-27 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-385/2005; LAT 2005-05-24 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-269/2005.), kuris pažymėjo, kad įžeidimas žodžiu yra neigiamas, **nepadorus** žmogaus įvertinimas, žeminantis žmogų jo paties ar kitų žmonių akyse, kito žmogaus prestižo paniekimas. Įžeidimo žodžiu atveju neigiamai, nepadoriai, užgauliai formuluojant atsiliepiama apie žmogaus asmenybę, jo savybes.

Nors mes laikomės pozicijos, kad pažeminti galima ir padoria, bet užgaulia forma, mes neprieštaraujame teismo nuomonei dėl pažeminimo nepadorumo kaip vieno iš būtinų įžeidimo požymių konstatavimo. Tačiau manome, kad tokiu atveju reikėtų įtvirtinti baudžiamajame įstatyme šalia pažeminimo užgaulumo ir nepadorumą kaip būtiną įžeidimo požymį. Tokiu atveju, nors ir bus susiaurinta įžeidimo sudėtis, tačiau būtų mažiau galimybių patraukti asmenis privataus kaltinimo tvarka už įžeidimą, išreiškus nuomonę, kuri subjektyviai gali būti priimta kaip užgauli, tačiau nebūtinai bus nepadori. Nes teismų praktikoje nereti atvejai, kai asmenis bandoma patraukti atsakomybėn praktiškai už nieką. Toks pavyzdys galėtų būti Tauragės apylinkės teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. PK -248-607/2009:

2009-06-04 pareiškėjas R. Z. su skundu privataus kaltinimo tvarka kreipėsi į Tauragės rajono apylinkės teismą dėl J. J. ir B. A. nuteisimo pagal LR BK 154 str. 1 d., 155 str. 1 d. R. Z. skunde nurodo, kad 2008 m. liepos mėnesį jis gavo jam adresuotą laišką įžeidžiančio turinio, kuriame nurodyta, kad nuo 2008-07-18 R.Z. yra pašalintas iš X partijos (duomenys neskelbtini) ir X draugijos (duomenys neskelbtini) narių pagal protokolą, visuotinio narių susirinkimo pageidavimą.

R.Z. nurodo, kad minėtas kaltininkų raštas, kurį jis gavo paštu, jį labai įžeidė, pažemino, sukėlė šoką, didelius moralinius pergyvenimus. Dėl to sunkiai sutriko pareiškėjo sveikata, atsirado pavojus gyvybei.

Teismas šioje byloje atsisakė pradėti privataus kaltinimo bylą štai dėl kokių priežasčių:

Įžeidimas žodžiu yra neigiamas, nepadorus žmogaus įvertinimas, žeminantis žmogų jo paties ar kitų žmonių akyse, kito žmogaus prestižo paniekimas. Įžeidimo žodžiu atveju neigiamai,

⁵⁴ В. С. Комиссаров. Курс уголовного права. Том 3. Особенная часть. <http://www.pravoteka.ru/lib/ugolovnoe-pravo/0004/76.html> (prisijungimo laikas 2009-08-22, 17:37)

⁵⁵ Ten pat.

⁵⁶ Vilniaus apygardos teismo nutartis Nr. 1A-611/08

*nepadoriai, užgauliai atsiliepiama apie žmogaus asmenybę, jo savybes. Įžeidimas yra padaromas tiesiogine tyčia. Kadangi duomenys apie R.Z. atleidimą iš užimamų pareigų buvo pateikti padoria, neužgaulia forma, nors ir sukėlė neigiamų emocijų, įžeidimu negali būti pripažįstamas*⁵⁷.

Taigi iš šios nutarties matyti, kad nukentėjusysis buvo labai įžeistas kaltinamųjų veiksmais, jis įvertino juos kaip užgaulius, ir jam to pakako, kad jis kreiptųsi į teismą, prašydamas nuteisti iš esmės nekaltus asmenis. Būtent dėl šios priežasties, manytina, kad užgaulumo požymis turi būti pakeistas į nepadorumo požymį.

Kadangi mes pripažįstame, kad pažeminti galima ir nepadoria forma, reikėtų išnagrinėti nepadorumo kaip įžeidimo požymio sąvoką. Lietuvių kalbos žodyne „nepadorus“ reiškia nepaisantis doros normų, nemoralus, negero elgesio, nemandagus. Mokslininkų tarpe vieni tvirtina, kad nepadori yra forma, kuri prieštarauja bendrai pripažintoms žmonių elgesio taisyklėms⁵⁸. Rusijos Federacijos baudžiamojo kodekso komentare pateikiama tokia nepadorumo sąvoka: „Nepadoria reikia laikyti cinišką, giliai prieštaraujančią dorovinėms normoms, elgesio visuomenėje taisyklėms, žeminančio elgesio su žmogumi formą“⁵⁹.

Teismų praktikoje, kalbant apie nepadorumą, kartu, kaip minėjome, kalbama ir apie įžeidimo užgaulumą. Pavyzdžiui, Vilniaus m. 3 apylinkės teismo nuosprendžiu Nr. 1-353-498/07 kaltinamoji buvo išteisinta būtent dėl to, kad jos žodžiai nebuvo nepadorūs ir užgaulūs:

I.S. privataus kaltinimo skundu buvo kaltinama tuo, kad 2006 m. vasario mėn. 6 d. vakare, (duomenys neskelbtini) namų kieme, viešai žodžiu tyčia užgauliai pažemino G. B. H. Užgauliojančiai šaukdama lietuvių ar anglų kalba „prakeiktas užsienietis, tegul jis dingsta iš Lietuvos“, G. B. H. žmonai L. H. Padarius jai pastabą, šaukė „kam reikalingas tau tas senis“, „nenormali, psichinė, tau reikia gydytis“, tokiu būdu įžeidė G. B. H.

*Vertinant I. S. privataus kaltinimo tvarka pateiktą kaltinimą, teismas daro išvadą, kad jos padaryti veiksmai nepasiekė tokį pavojingumo lygį, kad juos galima būtų pripažinti nusikaltimu. Baudžiamoji atsakomybė yra kraštutinė priemonė (ultima ratio) ginant pažeistas teises. Priešingai nei teigė privataus kaltintojo G. B. H. atstovė, asmuo laikantis save įžeistu, savo pažeistas teises gali ginti ne tik baudžiamojo, bet ir civilinio kodekso ir proceso numatyta tvarka. Privataus kaltintojo atstovė teisingai nurodė įžeidimo esmę: įžeidimu laikomas viešas ir užgaulus, t. y. **nepadoria, ciniška forma, šiurkščiai pažeidžiančia ir visuomenėje priimtas etines normas, ir elgesio taisyklės, išreikštas žmogaus paniekimas ir pažeminimas.** ... Vertinant tokią įžeidimo sąvoką, šio nusikaltimo esmę ir šio BK straipsnio ginamo objekto reikšmę, darytina išvada, kad I. S. veiksmai akivaizdžiai neturėjo tokio pavojingumo laipsnio, kad juos galima būtų pripažinti nusikaltimu.*

*Frazės, išsakytos G. B. H. atžvilgiu, „prakeiktas užsienietis, tegul jis dingsta iš Lietuvos“ buvo pavartotos eilinio buitinio konflikto metu, nepasireiškė ypatingu nepadorumu ar užgaulumu*⁶⁰.

⁵⁷ Tauragės rajono apylinkės teismo nutartis Nr. PK -248-607/2009

⁵⁸ А. И. Коробеев и др. Полный курс уголовного права. Том II Преступления против личности – Санкт – Петербург: Издательство Р. Асланова „Юридический центр Пресс“, 2008. Р. 459.

⁵⁹ А.А Власов. Проблемы судебной защиты чести, достоинства и деловой репутации. – Москва: Издательство имени Сабашниковых, 2000. Р. 116, 117.

⁶⁰ Vilniaus m. 3 apylinkės teismo nuosprendis Nr. 1-353-498/07

Šiame nuosprendyje teismas pritarė įžeidimo užgaulumo traktavimui, kurį pateikė nukentėjusiojo atstovas, t. y. susiejo užgaulumą su nepadorumu, ciniškumu, elgesio visuomenėje taisyklių pažeidimu.

Taigi iš pateiktų pavyzdžių galima daryti išvadą, kad nepadorus įžeidimas pirmiausiai yra toks, kuris prieštarauja visuomeninėms elgesio taisyklėms, bei doros normoms, pasižymintis ciniškumu veiksmas. Tačiau, mūsų manymu, toks nepadorumo apibrėžimas yra gana aptakus, nepasižymintis konkretumu. Todėl norėdami sukonkretinti nepadorumo sąvoką, pasiremsime lingvistės J. I. Galiašinos pozicija.

Autorė teigia, kad nepadorumo forma kaip įžeidimo požymis gali būti nustatytas teisminės kalbos ekspertizės procese. Siekiant nustatyti įžeidžiančius pareiškimus svarbiausia yra atriboti vertinamuosius ir apibūdinančius pasisakymus⁶¹. Straipsnyje pažymima, kad įžeidžiantys gali būti tik vertinamojo pobūdžio teiginiai. Toliau autorė konkretizuoja vertinamųjų teiginių sąvoką. „Vertinamieji teiginiai, nustatantys kažkokio objekto absoliutų ar santykinį vertingumą, yra įvertinimai, tvirtinimai apie tikslus, taip pat standartai, normos, konvencijos, idealai“. Pasak autorės vertinamieji teiginiai gali būti neigiamo ir teigiamo pobūdžio. Įžeidžiantys gali būti tik neigiamo pobūdžio įvertinimai. Tokie vertinimai yra negalimi tik tuo atveju, jei naudojami keiksmažodžiai, konstrukcijos su įžeidžiančiomis metaforomis ar įžeidžiančiu emociniu atspalviu. Dažniausiai žodynuose tokie žodžių vienetai pažymėti, kaip „grubus“, „keiksmažodis“. Pagrindinės tematinės tokios leksikos grupės yra gyvulių pavadinimai, pavadinimai, žymintys nešvarą, kreipimasis į tamsias jėgas, kaltinimai nesantuokiniu gimimu, intymių santykių išvardijimas, bei genitalijų pavadinimai. Būtent nepadorus tokių žodžių pobūdis, nukreiptas konkretaus asmens atžvilgiu, vertinamas kaip pasikėsinimas į kažkieno garbę ir orumą⁶².

Taigi šis J. I. Galiašinos požiūris į nepadorius žodžius leidžia mums daryti išvadą, kad nepadorus įžeidimas žodžiu tai yra neigiamas konkretaus asmens įvertinimas, pasižymintis grubiu atspalviu, kuris pasireiškia per keiksmažodžius, palyginimus su gyvuliais, bei kitus nešvankius žodžius.

Tačiau nagrinėjome tik nepadorų įžeidimą žodžiu, o kaip žinia, įžeisti galima ir veiksniu, ir raštu. Kalbant apie nepadorų įžeidimą raštu, didelių problemų dėl to nekyla, nes nepadoriu laikomas toks rašytinis įžeidimas, kurio turinys atitinka mūsų anksčiau minėtą nepadorų įžeidimą žodžiu. Be to, pažymime, kad įžeisti galima ir piešinuku, paveikslu. Tokiu atveju, manytina, kad nepadorumą atspindės nešvankus, nepriimtinas visuomenėje „kūrinio“ siužetas.

⁶¹ Галяшина Е.И., академик РАЕН, д.ю.н., д.ф.н., Судебные лингвистические экспертизы в контексте рекомендаций Пленума ВС РФ № 3 от 24.02.2005 г., <http://www.sodeks.ru/public/f11.htm> (prisijungimo laikas 20:00, 2009-07-03)

⁶² Ten pat.

Įžeidimo veiksmu nepadorumą taip pat gali liudyti nešvankūs gestai, nepriimtinas, neetiškas elgesys visuomenėje (pvz., spjūvis į veidą).

Tačiau vertėtų prisiminti, kad BK įtvirtinta įžeidimo užgaulumo sąvoka yra platesnė, nei nepadorumas. Įžeidžiama visada neigiamai įvertinant kitą žmogų. Tas įvertinimas gali būti išreikštas ir korektiška forma, tarsi išreiškiant savo nuomonę. Pavyzdžiui, pavadinus žmogų vagimi, nusikaltėliu ir pan., jei yra pagrindas tuo tikėti. Šie žodžiai patys savaime nėra nepadorūs, ir vertinti juos įžeidimo aspektu reikia atsižvelgiant į daugelį aplinkybių, kurios ir parodys, ar iš tikrųjų šiuos žodžius galima vertinti kaip įžeidžiančius orumą. Kalbant apie įžeidimo turinį, aktualus yra teisinis nuomonės vertinimas. Kaip tvirtina baudžiamosios teisės mokslininkas K. Jovaišas, nuomonei, kitaip nei informacijai, netaikomas patikros, tiesos ir netiesos kriterijus, bet nuomonė turi remtis tikrais faktais, o ne prielaidomis, ir būti reiškiamą etiškai⁶³. Kitaip sakant, teiginiai, kurie nepagrįsti jokiais faktais, bei išreikšti amoralia, nepriimtina visuomenei (kitaip sakant, užgaulia) forma atitiks įžeidimą. Tačiau, tęsdamas savo mintis apie nuomonę, K. Jovaišas taip pat nurodo, kad jei asmens savybės yra atstumiančios, jis turi ydų, poelgiai kelia pasibjaurėjimą, jis pats užsitraukia sau negarbę, nešlovę. Pažeminti tokio žmogaus garbę tas pats kaip nuplėšti drabužius nuo nuogos moters. Tokiais atvejais kyla dilema: žmogus vertas to, ko jis nusipelno, o nusipelno jis daug ko, tik ne pagarbos, kartu negalima pažeisti konstitucinės nuostatos, draudžiančios žeminti jo orumą⁶⁴. Spręsdamas šią dilemą, autorius teigia, kad ne tikslas pažeminti ar išjuokti žmogų ir ne akivaizdus žmogaus garbės bei orumo žeminimas, bet tai, ar žmogus vertas tokio savo asmens savybių, veiksmų ir poelgių vertinimo, ir ar toks vertinimas buvo išreikštas peržengiant moralės bei įstatymų normų leistinas ribas, ar ne, yra lemiamas kriterijus, sprendžiant klausimą, ar: 1) yra piktnaudžiaujama nuomone (CK 1.137 str. 1 d.); 2) padaryta veika, turinti įžeidimo (BK 155 str.) sudėties požymių; 3) tokiu būdu (pvz., satyra) reiškiamą nuomonę nesukelia juridinių padarinių.⁶⁵

Pritartume šio mokslininko išsakytai nuomonei, kadangi manome, kad jo teiginiuose slypi pagrindinė teisės formulė – teisių ir pareigų vienovė. Žmogus negali reikaluti iš visuomenės, bei atskirų jos atstovų to, ko jis nėra nusipelnęs savo pareigų vykdymu, kitaip būtų pažeista pusiausvyra, jam nepagrįstai būtų suteiktos privilegijos. Konkrečiau kalbant apie orumą, asmuo, kuris savo negarbingais, amoraliais poelgiais padaręs veikimu/neveikimu visuomenei tam tikrą žalą, negali pretenduoti į jo subjektyvaus orumo pagarbą. Taip, jis turi teisę į objektyvaus orumo pagarbą, kuri reiškia, kad asmuo jokiais pagrindais negali būti kankinamas, su juo negali būti žiauriai elgiamasi, nes tai žemina jo kaip žmogaus orumą. Tačiau asmuo savo neigiama veika sumažina savo teisę į jo subjektyvaus (paties sukurto) orumo pagarbą. Asmenys, kurie konstatuoja

⁶³ K. Jovaišas. Žmogaus garbė ir orumas: interpretavimo ir gynimo problemos. /Teisės problemos, 2004, Nr. 1 (43), P. 81.

⁶⁴ Ten pat. P. 81

⁶⁵ Ten pat P. 83

tokį subjektyvaus asmens orumo sumažinimą, negali būti patraukti atsakomybėn už fakto konstatavimą. Tai būtų žodžio laisvės pažeidimas. Tačiau, kaip buvo teigiama aukščiau, ir fakto konstatavimas turi atitikti nuomonės reiškimo korektiškumą. To reikalauja civilizuotos visuomenės normos. Nuomonė, išreikšta korektiškai, K. Jovaišo manymu, yra: a) tariamas gyrimas, iš esmės reiškiantis peikimą, b) žodis, posakis ar kitoks tekstas, kurio tikroji reikšmė priešinga tiesioginei, c) paslėpta, sąmojinga pašaipa, rafinuotas pasityčiojimas⁶⁶. Be to, pateiktinas LAT išaiškinimas dėl nuomonės sąvokos. LAT 1998-05-15 nutarime „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7, 7¹ straipsnių ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas“ nurodė: nuomonė – tai asmens subjektyvus faktų ir duomenų vertinimas, požiūris, perduodamos mintys, idėjos bei pastabos apie žinias, susijusias su tikrais įvykiais. Nuomonei tiesos kriterijus netaikomas, bet ji turi remtis tikrais faktais. Nuomonės yra subjektyvios, tačiau jų autorius privalo užtikrinti, kad nuomonė būtų reiškiamą sąžiningai ir etiškai, sąmoningai neiškreipiant faktų ar duomenų.⁶⁷ Taigi LAT, kalbėdamas apie etiškai išreikštą nuomonę, mūsų manymu, turėjo omenyje įvardintą K. Jovaišo nuomonės būtiną požymį – korektiškumą.

Korektiškai išreikštos nuomonės pavyzdys galėtų būti atvejis, aprašytas Trakų rajono apylinkės teismo nuosprendyje Nr. 1-00129-735/2005:

L. M. kaltinamas tu, jog jis įžeidė žmogų, t.y. viešai raštu užgauliai jį pažemino, o būtent: jis 2005-03-01 raštu kreipėsi į Lietuvos Respublikos Valstybinę paveldo apsaugos komisiją, Valstybės kontrolierių įstaigą, Seimo kontrolierių bei LR Seimo narę D.M. ir jame nurodė, kad “seniai tapo norma, kad norint suderinti projektą ar detalų planą X (duomenys neskelbtini) rajono savivaldybės architektai užsakovus ir architektus nukreipia į X (duomenys neskelbtini) direkciją, kur architektinio išsilavinimo neturinti paminklotvarkininkė B.L. “moko” diplomuotus architektus kaip reikia atlikti projektavimo darbus!!!”, taip pat nurodė, kad “Be to, ši X (duomenys neskelbtini) darbuotoja kalbėdama per televiziją nepagarbiai atsiliepia apie kai kuriuos verslininkus ir jų šeimos narius, pateikdama žiūrovams įžeidžiančią ir tikrovės neatitinkančią informaciją.” taip užgauliai B. L. pažemindamas.

Įžeidimas raštu yra rašytine forma pateiktas neigiamas, nepadorus žmogaus įvertinimas, žeminantis žmogų kitų žmonių akyse, kito žmogaus prestižo paniekimas. Įžeidimo raštu atveju nepadoriai ir užgauliai atsiliepiama apie žmogaus asmenybę, jo savybes. Byloje surinktais įrodymais nustatyta, kad skunde nurodytuose 2005-03-01 rašto teiginiuose nėra nepadorių ar užgaulių žodžių apie B. L. asmenybę ar jos asmenines savybes. Pripažintina, kad teiginyje kabutėse pavartotas žodis “moko” turi ironišką atspalvį, tačiau šiuo atveju jis pavartotas kalbant ne apie nukentėjusiosios asmenybę ar jos asmenines savybes, bet apie jos, kaip X (duomenys neskelbtini) direkcijos darbuotojos, dalykines savybes, todėl priskirtinas prie aštrios kritikos elementų⁶⁸.

⁶⁶ K. Jovaišas. Žmogaus garbė ir orumas: interpretavimo ir gynimo problemos. /Teisės problemos, 2004, Nr. 1 (43), p.83

⁶⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7, 7¹ straipsnių ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas“ Nr. 1.

⁶⁸ Trakų rajono apylinkės teismo nuosprendis Nr. 1-00129-735/2005

Šiame nuosprendyje teismas pažymėjo, kad išreikšti žodžiai priskirtini aštriai kritikai, t. y. atitinka, mūsų manymu, K. Jovaišo pateiktą paslėptos sąmojingos pašaipos, rafinuoto pasityčiojimo sąvoką.

Manytume, kad, kai kalbama apie žodinį įžeidimą, tam, kad tiek nuteisimas, tiek išteisinimas pagal LR BK 155 str. būtų kuo įmanoma pagrįstesnis, reikėtų kiekvieną kartą skirti kalbos lingvistinę ekspertizę, ypač tais atvejais, kai įžeidžiama rafinuota „mandagia“, tačiau užgaulia forma. Kalbėdama apie žodinį įžeidimą, lingvistė J.I. Galiašina teigia, kad teisminės lingvistinės ekspertizės metu galima nustatyti įžeidžiančios teiginių formos požymius. Anot jos reikia atsižvelgti į tai:

- 1) ar yra tekste neigiami pasisakymai apie ieškovą, t. y. subjektyvūs vertinimai, nuomonės, negatyviai apibūdinančios ieškovą;
- 2) ar šie teiginiai adresuoti tiesiogiai ieškovui;
- 3) kokią informaciją perduoda negatyvūs teiginiai – apie konkrečius faktus ar įvykius, veiksmus (pvz., „N vagia“, „N keikiasi“), ar duoda apibendrintą ieškovo asmens subjektyvų įvertinimą (pvz., „N-vagis“, „N- nusikaltėlis“, „N-prostitutė“);
- 4) ar išnaudojama tokiuose teiginiuose įžeidžianti leksika, frazeologija;
- 5) ar analizuojami teiginiai yra nepadorios formos⁶⁹.

Tačiau ekspertizės paskyrimas tais atvejais, kai įžeidimas yra akivaizdus, kai kam gali pasirodyti neekonomiškas tiek proceso išlaidų, tiek laiko atžvilgiu. Tokiais atvejais, manytume, galima būtų pateikti teisėjams tam tikras teiginių vertinimo rekomendacijas, kurios galėtų padėti vienodai vertinti tam tikrus pasisakymus, o kartu ir formuoti vienodą teisminę praktiką. Iš pateiktų J. I. Galiašinos įžeidžiančių teiginių požymių galima suformuluoti žeminančių teiginių turinį: tai neigiamo pobūdžio, bei nepadorios formos pasisakymai, nukreipti konkrečiam asmens atžvilgiu, kuriuose atsispindi tam tikri įvykiai, veiksmai, faktai ar subjektyvus konkrečiam asmens įvertinimas, panaudojant įžeidžiančią leksiką. Tačiau, kaip matyti iš šio apibrėžimo, vėl gi akcentuojama nepadori teiginių forma. Kadangi mes laikomės pozicijos, kad įžeisti galima panaudojus ir gana padorią teiginių formą, tai nepadorumo požymį galima eliminuoti iš pateikto įžeidžiančių teiginių apibrėžimo.

Kaip vienas iš įžeidžiančių veikslių požymių buvo nurodytas tų veikslių neatitikimas priimtoms visuomenėje elgesio taisyklėms. Tačiau, mūsų manymu, tai nėra būtinas žeminančių veikslių požymis. Sutinkame, kad konkludentiniai žeminantys orumą veiksmai visuomet neatitinka priimtų civilizuotų elgesio taisyklių. Sunku įsivaizduoti visuomenę, kurioje būtų priimta spjauti į veidą, suduoti antausį ir pan. Tačiau įžeidžiančius užgaulius žodžius, išsakytus pakankamai padoria

⁶⁹ Галяшина Е.И., академик РАЕН, д.ю.н., д.ф.н., Судебные лингвистические экспертизы в контексте рекомендаций Пленума ВС РФ № 3 от 24.02.2005 г., <http://www.sodeks.ru/public/f11.htm> (prisijungimo laikas 20:00, 2009-07-03)

„mandagia“ forma, nedrįstume priskirti prie tų, kurie neatitinka civilizuotos visuomenės reikalavimų. Kaip minėjome, jei BK būtų įtvirtintas ne tik užgaulumas, bet ir nepadorumas kaip būtinas įžeidimo požymis, tuomet galima būtų kalbėti apie tam tikrų veiksmų neatitikimą visuomenės elgesio taisyklėms, nes nepadorumo kategorija yra susijusi su visuotinai priimtomis normomis.

Taigi kalbant apie pažeminimo būdus ir jo pagrindinius požymius darytina išvada, kad pažeminimas pasižymi būdų įvairove, tačiau būtini jo požymiai yra neigiamas kito asmens vertinimas, pasireiškiantis užgaulia forma, kuri nebūtinai turi būti nepadoraus turinio, tačiau turi išreikšti aiškią nepagarbą kito asmens atžvilgiu. Teismų praktikoje užgauli pažeminimo forma dažniausiai yra siejama su nepadorumu, tačiau, mūsų manymu, užgaulumo sąvoka įžeidimo kontekste turi būti aiškinama plačiau, arba BK turi būti įtvirtintas ne tik pažeminimo užgaulus pobūdis, bet ir pažeminimo nepadorumas kaip būtinas įžeidimo požymis. Užgaulumas, mūsų manymu, negali būti tapatinamas su nepadorumu, kadangi asmens orumas gali būti smarkiai pažemintas ir panaudojus mandagią žodžių formą. Tuo tarpu nepadorumas yra siejamas su neigiamu konkretaus asmens įvertinimu, pasižyminčiu grubiu atspalviu, kuris pasireiškia per keiksmažodžius, palyginimus su gyvuliais, bei kitus nešvankius žodžius. Nepadorūs pažeminimo veiksmai visuomet prieštarauja visuomenėje priimtomis elgesio taisyklėms. Be to, siekiant suvienodinti teismų praktiką bylose dėl įžeidimo tikslinga skirti kalbos lingvistinę teismo ekspertizę, kuri padėtų įvertinti tam tikrų teiginių užgaulumą, nepadorumą, prieštaravimą moralinėms nuostatoms. Taip pat pažymėtina, kad nors įstatyme ir yra įtvirtinti keli pažeminimo būdai: žodžiu, raštu, veiksmais, - tačiau praktikoje daugiausiai nagrinėjamos bylos pagal LR BK 155 str. dėl žodinių įžeidimų.

1.1.4 Pažeminimo veiksmų viešumas ir jo įtaka veikos kvalifikavimui

LR BK 155 str. sudėtis numato, kad pažeminti galima tiek viešai, tiek neviešai. Iš pirmo žvilgsnio nagrinėjant pažeminimų veiksmų viešumo įtaką veikos kvalifikavimui, neturėtų kilti jokių problemų. Jei asmuo pažemintas viešai, tai atitinkamai įžeidimas turėtų būti kvalifikuotas kaip viešas. Tačiau išnagrinėjus teismų praktiką, kyla klausimai dėl viešumo sąvokos ir kitų su tuo susijusių problemų, tokių kaip įžeidimo, padaryto viešoje vietoje, vertinimo.

Pirmas klausimas, kylantis dėl įžeidimo viešumo kaip nusikalstamos veikos aplinkybės, yra pati viešumo sąvoka. Pavyzdžiui, Rusijos Federacijos Baudžiamajame kodekse tiesiogiai nurodyti kvalifikuojantys įžeidimą požymiai, kurie, mūsų manymu, galėtų atitikti viešumo sąvoką. Šios valstybės BK 130 str. 2 d kaip kvalifikuotas įžeidimas pateiktas įžeidimas viešame pasirodyme; įžeidimas viešai demonstruojamuose kūriniuose; įžeidimas masinės informacijos

priemonėse⁷⁰. Kaip įžeidimas viešame pasirodyme galėtų būti įvardintas pažeminimas koncerto, vaidinimo, mitingo metu. Kaip įžeidimas viešai demonstruojamuose kūrinuose galėtų būti įvardintas pažeminimas literatūros kūrinuose, dainose. Pažeminimas masinėse informacijos priemonėse būtų įžeidimas, pademonstruotas televizijos ar radijo laidoje, įžeidimas laikraščiuose. Rusijos Federacijos kodekse įvardinti įžeidimą kvalifikuojantys požymiai, mūsų manymu, neapima visos viešumo sąvokos, nes kalbama apie tokį pažeminimą, kuris vienaip ar kitaip yra susijęs su labai dideliu galinčiu suvokti įžeidimą asmenų kiekiu. Tačiau sunku būtų pritaikyti šį požymį, kai asmuo buvo pažemintas girdint nedidelei asmenų grupei arba bent vienam kitam asmeniui. Ir šis klausimas buvo nagrinėjamas rusų mokslininkų. Pavyzdžiui, Rusijos baudžiamosios teisės mokslininkas A. A. Vlasov iškėlė klausimą, ar galima inkriminuoti kvalifikuotą sudėtį (t. y. viešą įžeidimą) tais atvejais, kai įžeidžiančio pobūdžio teiginiai, nukreipti į konkretų nukentėjusįjį, pateikti stendo laikraštyje, kuris yra pagamintas tik vienu egzemplioriumi, kuris yra pasiekiamas daugeliui žmonių ir ar toks įžeidimas yra pavojingesnis? Jo manymu, jei kūrinys pateiktas bent vienu egzemplioriumi viešam susipažinimui, tai kaltininko veiksmai turi būti įvertinti kaip viešas įžeidimas⁷¹. Sutinkame su šio mokslininko nuomone, papildydami, kad viešo įžeidimo esmė yra ne žeminančių teiginių pateikimas priemonėse, kurių paskirtis yra informuoti apie kažką didelį asmenų kiekį, tačiau galimybė, kad įžeidžiančius teiginius gali suvokti pašalinių asmenų grupė.

Iš šių samprotavimų kyla kitas klausimas, susijęs su viešo įžeidimo inkriminavimu, kai asmuo buvo pažemintas bent vieno kito asmens akivaizdoje. Pateikiame keletą teismo nuosprendžių pavyzdžių, kur asmenys buvo apkaltinti viešu įžeidimu.

S. K. 2005-07-31, nuo 21.00 val. iki 24.00 val., būdamas neblaivus, gyvenamojo namo adresu (duomenys neskelbtini), pirmame aukšte, konflikto su A. K. ir J. B. metu, tyčia mesdamas kėdę į ant lubų kabančių lempą, kėde pataikė J. B. į galvą, rankas, tuo sukeldamas jai fizinį skausmą, o sudužusios lempos šukės krisdamos ant J.B. sužalojo pastarąją, padarant odos nubrozdinimą dešiniajame žaste, kairiame dilbyje, tokiu būdu S.K. padarė nežymų sveikatos sutrikdymą.

Taip pat jis, 2005-07-31, nuo 21.00 val. iki 24.00 val., būdamas neblaivus, gyvenamajame name adresu (duomenys neskelbtini), konflikto su A. K. ir J. B. metu, viešai tyčia žodžiu išvadino J. B. necenzūriniais žodžiais, tuo užgauliai pažemino J. B.

Teismas mano, kad yra įrodyta, kad S. K. padarė nesunkius nusikaltimus, numatytus Lietuvos Respublikos BK 140 str. 1 d. ir BK 155 str. 1 d.⁷²

Šiuo nuosprendžiu Vilniaus rajono apylinkės teismas pripažino, kad įžeidimas viešojoje vietoje, bei girdint bent vienam pašaliniam asmeniui, yra viešas.

⁷⁰ Rusijos Federacijos Baudžiamasis Kodeksas, <http://ukrf.narod.ru/> (prisijungimo laikas 2009-08-20, 20:12 val.)

⁷¹ А.А. Власов. Проблемы судебной защиты чести, достоинства и деловой репутации. – Москва: Издательство имени Сабашниковых, 2000. Р. 127

⁷² Vilniaus rajono apylinkės teismo nuosprendis Nr. PK-31-626/2006

Utenos rajono apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-145-373/2007 patvirtina, kad viešas įžeidimas inkriminuojamas ir tais atvejais, kai įžeidžiama girdint bent vienam asmeniui:

J. B. 2006 m. gruodžio 8 d. apie 10 val. išvadino G. Š., buvusią V. M. sodybos, esančios (duomenys neskelbtini), kieme, „vagilka“, sakė „užteks tau su gauja susidėjus ryt „Samanėko“ dešras“, vadino kitais įžeidžiančiais žodžiais, tuo viešai žodžiu užgauliai ją pažemino.

*Byloje surinkti įrodymai patvirtina, kad kaltinamoji, būdama savo namo kieme, girdint pašaliniam asmeniui B. B., išvadino nukentėjusiąją „vagilka“, sakė jai „užteks tau su gauja susidėjus ryti „Samanėko“ dešras“, vadino ją kitais įžeidžiančiais žodžiais. Tokiu būdu kaltinamoji nepadariai, užgauliai formuluodama, neigiamai įvertino nukentėjusiąją, žemindama ją jos pačios ir kito žmogaus akyse, paniekindama jos prestižą. Kaltinamoji apibūdino nukentėjusiąją kaip vagilę be jokio pagrindo ir taip žemino jos orumą.**Kaltinamoji viešai žodžiu įžeidė nukentėjusiąją, kadangi tai darė kito žmogaus akivaizdoje.** Žeminančius žodžius kaltinamoji išsakė girdint to paties kaimo gyventojai, artimai nukentėjusios kaimynei. Taip elgdamasi ji suprato, kad žemina nukentėjusiąją ne tik jos pačios, bet ir kitų kaimo gyventojų akivaizdoje⁷³.*

Šis nuosprendis pasižymi tuo, kad įžeidimo viešumo požymio inkriminavimas motyvuotas ne tuo, kad veika padaryta viešoje vietoje (kieme), tačiau dėl to, kad įžeidimą girdėjo vienas pašalinis asmuo.

Kitas nuosprendis, kuriame galima išvelgti tam tikrą nelogiškumą, tai jau minėtas šiame darbe Varėnos rajono apylinkės teismo nuosprendis Nr. PK – 143-633/2006. Kaip minėta, šiuo nuosprendžiu kaltinamoji buvo nuteista pagal LR BK 155 str. 2 d. už tai, kad išplūdo nukentėjusiąją necenzūriniais žodžiais ir išpylė ant jos kibirą žmogaus fekalijų⁷⁴. Teismo nuosprendyje pažymėta:

Kaltinamoji G. R. 2006 m. birželio 06 d., apie 12 val. 30 min. gatvėje prie savo namų (duomenys neskelbtini) dėl asmeninių nesutarimų tyčia išvadino D. P. necenzūriniais ir kitais įžeidžiančiais žodžiais bei išpylė ant nukentėjusios kibirą žmogaus fekalijų, taip ją pažemino ir įžeidė. Tuo kaltinamoji G. R. padarė baudžiamąjį nusižengimą, numatytą Lietuvos Respublikos BK 155 str. 2 d.

Iš teismo nustatytų bylos aplinkybių nusikalstama veika buvo padaryta gatvėje, t. y. viešoje vietoje, kur bet kuriuo momentu galėjo pasirodyti žmonės, bet atsitiktinai niekas nieko nematė, arba matė, tačiau tai nebuvo nustatyta. Tačiau vien tas faktas, kad šioje konkrečioje situacijoje veika buvo padaryta viešoje vietoje, jau turėtų, mūsų manymu, suponuoti viešo įžeidimo sudėtį, nes būdama gatvėje kaltininkė galėjo ir turėjo suvokti, kad žemina kitą asmenį tokioje vietoje, kurioje tas žeminimas bus matomas, girdimas daugiau nei vieno žmogaus, ir tai suponuoja faktą, kad kaltininkės veika buvo pavojingesnė, nei „paprastas“ neviešas pažeminimas. Taigi nagrinėjamas teismo nuosprendis mūsų manymu yra kritikuotinas.

Kartu, manytina, tikslinga pateikti, mūsų nuomone, teisingą Tauragės rajono apylinkės teismo nuosprendį, kuriame buvo konstatuotas neviešas pažeminimas.

⁷³ Utenos rajono apylinkės teismo nuosprendis Nr. 1-145-373/2007

⁷⁴ Varėnos rajono apylinkės teismo nuosprendis Nr. PK-143-633/2006

Į teismą privataus kaltinimo tvarka su skundu kreipėsi I. K., prašydama J. Š. patraukti baudžiamojon atsakomybėn pagal Lietuvos BK 155 str. 2d. I. K. skunde nurodė, kad 2008 m. vasario 8-11 dienomis, J. Š. iš savo mobilaus ryšio telefono rašydama bjauraus turinio užgaules, jos garbę ir orumą žeminančias SMS žinutes į jos mobilaus ryšio telefoną neviešai ją įžeidė.

Nusikalstamos veikos padarymu kaltinama J. Š. pripažino savo kaltę dėl nepagarbaus turinio SMS žinučių rašymo I. K., jos atsiprašė ir sutiko atlyginti nukentėjusiajai turėtas išlaidas ryšium su skundo surašymu 300 Lt, bei 1000 Lt neturtinės žalos⁷⁵.

Nors šioje byloje ginčas buvo išspręstas taikiai, tačiau, manytina, jei nepavyktų pasiekti taikaus susitarimo kaltinamosios veika būtų kvalifikuota pagal LR BK 155 str. 2 d., kaip neviešas įžeidimas, kaip ir konstatavo teismas.

Taigi iš teismų praktikos analizės galima padaryti išvadą, kad įžeidimas laikomas viešu tuomet, kai veika padaroma viešoje vietoje ir girdint bent vienam pašaliniam asmeniui, nors kartais pakanka konstatuoti, kad įžeidimą stebėjo bent vienas pašalinis asmuo. Tačiau kartu kyla klausimas dėl to, ką vadinti viešąja vieta, bei kaip kvalifikuoti veiką tuomet, kai viešoje vietoje pažeminimo metu nieko nebuvo išskyrus kaltininką ir nukentėjusįjį.

Kaip teisingai pažymėjo Lietuvos baudžiamosios teisės mokslininkas O. Fedosiuk, vienodo ir išsamaus viešosios vietos apibrėžimo nėra. Literatūroje ši sąvoka dažniausiai aiškinama per pavyzdžius, nepateikiant universalaus apibrėžimo. Apibrėžiant viešosios vietos sąvoką reikšminga yra Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 spalio 8 d. nutartis kasacinėje chuliganizmo baudžiamojoje byloje (2.8. Chuliganizmas (BK 225 str.). B/b Nr. 2K-670/2002 // Teismų praktika. 2003.02.03, Nr.18)⁷⁶.

Viešoji vieta yra tokia vieta, kurioje, nusikalstamos veikos padarymo metu yra ar turi teisę lankytis kiti asmenys. Veika laikoma padaryta viešoje vietoje nepriklausomai nuo to, ar nusikaltimo darymo metu toje vietoje kas nors buvo, ar ne. Svarbu, kad dėl laisvo priėjimo prie tokios vietos joje bet kuriuo momentu gali atsirasti kiti asmenys, kurie dėl kaltininko veiksmų patirs nepatogumų⁷⁷.

Vadovaudamasis tokiu LAT viešosios vietos išaiškinimu, O. Fedosiuk prieina prie išvadų, kad viešoji vieta (viešosios tvarkos pažeidimo kontekste) – tai 1) vieta, kurioje įprasta lankytis žmonėms (gatvės, keliai, parkai, stadionai, įmonių ir įstaigų patalpos, daugiabučių namų laiptinės, visuomeninis transportas ir kt.) 2) vieta, kurioje paprastai žmonės nesilanko, tačiau turi teisę lankytis ir bet kurią akimirką gali ten atsirasti (pvz., miškelyje, atokesnėje vietoje prie ežero ir pan.); 3) privati vieta, jeigu pavojingi kaltininko veiksmai, atlikti šioje vietoje, sutrikdo žmonių, esančių už šios vietos ribų, rimtį 4) privati vieta, kurioje dėl vienokių ar kitokių priežasčių

⁷⁵ Tauragės rajono apylinkės teismo nutartis Nr. PK-128-367/2008

⁷⁶ O. Fedosiuk. Baudžiamosios teisės specialiosios dalies paskaitų medžiaga. Nusikaltimai ir baudžiamieji nusizengimai viešajai tvarkai, http://www.mruni.lt/lt/padaliniai/fakultetai/teises_fakultetas/katedros/naudziamosios_teises_katedra/studijos/paskaitos/ (prisijungimo laikas 2009-08-25, 19:32)

⁷⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis Nr. 2K-670/2002

savininko sutikimu susirinko ir bendrauja kiti žmonės (diskutuotina)⁷⁸.

Kadangi toks viešosios vietos išaiškinimas yra pateiktas kaip viešosios tvarkos pažeidimo požymio išaiškinimas, manytina, kad yra tikslinga pakoreguoti šią viešosios vietos interpretaciją atsižvelgiant į įžeidimo sudėtį. Mes manome, kad toks viešosios vietos išaiškinimas, pateiktas 1) ir 2) punktuose idealiai tiktų tais atvejais, kai turimas omenyje įžeidimas veiksmu. Tokiu atveju įžeidimo faktas yra akivaizdžiausias, ir yra didžiausia galimybė, kad asmuo bus įžeistas matant didelei asmenų grupei. Tačiau, kalbant apie privačią vietą, reikėtų papildyti, kad viešas įžeidimas tokiu atveju gali būti kvalifikuotas tik tuomet, kai įvykus įžeidimo faktui privačioje vietoje buvo ir kitų asmenų, arba nors ir nebuvo, tačiau jie aiškiai girdėjo, kad kaltininkas žemina konkretų asmenį užgauliais žodžiais. Pažymėtina, kad tokiu atveju gali būti inkriminuotas viešosios tvarkos pažeidimas.

Tačiau, mūsų manymu, ne bet koks įžeidimas, padarytas viešojoje vietoje, gali būti traktuojamas kaip viešas. Pavyzdžiui, kaip vertinti tokią situaciją, kai prie asmens gatvėje, miške ar kitoje viešojoje vietoje prieina kitas asmuo ir į ausį pašnabžda užgaulius, žeminančius kito asmens orumą žodžius? Mūsų manymu, faktas, kad pats veiksmas įvyko viešojoje vietoje dar neduoda pagrindo tvirtinti, kad įžeidimas būtinai yra viešas. Šiuo atveju svarbiausia yra tikimybė, kad pažeminimo faktą stebės ir suvoks kiti pašaliniai asmenys. Todėl mes darome išvadą, kad viešumo požymis, kvalifikuojant tokią nusikalstamą veiką kaip įžeidimas, turi būti inkriminuotas tik tais atvejais, kai yra reali galimybė, kad pažeminimo veiksmus stebės kiti asmenys. Todėl, mūsų manymu, nereikia sureikšminti viešosios vietos sąvoką aiškinant viešą įžeidimą, nes tiek iš teismų praktikos, tiek iš loginių samprotavimų seka, kad viešas bus toks įžeidimas, kuris bus stebimas bent vieno pašalinio asmens. Tačiau dar kartą pažymėtina, kad tais atvejais, kai yra labai didelė tikimybė, kad viešojoje vietoje pažeminimo veiksmus turėjo galimybę stebėti ir kiti pašaliniai asmenys, bet nebuvo nustatyta, kad kažkas stebėjo įžeidimą, reikėtų inkriminuoti viešą įžeidimą. Panašios nuomonės laikosi ir LAT nutartyje Nr. 2K-210/2008:

Pažymėtina, kad BK 284 straipsnio 1 dalyje nurodyto nusikaltimo ir šio straipsnio 2 dalyje numatyto baudžiamojo nusižengimo sudėčių požymis – viešojoje vietoje teismų praktikoje aiškinama kaip vieta, kurioje nusikalstamos veikos metu yra ar turi teisę lankytis kiti asmenys. Veika laikoma padaryta viešojoje vietoje nepriklausomai nuo to, ar nusikaltimo darymo metu toje vietoje kas nors buvo, ar ne. Svarbu tai, kad dėl laisvo priėjimo prie tokios vietos joje bet kuriuo metu gali atsirasti kiti asmenys, kurie dėl kaltininko veiksmų patirs nepatogumų [...] Šis požymis nėra tapatus BK 155 straipsnio 1 dalyje numatytam viešumo objektyviajam požymiui, kuris yra siejamas su vieno ar kelių asmenų, be kaltininko ir nukentėjusiojo, buvimu akivaizdoje. BK 155 straipsnio 2 dalyje numatytą nusikalstamą veiką („tas, kas neviešai įžeidė žmogų, padarė baudžiamąjį nusižengimą...“) galima padaryti neviešojoje vietoje, taip pat ir viešojoje vietoje, esant

⁷⁸ O. Fedosiuk. Baudžiamosios teisės specialiosios dalies paskaitos. Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai
viešajai tvarkai,
http://www.mruni.lt/lt/padaliniai/fakultetai/teises_fakultetas/katedros/audziamosios_teises_katedra/studijos/paskaitos/ (prisijungimo laikas 2009-08-25, 19:32)

sąlygai, kad nėra akivaizdoje bent vieno žmogaus: tai lemia ir skirtingi BK 284 straipsnio 1 dalyje ir 155 straipsnio 1 ir 2 dalyse numatytų nusikalstamų veikų sudėčių nusikalstamų veikų pagrindiniai objektai, į kuriuos kėsinamasi nusikalstama veika: atitinkamai – viešoji tvarka ir asmens garbė ir orumas. Nors nusikalstamos veikos sudėties, numatytos BK 284 straipsnio 1 dalyje, būtinojo objektyvaus požymio – nusikalstamos veikos padarymo vietos – ir BK 155 straipsnio 1 dalyje numatyto nusikalstamos veikos sudėties objektyvaus požymio – nusikalstamos veikos padarymo būdo – tapatinti negalima, tačiau tam tikrais atvejais veiksmų atlikimas viešoje vietoje kartu gali reikšti, kad tie veiksmai buvo atlikti viešai⁷⁹.

Apibendrinant, pateiktinos tokios išvados dėl viešo įžeidimo: viešo įžeidimo esmė yra tikimybė, kad įžeidžiančius teiginius gali išgirsti pašaliniai asmenys. Įžeidimas yra viešas tuomet, kai veika padaroma viešoje vietoje ir stebint bent vienam pašaliniam asmeniui, nors kartais pakanka konstatuoti, kad įžeidimą stebėjo bent vienas pašalinis asmuo. Ne bet koks įžeidimas, padarytas viešoje vietoje, gali būti traktuojamas kaip viešas. Viešumo požymis, kvalifikuojant įžeidimo veiką, turi būti inkriminuotas tik tais atvejais, kai yra reali tikimybė, jog pažeminimo veiksmus stebės ir kiti asmenys.

1.1.5 Nukentėjusiojo nuo įžeidimo samprata

Šioje darbo dalyje nagrinėsime problemas, kylančias dėl subjekto, galinčio būti nukentėjusiuoju nuo įžeidimo. Pirmiausiai svarstyta juridinio asmens galimybė būti nukentėjusiuoju nuo įžeidimo. Taip pat nagrinėjama problema dėl vaiko, psichiškai nesveiko asmens pripažinimo nukentėjusiuoju nuo pažeminimo. Be to, analizuojama galimybė patraukti atsakomybėn asmenį už netiesioginį įžeidimą, vykdomą veikiant kitą asmenį.

Visuose literatūros šaltiniuose teigiama, kad nukentėjusiuoju nuo įžeidimo pripažįstamas tik fizinis asmuo, ir eliminuojama juridinio asmens įžeidimo galimybė. Pavyzdžiui, baudžiamosios teisės mokslininkė M. S. Raškovskaja teigia, kad įžeidimo objektu negali būti juridinis asmuo. Tačiau neigiamas ir nepadorios formos atsiliepimas apie juridinio asmens veiklą, kuris tuo pačiu paliečia atskirų fizinių asmenų, įeinančių į šio juridinio asmens sudėtį, orumą, traktuojamas kaip įžeidimas (pagal fizinių asmenų pareiškimus)⁸⁰. Tą patį patvirtina ir L. N. Sugačiov, teigdamas, kad kolektyvas negali būti nukentėjusiuoju nuo įžeidimo, kadangi jis neturi tokių savybių kaip asmens garbė ir orumas. Tačiau kolektyvo įžeidimo galimybės neigimas nėra tolygus baudžiamumo paneigimui tokioje situacijoje. Šiuo atveju pasisakymai, nukreipti į kolektyvo atstovus turi būti įvertinti ne kaip parduotuvės, komisijos darbuotojų įžeidimas, tačiau kaip konkrečių asmenų, t. y.

⁷⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nuatrtis Nr 2K-210/2008

⁸⁰ М. С. Рашковская. Преступления против жизни, здоровья, свободы и достоинства личности. Лекции для студентов. – Москва: 1956. Р. 82

šio kolektyvo narių įžeidimas⁸¹. Mes pritariame pozicijai, kad juridinis asmuo neturi tokių savybių kaip garbė ir orumas, ir dėl to paneigiama galimybė inkriminuoti juridinio asmens įžeidimą.

Tačiau yra šalių (pavyzdžiui, Austrija), kurių baudžiamuosiuose įstatymuose numatyta galimybė patraukti asmenis, pavyzdžiui, už religinio tikėjimo įžeidimą. Ar tokiu atveju tai nebus religinės bendrijos, kuri gali būti traktuojama ir kaip juridinis asmuo, įžeidimas, nes bendrija turi savo valdymo organus ir kitus juridinio asmens atributus? Tokioje situacijoje pažeminami konkrečios religijos atstovų religiniai jausmai. Tačiau nemanome, kad tokiu atveju teisinga būtų reikalauti iš visų ar bent dalies tam tikros religijos atstovų pareikšti kaltinimus dėl jų religinių jausmų pažeminimo. Manytina, kad atsakymas į šį klausimą slypi įžeidimo sudėties saugomos vertybės traktavime. Jei mes pripažinsime, kad asmens orumą sudaro taip pat ir jo religiniai jausmai, tai tektų pripažinti, kad religinės grupės įžeidimas yra įmanomas. Tačiau, jei vertintume religinius jausmus atskirai nuo orumo, tai tokiu atveju įžeidimas negalėtų būti inkriminuotas. Kadangi žmogaus orumas yra suprantamas kaip tam tikras asmens vertingumas, manome, kad religinis tikėjimas sudaro to vertingumo dalį. Jei aiškinsime orumą siauriau kaip subjektyvų asmens savęs įvertinimą, tai irgi prietume prie išvados, kad tikintis asmuo jaučiasi vertingesnis, nes jo tikėjimas išaukština jį savo paties akyse. Taigi įžeidžiant kažkokios religinės bendrijos atstovų religinius jausmus, be abejo, yra pažeminamas jų, kaip asmenybių, orumas. Žinoma, tokiu atveju mes negalime teigti, kad pažeminamas juridinis asmuo, tačiau pažeminama religinė bendrija, kuri dėl savo ypatumų, mūsų manymu, visgi turi kažkokį bendrą, jungiantį visus tos bendrijos narius orumą. Todėl tokį specifinį atvejį galima būtų vertinti kaip išimtį iš bendros taisyklės, kad nukentėjusiuoju nuo įžeidimo gali būti tik fizinis asmuo.

Kita problema, egzistuojanti dėl nukentėjusiojo pagal LR BK 155 str. vertinimo, yra susijusi su specifinėmis nukentėjusiojo savybėmis. Vieni teigia, kad vaikai ir psichiškai neįgalūs asmenys negali būti nukentėjusiais nuo įžeidimo. Pavyzdžiui, tokios pozicijos laikosi baudžiamosios teisės specialistas V. S. Komisarov, kuris teigia, kad orumo, savęs įvertinimo galimybės neturi mažamečiai, psichiniai ligoniai, miegantys, mirusieji ir pan. Todėl jų negalima įžeisti. Autoriui sunku sutikti su tuo, kad bet koks fizinis asmuo, nepriklausomai nuo amžiaus ir protinių savybių, gali būti nukentėjusiuoju nuo įžeidimo⁸².

Kiti autoriai, pavyzdžiui baudžiamosios teisės mokslininkas I. S. Noj, aiškindamas šmeižimo sudėtį, teigia, kad asmens orumo įvertinimas gali egzistuoti ne tik protiškai sveikų ir pilnamečių asmenų atžvilgiu, tačiau ir psichiškai nepilnaverčių asmenų, ir dėl savo amžiaus nepasiekusių tam tikro išsivystymo lygio, kurio prireiktų asmeninio orumo suvokimui, asmenų atžvilgiu. Asmeninio orumo suvokimas būdingas ne tik suaugusiems protiškai sveikiems asmenims,

⁸¹ Л. Н. Сугачёв. Ответственность за оскорбление. Москва: Юридическая литература, 1966. Р. 12

⁸² В. С. Комиссаров. Курс уголовного права. Том 3. Особенная часть. <http://www.pravoteka.ru/lib/ugolovnoe-pravo/0004/76.html> (prisijungimo laikas 2009-08-26, 19:30)

jis atsiranda ir vystosi dar mokyklinio amžiaus vaikams, kurių elgesys yra moralinio įvertinimo objektas kaip jų draugų tarpe, taip ir iš suaugusiųjų pusės. Nuo keturiolikos metų vaikai paaugliai dėl jų pavojingų visuomenei poelgių gali būti nuteisti ne tik iš moralės normų pozicijų, tačiau kartais gali būti baudžiami pagal įstatymą. Atsisakymas ginti mažamečių asmenų orumą ir garbę nepateisinamas jokiais teorinio ir praktinio pobūdžio samprotavimais. Taip pat nepagrįsta yra nuomonė, kad protiškai nesveiki asmenys negali būti šmeižimo objektu, kadangi ir jų atžvilgiu gali egzistuoti tam tikras jų orumo įvertinimas, kuriam protiškai nesveikas žmogus gali būti neabejingas tais momentais, kai jam prašvietėja protas.⁸³

Mūsų manymu, reikėtų pritarti antrajai pozicijai, kadangi manome, kad įstatymas privalo saugoti ne tik protiškai sveikus, suaugusius asmenis, suvokiančius savo orumą, tačiau ir tuos, kurie iš esmės turi asmeninio orumo jausmą, tik dėl vienu ar kitu aplinkybių (dėl mažametystės, silpnaprotystės) negali jo išreikšti, kaip tai gali suaugusieji ir protiškai sveiki žmonės. Be to, privalu vadovautis vienu iš pagrindinių teisės–visų lygybės prieš įstatymą - principu. Manytina, kad kai padaroma veika, sudaranti įžeidimo sudėtį, tiek vaiko, tiek protiškai nesveiko asmens atžvilgiu, jų interesai ir orumas turi būti ginamas per jų atstovus, kurie galės patvirtinti, kad pažeminimo veiksmai turėjo įtakos vaiko vystymuisi, jo orumo formavimuisi, psichiškai nesveiko asmens sveikatos pablogėjimui ir pan. Bet, pažymėtina, kad BK nėra konkretizuojama, kad nukentėjusiuoju nuo įžeidimo gali būti tik protiškai sveiki suaugusieji asmenys. Įstatyme kalbama apie žmogų kaip nukentėjusįjį. Be to, ir teismų praktika patvirtina, kad nukentėjusiuoju nuo įžeidimo gali būti ir ne tik suaugę protiškai sveiki asmenys. Kartu būtina pažymėti, kad asmenų, nesugebančių suvokti, bei ginti savo orumą, teises gali ginti prokuroras, įžvelgęs viešąjį interesą, pavyzdžiui, psichiškai nesveiko asmens akivaizdaus pažeminimo atveju. Tokioje situacijoje prokuroras gali kreiptis į teismą dėl pasikėsinimo pažeminti asmenį, nes žeminimo veiksmai atlikti, bet padariniai (psichiškai nesveiko asmens orumo įžeidimas) nekilo dėl aplinkybių, nepriklausančių nuo kaltininko.

Kaip pavyzdys pateiktina Ukmergės apylinkės teismo nutartis, kuria kaltininkei buvo iškelta baudžiamoji byla pagal LR BK 154 str. 1 d. ir 155 str. 2 d. dėl to, kad ji viešai apšmeižė ir įžeidė nepilnametę:

[...] nukentėjusiosios D. D. teigimu, ką nurodė ir jos nepilnametė globotinė-nukentėjusioji L. A., pil. V. Ž. 2004m. rugsėjo 09d. (duomenys neskelbtini) autobusų stovėjimo aikštelėje, girdint pašaliniams asmenims, užsipuolė nukentėjusiosios D. D. nepilnametę globotinę-pil. L. A., gim. 1993m. rugpjūčio 12d., ir išvadino ją melage, aferiste ir “ debila “, ir, tęsdama savo nusikalstamus veiksmus, 2004m. rugsėjo 20d., nukentėjusiosios D. D. globotinei grįžtant iš (duomenys neskelbtini) vidurinės mokyklos, kur ji mokosi, autobusu, pil. V. Ž., girdint pašaliniams asmenims, vėl užsipuolė jos (nukentėjusiosios D. D.) globotinę-nukentėjusiąją L. A., išvadindama ją melage, aferiste ir “ debila “. Tokiu būdu, pasak nukentėjusiosios D. D., pil. V. Ž. viešai žodžiu

⁸³ И. С. Ной. Охрана чести и достоинства личности в советском уголовном праве.- Саратов: Издательство Саратовского университета, 1959.

*neigiamai ir nepadoriai atsiliepė apie jos (nukentėjusiosios D. D.) ir jos nepilnametės globotinės-nukentėjusiosios L. A. asmenį, tuo užgauliai pažemindama jas jų pačių ir kitų asmenų akyse.*⁸⁴

Iš šios nutarties matyti, kad teismas vertina ir nepilnametę kaip nukentėjusiąją nuo įžeidimo. Taigi darytina išvada, kad ir teismų praktikoje pripažįstama, kad nepilnametis asmuo turi orumą.

Teismų praktikoje pripažįstama, kad nukentėjusiuoju nuo įžeidimo gali būti ir psichiškai nesveikas asmuo. Kaip pavyzdį pateikiame Klaipėdos apygardos teismo nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 1S-126-106/2009:

A. O. privataus kaltinimo tvarka kreipėsi į teismą, prašydamas Tauragės apskrities vyriausiojo policijos komisariato pareigūną K. A. patraukti baudžiamojon atsakomybėn pagal Lietuvos BK 155 str. 1 d. ir jį nuteisti.

Skundžiama nutartimi A. O. pareiškimas perduotas nagrinėti Tauragės rajono apylinkės prokuratūrai dėl baudžiamojo proceso pradėjimo, nes A. O. negali ginti savo teisėtų interesų dėl svarbių priežasčių. Dėl nustatytos diagnozės A. O. reikalinga skirti teismo psichiatrinę ekspertizę, todėl, vadovaujantis Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau - BPK) 409 str. 1 d., apylinkės teismas padarė išvadą, kad baudžiamąjį procesą turėtų pradėti prokuroras.

*[...] Todėl byloje nustatyta aplinkybė, kad jam dėl nustatytos diagnozės "paranoidinė šizofrenija" reikalinga skirti ekspertizę, yra nepakankama apylinkės teismo išvadai, kad tai yra svarbi priežastis, dėl kurios jis negali ginti teisėtų savo interesų, pagrįsti. Kadangi apylinkės teismo nutartis nepagrįsta, todėl naikintina (BPK 442 str. 1 d. 2 p.)*⁸⁵.

Iš šios nutarties darytina išvada, kad psichiškai nesveikas asmuo turi orumą, ir dėl to yra galimybė, kad jis gali būti įžeistas.

Be to, teorijoje svarstomas klausimas, ar galima įžeisti asmenį per giminaičio, artimo asmens įžeidimą. Pavyzdžiui, baudžiamosios teisės mokslininkas V. S. Komisarov teigia, kad yra galimas netiesioginis įžeidimas, kai įžeidžiantys teiginiai išsakomi vienam asmeniui, tačiau yra adresuoti kitam. Jei asmuo prieina prie vaiko tėvų akivaizdoje ir pasako jam: „Mano brangusis, tu – prigimtas kretinas“, - tai toks faktas bus ne vaiko, negalinčio suvokti jo orumo pažeminimo dėl savo mažametystės, o tėvų įžeidimas⁸⁶. Šiai nuomonei taip pat pritaria baudžiamosios teisės specialistė M. S. Raškovskaja, teigianti, kad nusikalstamos veikos sudėtis bus ir tais atvejais, kai įžeidžiamas nukentėjusiojo asmens šeimos narys ar artimas žmogus, kuris dėl kažkokių priežasčių nedalyvauja įvykstant šiam įvykiui, ar dėl kažkokių priežasčių nesugeba suvokti įžeidimą jo atžvilgiu, jei toks įžeidimas pagal savo pobūdį pažemino ir nukentėjusiojo asmeninį orumą⁸⁷. Prieštaraudamas šioms nuomonėms, baudžiamosios teisės mokslininkas I. S. Noj teigia, kad

⁸⁴ Ukmergės rajono apylinkės teismo nutartis Nr. 1-35-627/2005

⁸⁵ Klaipėdos apygardos teismo nutartis Nr. 1S-126-106/2009

⁸⁶ В. С. Комиссаров. Курс уголовного права. Том 3. Особенная часть, <http://www.pravoteka.ru/lib/ugolovnoe-pravo/0004/76.html> (prisijungimo laikas 2009-08-26, 20:48)

⁸⁷ М. С. Рашковская. Преступления против жизни, здоровья, свободы и достоинства личности. Лекции для студентов. – Москва: 1956. Р. 80

galimybė persekioti asmenį baudžiamąja tvarka dėl įžeidimo už akių ir netiesioginio įžeidimo reikštų nepagrįstą baudžiamosios atsakomybės išplėtimą⁸⁸.

Teismų praktikoje išsakyta nuomonė, kad netiesioginis įžeidimas nėra pagrindas traukti asmenį baudžiamojon atsakomybėn. Vilniaus m. 3 apylinkės teismo nuosprendyje Nr. 1-353-498/07 buvo iškeltas mūsų nagrinėjamas klausimas. Trumpai priminsime bylos aplinkybes:

*I.S. privataus kaltinimo skundu buvo kaltinama tuo, kad 2006 m. vasario mėn. 6 d. vakare, (duomenys neskelbtini) namų kieme, viešai žodžiu tyčia užgauliai pažemino G. B. H. Užgauliojančiai šaukdama lietuvių ar anglų kalba „prakeiktas užsienietis, tegul jis dingsta iš Lietuvos“, G. B. H. žmonai L. H. padarius jai pastabą, šaukė „**kam reikalingas tau tas senis**“, „**nenormali, psichinė, tau reikia gydytis**“, tokiu būdu įžeidė G. B. H.*

Konkrečiai pasisakydamas dėl kaltininkės žodžių nukentėjusiojo žmonos atžvilgiu, teismas pažymėjo:

Kitos frazės, minimos kaltinime, buvo skirtos ne tiesiogiai G. B. H., o jo žmonai L. H. Teismas pažymi, kad įmanomos situacijos, kuomet siekiama įžeisti asmenį jo akivaizdoje žeminant jam artimą asmenį, tačiau šiuo atveju teismas neturi pagrindo vertinti, kad sakydama šias frazes L. H., I. S. jas nukreipdavo G. B. H. siekiant jį įžeisti. Kaip matyti iš šių frazių turinio, jos buvo skirtos tiesiogiai L. H., kuri pati skundo dėl jos galimo įžeidimo teismui nepadavė. Teismas įvertina tai, kad G. B. H. šias frazes, skirtas jo žmonai, galėjo vertinti, kaip įžeidimą sau, tačiau teismo manymu, toks nukentėjusiojo vertinimas nėra pagrįstas. Kaip nustatyta šioje byloje, šios frazės buvo skirtos tiesiogiai L. H., ir tuo atveju, jei šiomis frazėmis buvo pažeisti L. H. garbė ir orumas, tik ji pati galėtų ginti savo pažeistą teisę. Be to, jei šios frazės būtų skirtos G. B. H., padaryta žala konkrečiai jo garbei ir orumui nepasiekė tokio pavojingumo laipsnio, kad šiuos žodžius būtų galima pripažinti nusikaltimu⁸⁹.

Mūsų manymu, šis nuosprendis keliais aspektais yra prieštaringas. Pirmiausiai, darytina išvada, kad teismas pripažįsta netiesioginio įžeidimo galimybę. Tačiau teismas nemato kaltinamosios žodžiuose įžeidimo, tvirtindamas, kad šie žodžiai nukreipti ne į nukentėjusįjį, bet į jo žmoną. Tačiau įsigilinus į pasakytų žodžių turinį galima prieiti prie išvados, kad nukentėjusysis visgi buvo pažemintas. Kaltininkė, neigiamai atsiliepdama apie nukentėjusiojo žmoną, kartu įžeidė ir nukentėjusįjį, nes pastarasis buvo įžeidimo priežastis. Kaltininkės išsakyti teiginiai buvo užgaulūs ir nukentėjusiojo atžvilgiu. Ji išvadino jį „seniu“, bei davė pagrindą manyti, kad už tokio „senio“ normalios psichinės būklės asmuo neištekėtų, todėl nukentėjusiojo žmona yra „psichinė“. Mūsų manymu, išsakytų žodžių ciniškas, užgaulus pobūdis šioje situacijoje yra akivaizdus tiek nukentėjusiojo, tiek jo žmonos atžvilgiu. Be to, teismo tvirtinimas, kad toks galimas įžeidimas nėra pakankamai pavojingas, kad būtų kvalifikuotas, kaip nusikalstama veika, mūsų manymu yra nepagrįstas. Teismas šiuo atveju pasisakė abstrakčiai, net nenurodydamas, koks turėtų būti veikos pavojingumas, kad įžeidimą galima būtų vertinti kaip nusikalstamą veiką.

Atsižvelgdami į išsakytas nuomones dėl netiesioginio įžeidimo, mes laikomės pozicijos, kad netiesioginis įžeidimas turi būti kvalifikuotas kaip nusikalstama veika tik tais atvejais, kai yra

⁸⁸ И. С. Ной. Охрана чести и достоинства личности в советском уголовном праве. – Саратов: Издательство Саратовского университета, 1959. Р. 23

⁸⁹ Vilniaus m. 3 apylinkės teismo nuosprendis 1-353-498/07

akivaizdus kaltininko noras pažeminti asmenį, kuris netiesiogiai yra įžeidžiamas. Pavyzdžiui, sakant vaikui tėvų akivaizdoje, kad jis yra prigimtas kretinas, išreiškiama nepagarba jo tėvų atžvilgiu, nes daroma išvada, kad vaiko-kretino tėvai irgi yra tokie patys, kaip ir vaikas. Nagrinėtame teismo praktikos pavyzdyje, mūsų manymu, netiesioginis įžeidimas taip pat yra akivaizdus, nes nukentėjusiojo G. B. H. asmenybė, orumas yra nuvertinamas, užgauliai, ciniškai atsiliepiant apie jį, kaip apie senį, kaip apie žmogų, kuris negali sukurti šeimos su protiškai sveiku asmeniu, todėl manome, kad Vilniaus m. 3 apylinkės teismo nuosprendis kritikuotinas.

Taigi darytinos kelios išvados, susijusios su nukentėjusiojo nuo įžeidimo samprata. Nukentėjusiuoju nuo įžeidimo turi būti įvardintas bet koks fizinis asmuo, nepriklausomai nuo jo amžiaus ir psichinių savybių, suvokiantis savo orumą ir garbę kaip asmenines vertybes, kartu suvokiantis ir savo paties pažeminimą. Tais atvejais, kai akivaizdus tokio asmens žeminimo faktas, tačiau asmens orumas ir garbė nepažeidžiami dėl to, kad jis nesuvokia tokių vertybių, nukentėjusiojo interesus turi ginti prokuroras, kreipdamasis į teismą dėl pasikėsینimo įžeisti. Pripažintina, kad juridinis asmuo negali būti vertinamas kaip nukentėjusysis nuo įžeidimo, tačiau galimos tam tikros išimtys, pavyzdžiui religinės bendrijos pažeminimo atveju. Netiesioginis įžeidimas turi būti kvalifikuotas kaip nusikalstama veika tais atvejais, kai akivaizdus kaltininko noras pažeminti asmenį per poveikį kitam žmogui.

1.2 Subjektyvieji įžeidimo požymiai ir jų nustatymas teismų praktikoje

Šioje dalyje kalbėsime apie kaltės formą, kuria gali būti padarytas įžeidimas. Mūsų nuomone, įžeidimas gali būti padarytas tik tyčia. Tačiau prieštaraujame daugelio mokslininkų, kurie tvirtina, kad įžeisti galima tik tiesiogine tyčia, nuomonei. Kartu atskleisime fakultatyviųjų subjektyvių įžeidimo kaip nusikalstamos veikos požymių reikšmę.

Literatūroje visuotinai pripažįstama, kad įžeidimas yra nusikalstama veika, kuriai būdinga tik tiesioginė tyčia. M. Raškovskaja teigia, kad įžeidimas numato tik tyčinę kaltės formą. Kartu ji teigia, kad tyčia įžeidimo sudėties atveju dažniausiai yra tiesioginė. Netiesioginė tyčia galima tik esant įžeidimui už akių, kai kaltininkas tiesiogiai neturi tikslo įžeisti nukentėjusįjį, tačiau visgi įžeidžia. Neatsargus įžeidimas nesudaro nusikalstamos veikos sudėties, nes asmuo nesuvokia įžeidžiančio jo poelgio pobūdžio⁹⁰. Kiti autoriai, pavyzdžiui L. N. Sugačiov, mano, kad įžeidimui būdinga tik tiesioginė tyčia. Įžeidimo tyčinė kaltės forma seka iš nepadoraus elgesio su asmeniu pobūdžio esmės. Įžeidimas kaip nepadorus elgesys reiškia nepagarbos išreiškimą asmeniui, jo garbei ir orumui. Išreikšti savo nepagarbą kitam žmogui galima tokiais veiksmais, kurių nepadorų

⁹⁰ М. С. Рашковская. Преступления против жизни, здоровья, свободы и достоинства личности. Лекции для студентов. - Москва: 1956. Р. 81

pobūdį kaltininkas suvokė. Negalima išreikšti nepagarbą neatsargiu veiksniu. Be to, įžeidimas yra nusikaltimas, padaromas tik tiesiogine tyčia⁹¹. A. A. Vlasov laikosi tos pačios nuomonės, tvirtindamas, kad netiesioginė tyčia įžeidimo atveju yra neįmanoma, kadangi ši tyčios rūšis įtraukia visuomenei pavojingų padarinių numatymą ir sąmoningą leidimą įvykti šiems padariniams. Be to, įstatymas nesieja įžeidimo kvalifikavimo su kažkokiais padariniais⁹².

Teismų praktikoje pripažįstama, kad įžeidimas įmanomas tik tiesiogine tyčia. Kartu konstatuojama ir formali nusikalstamos veikos sudėties rūšis. Konkrečiai dėl tiesioginės tyčios LAT pasisakė 2005-05-24 nutartyje Nr. 2K-269/2005:

Įžeidimas yra padaromas tiesiogine tyčia. Nepadoriai apibūdindama P. N. Kitiems asmenims, V. T. suvokė, kad viešai užgauliai žemina nukentėjusiąją ir to norėjo, taigi veikė tiesiogine tyčia⁹³.

Kadangi mes laikomės pozicijos, kad įžeidimo sudėtis yra materialinė, manome, kad netiesioginė tyčia įžeidimo atveju yra įmanoma, kai asmuo suvokia, kad neigimai, nepadoriai, užgauliai atsiliepdamas apie kitą asmenį žemina jo orumą ir nors nenori žeminti asmens orumo, tačiau, sąmoningai pasisakydamas neigiamai apie kitą asmenį, leidžia kilti pavojingiems padariniams – kito asmens orumo pažeminimui. Tačiau skirtingai, nei M. S. Raškovskaja, mes manome, kad netiesioginė tyčia įmanoma ir įžeidžiant asmenį tiesiogiai, o ne tik už akių.

Siekdami pagrįsti savo poziciją, atskleisime netiesioginės tyčios turinį. Baudžiamosios teisės mokslinėje literatūroje tvirtinama, kad nustatydamas netiesioginę tyčią, įstatymas konstatuoja, kad esant šios tyčios rūšiai, nėra noro („nenorėjo“ padarinių), tai atitinka tiesą ir turi padėti atriboti tiesioginę tyčią nuo netiesioginės. Taigi asmens sąmonės aktyvumas nenukreiptas į rezultatą, kuris yra jo elgesio tikslas, o susijęs su pašaliniu rezultatu, kuris nereikalingas žmogui ir yra perteklinis; esant netiesioginei tyčiai rezultatas nereikalingas kaltininkui nei kaip tikslas, nei kaip priemonė kažkokio tikslo pasiekimui.⁹⁴ Aiškindamas netiesioginės tyčios turinį baudžiamosios teisės mokslininkas A. Kozlov pateikė tokią netiesioginės tyčios sąvoką, kuri padės mums atskleisti įžeidimo netiesioginės tyčios turinį: netiesioginė tyčia yra asmens psichinis santykis su jo padaryta veika, kuriam esant asmuo numato pavojingos veikos padarymo, bei šios veikos pavojingų padarinių kilimo galimybes, išreikštus abejingumu padarinių atžvilgiu ar tikimybe, kad padariniai nekils, kuri nėra pagrįsta realiomis aplinkybėmis, nukreiptomis į tikimybės realizaciją.⁹⁵ Mes nesutiktume su autoriaus išreikšta nuomone dėl to, kad netiesioginės tyčios atveju asmuo tikisi, kad padariniai nekils, nors ta tikimybė nėra pagrįsta realiomis aplinkybėmis. Nes tokiu atveju, manytina, galima kalbėti apie nusikalstamą pasitikėjimą kaip neatsargios kaltės rūšį, bet ne apie netiesioginę

⁹¹ Л. Н. Сугачёв. Ответственность за оскорбление. – Москва: Юридическая литература, 1966. Р.16

⁹² А.А Власов. Проблемы судебной защиты чести, достоинства и деловой репутации. – Москва: Издательство имени Сабашниковых, 2000. Р. 121

⁹³ Lietuvos Aukščiausiojo teismo nutartis Nr. 2K-269/2005

⁹⁴ А. П. Козлов. Понятие преступления. – Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2004. Р.612

⁹⁵ Ten pat. Р. 618

tyčią. Tačiau mes sutinkame su A. Kozlov ta dalimi, kuria jis teigia, kad netiesioginės tyčios atveju asmuo yra abejingas pavojingos veikos padariniams.

Įžeidimo už akių atveju gali susidaryti tokia situacija, kai kaltininkas žemina kitą asmenį, pasisakydamas apie jį nepadoriai kokiam nors pašaliniam žmogui, negalvodamas apie tai, ar pastarasis perduos tuos žodžius potencialiam nukentėjusiajam nuo įžeidimo. Tokioje situacijoje kaltininkas teoriškai suvokia, kad, nepadoriai atsiliepdamas apie kitą asmenį, žemina jo orumą kito asmens akyse, numato, kad tas asmuo gali sužinoti apie jo įžeidimą iš pašalinio žmogaus ir įsižeisti, tačiau yra abejingas padarinių atžvilgiu, t. y. jam nesvarbu, ar jo žeminamas asmuo sužinos apie savo pažeminimą, ar ne. Kitaip sakant kaltininkas nesiekia asmenį pažeminti, tačiau atsiliepia apie pastarąjį nepadoriai, užgauliai, turėdamas kitų tikslų.

Netiesioginę tyčią galima įžvelgti ir tuo atveju, kai asmuo išreiškia savo nuomonę apie kitą asmenį nekorektiška forma, nepriimtina visuomenėje. Tokiu atveju kaltininkas suvokia, kad nepadoriai pasisakydamas kito asmens atžvilgiu ne tik išreiškia savo nuomonę, bet ir žemina jį, numato, kad dėl to bus įžeistas asmens orumas, tačiau nepagrįstai tikisi, kad orumas visgi nebus įžeistas dėl to, kad kaltininkas siekė ne pažeminti, o išsakyti savo nuomonę, kas nėra draudžiama demokratinėje visuomenėje, tiesiog panaudojo netinkamus žodžius.

Kaip minėjome, įžeidimas negali pasireikšti neatsargia forma. Nors gali kilti problema dėl nusikalstamo pasitikėjimo, kuris panašus į netiesioginę tyčią. T. y. gali būti teigiama, kad asmuo numatė, kad dėl jo žeminančių veiksmų gali būti įžeistas konkretaus asmens orumas, tačiau lengvabūdiškai tikėjosi to išvengti. Atribojant netiesioginę tyčią nuo nusikalstamo pasitikėjimo įžeidimo atveju būtina turėti omenyje, kad netiesioginės tyčios atveju, skirtingai nei nusikalstamo pasitikėjimo atveju asmens tikėjimas, kad žeminamo asmens orumas nebus įžeistas, nėra paremtas jokiais pagrįstomis aplinkybėmis. Ir apskritai asmuo net negalvoja apie pasekmes, kadangi yra visiškai joms abejingas. Kitaip yra nusikalstamo pasitikėjimo atveju, kai asmuo nenori, kad kiltų pavojingos veikos padariniai, ir daro viską, kad tie padariniai nekiltų. Tais atvejais, kai asmuo, nepadoriai pasisakydamas apie kitą asmenį, visais būdais bando išvengti to, kad pastarasis sužinotų apie pažeminimą, negalima konstatuoti įžeidimo fakto, kadangi nėra išreikšta valia įžeisti asmenį ir asmeniškai sumažinti jo orumą. O be valios žeminti kitą asmenį nėra įžeidimo fakto.

Motivas ir tikslai yra fakultatyvūs įžeidimo kaip nusikalstamos veikos sudėties požymiai. Tačiau literatūroje, bei teismų praktikoje dažnai užsimenama apie įžeidimo tikslus ir motyvus, siekiant tiksliau kvalifikuoti nusikalstamą veiką. Pavyzdžiui, baudžiamosios teisės mokslininkas V. N. Kudriavcev manė, kad busima nusikaltimo objektyvioji pusė susiformuoja idealioje formoje asmens sąmonėje ir vėliau vienu ar kitu būdu įgyvendinama tikrovėje⁹⁶. Pritardamas šiai nuomonei

⁹⁶ .А Власов. Проблемы судебной защиты чести, достоинства и деловой репутации. – Москва: Издательство имени Сабашниковых, 2000. Р. 122

A. A. Vlasov išvystė šią idėją įžeidimo nusikaltimo kontekste. Jis teigė, kad, pavyzdžiui, dėl nemalonių santykių su kaimynu asmeniui susiformuoja motyvas atkeršyti jam, ir atsiranda tikslas – atkeršyti įžeidimu ar šmeižimu. Asmuo apgalvoja tikslo įgyvendinimo būdą, laiką, vietą, t.y. formuoja savo elgesio programą⁹⁷. Ir nors baudžiamasis kodeksas neįtvirtina tikslo ir motyvo kaip būtinų įžeidimo požymių, tačiau autorius konstatuoja, kad tai nereiškia, kad teisėsaugos institucijos neturi jų nustatyti⁹⁸. Autorius nenurodo priežasčių, dėl kurių svarbu nustatyti šiuos požymius. Manome, kad A. A. Vlasov yra teisus, tvirtindamas, kad būtina nustatyti tiek tikslus, tiek įžeidimo motyvus, nes šių požymių konstatavimas padeda atriboti panašias į įžeidimą pagal nusikalstamos veikos sudėties požymius veikas (viešosios tvarkos pažeidimą, fizinio skausmo sukėlimą ir kt.) nuo asmens orumo pažeminimo. Ši problema išsamiau bus nagrinėjama kitame skyriuje.

Baigiant šį poskyrį, svarbu pažymėti kad įžeidimas yra nusikalstama veika, kuriai būdinga tyčinė kaltės forma, kuri mūsų manymu gali būti tiek tiesioginė, tiek netiesioginė. Įžeidimui nebūdinga neatsargi kaltės forma. Atsižvelgiant į tai, kad įžeidimo tikslas ir motyvas yra fakultatyvūs požymiai, kiekvienu atveju būtina nustatyti ir juos, siekiant teisingai kvalifikuoti veiką, kuri bendrais bruožais panaši į įžeidimą, tačiau gali turėti ir kitų nusikalstamų veikų požymių.

⁹⁷ А Власов. Проблемы судебной защиты чести, достоинства и деловой репутации. – Москва: Издательство имени Сабашниковых, 2000. Р. 122

⁹⁸ Ten pat. Р. 122

2 Įžeidimo atirbojimas nuo kitų nusikalstamų veikų

Įžeidimas yra gana specifinė veika dėl to, kad labai daug nusikalstamų veikų turi vieną ar kitą įžeidimo požymį. Net gi galima pasakyti, kad kiekvienas nusikaltimas, nukreiptas prieš konkretų nukentėjusįjį yra jo įžeidimas, t. y. nukentėjusiojo orumo ir garbės pažeminimas. Tačiau šios veikos išskyrimas į atskirą sudėtį leidžia mums nagrinėti įžeidimą kaip savarankišką nusikalstamą veiką, turinčią savo specifinius bruožus, kuriais ji skiriasi nuo kitų panašių nusikalstamų veikų. Tačiau šie skirtumai ne visada yra akivaizdūs, ir dėl to teismų praktikoje kyla įvairių kvalifikavimo problemų. Kalbant apie veikas, kurios yra panašios į įžeidimą, reikėtų išskirti fizinio skausmo sukėlimą ar nežymų sveikatos sutrikdymą (BK 140 str.), šmeižimą (BK 154 str.) , viešosios tvarkos pažeidimą (BK 284 str.) , nepagarbą teismui (BK 232 str.), valstybės tarnautojo ar viešojo administravimo funkcijas atliekančio asmens įžeidimą (BK 290 str.), mirusiojo atminimo paniekinimą (BK 313 str. 2 d.). Kartu pažymėtina, kad egzistuoja ir administracinė atsakomybė už tam tikras veikas, kurios yra artimos įžeidimui pagal LR BK 155 str., t. y.: antstolio garbės ir orumo įžeidimas (ATPK 186² str.), statutinio pareigūno įžeidimas (ATPK 187 str.), Respublikos Prezidento įžeidimas arba šmeižimas masinės informacijos priemonėse (ATPK 214⁶), nepilnamečių padarytas chuliganizmas (ATPK 175 str.). Be to, CK taip pat yra numatyta atsakomybė už asmens garbės ir orumo pažeminimą (CK 2.24 str.). Tačiau apie civilines garbės ir orumo gynimo priemones, kaip baudžiamosios atsakomybės alternatyvą kalbėsime kitame skyriuje.

Kadangi pažeminti žmogaus orumą galima ne tik žodžiu, raštu, bet ir veiksmis, kartais kyla problemų atirbojant asmens įžeidimą nuo fizinio skausmo sukėlimo ar nežymaus sveikatos sutrikdymo. Tokios situacijos įmanomos, kai, pavyzdžiui, kaltininkas sudavė nukentėjusiajam per veidą. Tokiu atveju, kaip teigiama literatūroje, bei pripažįstama praktikoje, reikia atsižvelgti į veikos padarymo tikslą.

Pavyzdžiui, B. T. Razgildijev ir kt. tvirtino, kad įžeisdamas veiksniu, kaltininkas ne siekia sukelti fizinį skausmą ar pakenkti nukentėjusiojo sveikatai. Jo veiksmus valdo tikslas pažeminti žmogų⁹⁹. M. S. Raškovskaja, patvirtindama išdėstytą poziciją, teigia, kad, jei smūgis per veidą buvo per stiprus ir atitinkamai sukėlė fizinį skausmą, tai visą veiką reikia vertinti kaip idealiąją fizinio skausmo sukėlimo ir įžeidimo sutaptį.

Teismų praktika patvirtina šiuos mokslininkų samprotavimus. Kaip pavyzdį pateikiame Visagino m. apylinkės teismo baudžiamojo įsakymo Nr. 1-40-531/2008 ištrauką:

⁹⁹ Б. Т. Разгильдиев и др. Уголовное право Российской Федерации. Особенная часть. - Саратов: 1999. P. 85

A. N. kaltinamas tuo, kad jis 2007 m. rugpjūčio mėn. 2 d., apie 20.30 val., tiksliai ikiteisminio tyrimo metu nenustatytu laiku, viešoje vietoje, prie namo, esančio (duomenys neskelbtini), viešai, matant aplinkiniams S. P., S. L. vartojo necenzūrinius žodžius A. R. atžvilgiu ir tokiais savo veiksmais užgauliai ją pažemino, t.y. kaltinamas padaręs nusikalstamą veiką numatytą Lietuvos Respublikos BK 155 str. 1 d.;

taip pat jis 2007 m. rugpjūčio mėn. 2 d., apie 20.30 val., tiksliai ikiteisminio tyrimo metu nenustatytu laiku, prie namo, esančio (duomenys neskelbtini), sudavė kumščiu nukentėjusiai A. R. nenustatytą skaičių smūgių, bet ne mažiau kaip du, į veido sritį, ir tokiais savo veiksmais padarė nukentėjusiai A. R. apatinės lūpos žaizdą, nosies sumušimą, kas atitinka nežymų sveikatos sutrikdymą, t.y. kaltinamas padaręs nusikalstamą veiką numatytą Lietuvos Respublikos BK 140 str. 1 d.¹⁰⁰.

Šiuo įsakymu kaltinamasis buvo nuteistas pagal LR BK 140 str. 1 d., 155 str. 1 d. idealiąją sutaptį.

Taip pat pateikiame jau nagrinėto Vilniaus m. 3 apylinkės teismo nuosprendžio Nr. 1-513-582/06 ištrauką, kuriame buvo svarstoma galimybė inkriminuoti asmeniui 140 str. 1 d. ir 155 str. 1 d. idealiąją sutaptį:

E.D.. 2004 11 21 apie 5 val. bute, esančiame (duomenys neskelbtini) nukentėjusiajam K. V. buteliu nuo putojančio vyno gėrimo sudavė per galvą, tuo padarydamas nukentėjusiajam K. V. nežymų sveikatos sutrikdymą, tuo padarė nusikalstamą veiką, numatytą LR BK 140 str. 1 d. ...

...E. D padarytas nusikaltimas kvalifikuotinas pagal LR BK 140 str. 1 d. Kaltinamasis E. D. mušdamas nežymiai sužalojo nukentėjusįjį K. V. Ši veika papildomai pagal LR BK 155 str. 1 d. nekvalifikuojama. Įžeidimas veiksmu visada padaromas nepadoria forma. Tai gali būti antausis, spjūvis, nepadorūs gestai. Įžeidimas veiksmu nuo smūgio sudavimo skiriasi tuo, kad siekiama sukelti ne fizinį skausmą, o pažeminti žmogų. Kaltinamasis E. D. turėjo tikslą sukelti nukentėjusiajam K. V. fizinį skausmą ar jį sužaloti ir tikslo pasiekė smogdamas nukentėjusiajam buteliu, ir šis veiksmas nėra žeminantis¹⁰¹.

Iš šio nuosprendžio matyti, kad atblojant įžeidimą veiksmu nuo fizinio skausmo sukėlimo, taip pat yra atsižvelgiama į tų veiksmų pobūdį, t. y. į tai, kiek šie veiksmai atitinka žeminančių veiksmų sampratą.

Kita veika, artima įžeidimui, yra šmeižimas. Literatūroje pažymima, kad šmeižimas ir įžeidimas turi konkrečius požymius, būdingus tik šioms sudėtims, leidžiančius pagal juos atriboti šias veikas:

1. Šmeižimą sudaro melagingų, žeminančių nukentėjusįjį faktų paskleidimas, o įžeidimas pasireiškia per žeminantį poelgį su nukentėjusiuoju, jo vardu. Esant šmeižimui, kaip taisyklė, pranešama apie kažkokį išgalvotą, žeminantį žmogų veiksma, konkretaus pobūdžio poelgį. Pavyzdžiui, „Petrov paėmė kyšį“ arba „Sidorov nužudė žmogų“. Esant įžeidimui nepadorios formos neigiamas asmens įvertinimas pasireiškia bendro pobūdžio pasisakymuose, pavyzdžiui: „Ivanov – kretinas“, „Petrov – ožys“.¹⁰²

¹⁰⁰ Visagino m. apylinkės teismo baudžiamasis įsakymas Nr. 1-40-531/2008

¹⁰¹ Vilniaus m. 3 apylinkės teismo nuosprendis Nr. 1-513-582/06

¹⁰² А Власов. Проблемы судебной защиты чести, достоинства и деловой репутации. – Москва: Издательство имени Сабашниковых, 2000. Р. 118

Trumpai tariant šmeižimo sudėtis nenumato būtino informacijos požymio – nepadorumo/užgaulumo. Šmeižimo atveju pasakomi teiginiai, kurių turinys yra tam tikra informacija. Įžeidimo atveju bendro pobūdžio teiginiai yra neigiamas nepadorus užgaulus asmens įvertinimas.

2. Esant šmeižimui paskleidžiami žeminantys asmenį duomenys, t. y. faktai, įvykiai neatitinkantys tikrovės. Tikrų, nors ir žeminančių nukentėjusį duomenų paskleidimas nesudaro šmeižimo sudėties, o esant įžeidimui asmens vertinimo tikrumas reikšmės neturi. Šiuo atveju yra svarbiausia pasisakymo forma, kuri turi būti nepadoraus, žeminančio asmens orumą ir garbę pobūdžio¹⁰³.

Taigi įžeidimo turiniui netaikomas patikros kriterijus, skirtingai nei šmeižimo sudėties atveju.

3. Šmeižimas negali būti susijęs su fizinėmis ar protinėmis asmens savybėmis, o esant įžeidimui, žmogų galima pažeminti ir nepadorios formos pasisakymu šių jo savybių atžvilgiu¹⁰⁴.

Su šiuo A. Vlasov teiginiu mes nesutinkame, nes manome, kad įmanoma situacija, kaip apie asmenį paskleidžiama informacija, kad jis serga kokia nors psichine liga, susijusia su asmens protinėmis savybėmis, nors iš tikrųjų tai bus melas, tačiau pakirs pasitikėjimą asmeniu, apie kurį buvo paskleista ši informacija.

4. Įžeidimas gali būti padarytas kaip žodžiu, raštu, taip ir veiksmu. Šmeižimas veiksmu yra neįmanomas¹⁰⁵.

Nesutinkame su pateikta nuomone, kadangi teoriškai galima situacija, kai asmuo padaro kokį nors nepriimtina padorioje visuomenėje veiksmą. Apie šį veiksmą tampa žinoma kitiems. Ir pavyzdžiui kompanijoje yra klausama, kas padarė tą veiką. Šiuo atveju potencialus kaltininkas gali nurodyti pirštu į potencialų nukentėjusį, ir jo garbė, bei orumas gali būti pažeminti konkludentiniu veiksmu.

Teismų praktikoje taip pat pasitaiko atvejų, kai prireikia atriboti šmeižimą nuo įžeidimo. Kaip pavyzdys pateiktinas Tauragės rajono apylinkės teismo nuosprendis Nr. 1-34-220/2005. Štai trumpai bylos aplinkybės:

Kaltinamoji E. M. J. 2004-10-06, Tauragės r. apylinkės teisme, esančiame Stoties g. 25 A, teismo posėdžio metu, nagrinėjant kaltinamosios administracinę bylą, viešai užgauliai pažemino nukentėjusį V. R. ir jį įžeidė, pasakydama, kad jis yra žmogžudys¹⁰⁶.

Kaip matyti, kaltinimas pareikštas pagal LR BK 155 str. 1 d. Teismas pateikė savo argumentus dėl to, kodėl veiką reikia kvalifikuoti kaip įžeidimą, o ne šmeižimą:

¹⁰³ А Власов. Проблемы судебной защиты чести, достоинства и деловой репутации. – Москва: Издательство имени Сабашниковых, 2000. P. 118

¹⁰⁴ Ten pat P. 118

¹⁰⁵ Ten pat. P. 118

¹⁰⁶ Tauragės rajono apylinkės teismo nuosprendis Nr. 1-34-220/2005

V. R. savo skunde prašė iškelti E.M. J. baudžiamąją bylą pagal BK 154 str. 2 d., tačiau šioje E. M. J. veikoje nėra minėto nusikaltimo pažymių, nes jos pasakyme nėra nurodyti konkretūs faktai dėl motinos nužudymo, o tik apsiribota viena fraze “ žmogžudy, ką tu darai“ . Vadinasi šiuo posakiu E.M. J. viešai teismo posėdžio metu, kitiems asmenims girdint, žodžiu užgauliai pažemino V. R., pavadindama jį žmogžudžiu. Ši frazė, žeminanti nukentėjusiojo garbę ir orumą , buvo pasakyta ne kur kitur, o teismo posėdžio metu, nagrinėjant administracinę bylą. Taip pasakydama E.M. J. suprato savo pasakymo užgaulų pobūdį ir to pažeminimo norėjo, suprasdama, kad jis nei mamos, tėvo ar kito asmens nėra užmušęs, taip pat neturėdama kitų įrodymų kad jis yra užmušęs kitus asmenis. Šioje situacijoje pavartotą frazę V. R. suvokė kaip šiurkštų jo garbės ir orumo pažeidimą.¹⁰⁷

Šiuo atveju teismas kvalifikavo veiką kaip įžeidimą, nes buvo pavartota bendro vertinamojo pobūdžio frazė, nebuvo pasisakyta dėl konkretaus nužudymo atvejo, frazė buvo užgaulaus pobūdžio.

Patikslindami įžeidimo attribojimo nuo šmeižimo kriterijus, pateikiame M. S. Raškovskajos nuomonę, kuri tvirtino, kad, skirtingai nei įžeidimo atveju, kai užgaunamas asmens orumas, jo paties savybių kaip visuomenės atstovo įvertinimas, šmeižimas kėsina į asmens garbę, kuri pasireiškia per jo įvertinimą kitų visuomenės narių. Įžeidimo atveju kaltininkas išsako ar išreiškia savo nuomonę, žeminančią kitą asmenį; esant šmeižimui, kaltininkas siekia palenkti kitus asmenis laikytis tokios nuomonės¹⁰⁸. Taigi autorė akcentuoja nusikalstamos veikos sudėties saugomą vertybę kaip įžeidimo attribojimo nuo šmeižimo kriterijų. Tačiau pabrėžtina, kad įžeidimo atveju nusikalstamos sudėties įstatymo saugoma vertybė gali būti ir asmens garbė. Tokiu atveju atriboti įžeidimą nuo šmeižimo padeda kiti kriterijai, išvardyti aukščiau. Tačiau pažymime, kad pagrindinė įstatymo saugoma vertybė įžeidimo atveju yra asmens orumas, ir kaip papildoma gali būti įvadinta garbė.

BK 232 str. įtvirtinta speciali BK 155 str. atžvilgiu norma, baudžianti už nepagarbą teismui. Objektvyvieji šios veikos požymiai visiškai sutampa su BK 155 str. 1 d., išskyrus nukentėjusįjį ir įstatymo saugomą vertybę, į kurią kėsinama įžeidžiant teismą. BK 232 str. kontekste nukentėjusiuoju gali būti teisingumą vykdančias teismas ar teisėjas, ir ne visais atvejais, o tik tada, kai jie pažeminami dėl jų veiklos. Kaip paaiškina R. R. Salimzianova, nepagarba teismui gali būti išreikšta tiek tuo momentu, kai nukentėjusysis vykdo teisingumą konkrečioje byloje, taip ir iki tol ar po to. Tačiau, jei teisėjas buvo įžeistas dėl asmeninių motyvų, o ne dėl teisingumo vykdymo, veika turi būti kvalifikuota kaip paprastas įžeidimas¹⁰⁹. Mūsų manymu, neaiški autorės pozicija dėl to, ką reiškia nepagarbos teismui išreiškimas iki teisingumo vykdymo. Manytina, autorė

¹⁰⁷ Tauragės rajono apylinkės teismo nuosprendis Nr. 1-34-220/2005

¹⁰⁸ М. С. Рашковская. Преступления против жизни, здоровья, свободы и достоинства личности. Лекции для студентов. – Москва: 1956. Р. 83

¹⁰⁹ Салимзянова Р. Р. Независимость судебной власти как гарантия правового государства. Монография. Казань. 2007, (<http://narod.yandex.ru/cgi-bin/yandmarkup?cluster=12&prog=0x2757571A&HndlQuery=2059287424&PageNum=0&g=2&d=0&q0=940844752&p=> (prisijungimo laikas 2009-07-05, 17:14)

sieja teisingumo vykdymą su teismo sprendimo priėmimu ir paskelbimu. Todėl teismo pažeminimas iki sprendimo priėmimo ir paskelbimo, t. y. bylos pasirengimo nagrinėti ar nagrinėjimo stadijose, vertintinas kaip nepagarbos teismui išreiškimas iki teisingumo vykdymo.

Skirtingai nei paprasto įžeidimo atveju pagrindinis nusikalstamos veikos sudėties, aprašytos BK 232 str., saugoma vertybė yra visuomeniniai santykiai, užtikrinantys normalų teisingumo vykdymo institucijų funkcionavimą. Tai galima paaiškinti tuo, kad žeminant teisėją ar teismą, jiems yra daromas tam tikras poveikis, trukdantis vykdyti teisingumą. Teisingumo vykdymas yra kur kas svarbesnis už atskiro asmens (nors ir teisėjo) orumą, todėl ši veika išskirta į atskirą straipsnį, ir už ją numatyta griežtesnė bausmė: sankcijoje pateikta mažiau alternatyvų laisvės atėmimo bausmei, bei maksimalus laisvės atėmimo bausmės terminas siekia 2 metus, o už paprastą įžeidimą numatyta daugiau alternatyvų laisvės atėmimo bausmei, bei maksimalus laisvės atėmimo bausmės terminas – 1 metai. Kaip pavyzdį pateikiame LAT 2006 m. spalio 31 d. nutarties Nr. 2K-7-385/2006 ištrauką, kurioje buvo aiškinami nepagarbos teismui kaip nusikalstamos veikos požymiai:

Vilniaus miesto 2-ojo apylinkės teismo nuosprendžiu G. A. buvo nuteistas už tai, kad viešai raštu užgauliai pažemino teisingumą vykdantį Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo teisėją V. K. G. A., siekdamas paniekinti, pažeminti teisėją V. K. dėl jo veiklos, t. y. dėl civilinėje byloje Nr. 2-6463-11/2004 pagal G. A. ieškinį J. S. priimto sprendimo, 2004 m. spalio 6 d. per Vilniaus miesto 1-ąją apylinkės teismą Vilniaus apygardos teismui padavė apeliacinį skundą (reg. Nr. 742c), kuriame nurodė: „tad negi manote, jog prasibylinėjęs šešerius metus aš taip ir pasuosiu prieš V. K. menkavertišką išdidumą (neva štai paėmiau bylą, ir baigiau), kuris nevertas nė mano pasturgalio popierėlio“, „joks žmogus – asmenybė biurokratinėje rašliavoje neakcentuos savo vardo, kaip tai daro menkavertis žmogysta savo nutartyje, įpratęs, jog šiam laižytų savimeilės pasturgalį, nes akivaizdžiai jaučia malonumą, nes elgiasi keistai ir nenuspėjamai, nors ir pagal lietuvišką – debilišką įstatymą“.¹¹⁰

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, pasisakydamas dėl teisėjo teisinio statuso, taip pat paaiškino teisėjų garbės ir orumo apsaugos reikšmę teisingumo vykdymui:

Iš Lietuvos Respublikos Konstitucijoje (toliau – ir Konstitucija) įtvirtinto teismų, teisėjų nepriklausomumo vykdant teisingumą, teisinio saugumo principų kyla ir teismų, teisėjų apsaugos nuo bet kokio neteisėto poveikio ar įtakos imperatyvas. [...] Viena iš teismų, teisėjų nepriklausomumo garantijų yra jų garbės, orumo apsauga baudžiamosiomis teisinėmis priemonėmis nuo nepagarbos, pažeminimo. Minėtą valstybės pareigą saugoti teismus, teisėjus nuo neteisėto poveikio ar įtakos privalo įgyvendinti ir patys teismai vykdydami teisingumą ir tinkamai taikydami įstatymus.¹¹¹

Iš šios nutarties matyti, kad teisėjo orumo ir garbės apsauga yra reikšminga pirmiausia dėl to, kad tinkamai būtų užtikrintas teisėjų nepriklausomumas, kad jiems nebūtų daromas joks poveikis priimant vienus ar kitus sprendimus. Taigi darytina išvada, kad teisėjo garbė ir orumas ginami dėl to, kad teisingumą vykdančios institucijos tinkamai atliktų savo pareigas. Tai dar kartą patvirtina faktą, kad nepagarbos teismui kaip nusikalstamos veikos sudėties įstatymo saugoma

¹¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis Nr. 2K-7-385/2006

¹¹¹ Ten pat.

vertybė turi būti įvardinti ne teisėjų orumas ir garbė, tačiau visuomeniniai santykiai, užtikrinantys normalų teisingumo vykdymo institucijų funkcionavimą.

Taip pat šioje nutartyje buvo akcentuota, kad BK 232 str. gali būti inkriminuotas tik tada, kai nepagarba teismui buvo išreikšta dėl teisėjo veiklos, o ne dėl jo asmeninių savybių:

Pabrėžtina, kad pagal BK 232 straipsnį kaltininkas baudžiamas, jei užgauliai pažemino teisėją ar teisėją, vykdančią teisingumą, o ne dėl kokios nors kitos veiklos, pvz., asmeninių teisėjo poelgių. Kita vertus, iš BK 232 straipsnio formuluotės matyti, kad įstatyme įtvirtintas absoliutus draudimas reikšti nepagarbą teismui ar teisėjui dėl jų veiklos vykdančią teisingumą. Todėl teismo ar teisėjo pažeminimas nepateisinamas ir tais atvejais, kai teismas ar teisėjas netinkamai vykdė savo pareigas (pvz., nepagrįstai užtęstas bylos nagrinėjimas, aukštesnių teisminių institucijų panaikinti teismo ar teisėjo sprendimai).¹¹²

Kita veika, dėl kurios gali kilti atribojimo nuo įžeidimo problema, yra viešosios tvarkos pažeidimas. Kaip nurodoma mokslinėje literatūroje, įžeidimas gali būti viešosios tvarkos pažeidimo būdu, jei kaltininkas aiškiai išreiškia nepagarbą visuomenei¹¹³. Įžeidimas ir viešosios tvarkos pažeidimas panašūs tuo, kad ir vienu, ir kitu atveju veikai būdingas viešumas, bei panašūs veiksmai, kuriais pasireškia abi dvi veikos. Tačiau šių veikų įstatymo saugomos vertybės, tikslai yra visiškai skirtingi, ir būtent pagal šiuos požymius galima atriboti įžeidimą nuo viešosios tvarkos pažeidimo. Kaip nurodoma baudžiamosios teisės mokslinėje literatūroje, juridinis viešosios tvarkos pažeidimo sudėtingumas slypi tame, kad viešosios tvarkos pažeidimo veiksmai pagal objektyviusius požymius dažniausiai atitinka jau numatytą baudžiamajame įstatyme nusikalstamos veikos sudėtį: kėsiniama į asmenį, į nuosavybę, viešąją tvarką ir pan.¹¹⁴. Taigi atribojant įžeidimą nuo viešosios tvarkos pažeidimo pirmiausia reikia atsižvelgti į kaltininko tyčios kryptingumą, motyvus, tikslus ir jo padarytų veiksmų aplinkybes.

Teismų praktikoje nemažai pavyzdžių, iš kurių matosi, kad tam tikrais atvejais kyla sunkumų atribojant įžeidimą nuo viešosios tvarkos pažeidimo. Kaip pavyzdį pateikiame jau minėtą šiame darbe LAT 2008-04-29 nutartį Nr. 2K-210/08:

A.B. pirmosios instancijos teismo nuosprendžiu nuteistas už tai, kad 2005 m. gruodžio 30 d., apie 15.30 val., viešojoje vietoje, Vilniuje, (duomenys neskelbtini) esančioje prekybos centro stovėjimo aikštelėje, jis įžūliais veiksmais demonstravo nepagarbą aplinkiniams ir aplinkai, sutrikdė visuomenės rimtį ir tvarką: savo vairuojamu automobiliu „Renault“ (duomenys neskelbtini) tyčia užblokavęs kelią atbuline eiga į stovėjimo vietą judančiam D. Š. automobiliui „Audi“ (duomenys neskelbtini), atidaręs D. Š. vairuojamo automobilio dureles, pasakė „ką tu sau galvoji“ ir ranka sudavė vieną kartą nukentėjusiajai per veidą, o ši nuo suduoto smūgio galva atsitrenkė į automobilio sėdynės atlošą; taip A. B. įvykdė nusikaltimą, nustatytą BK 284 straipsnio 1 dalyje¹¹⁵.

¹¹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis Nr. 2K-7-385/2006.

¹¹³ А. И. Коробеев и др. Полный курс уголовного права. Том II Преступления против личности – Санкт – Петербург: Издательство Р. Асланова „Юридический центр Пресс“, 2008. Р. 464

¹¹⁴ А Власов. Проблемы судебной защиты чести, достоинства и деловой репутации. – Москва: Издательство имени Сабашниковых, 2000. Р. 130

¹¹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis Nr. 2K-210/08

Apeliacinis teismas perkvalifikavo nuteistojo veiką į neviešą įžeidimą, bei paaiškino tai tuo, kad:

[...] savo pavojingais veiksmais – sudavimu nukentėjusiajai per veidą, jis reagavo į nukentėjusios D. Š. nekultūringą vairavimą, prieš tai pareiškęs nukentėjusiajai pretenzijų, o šiai dėl jų nesutikus; dėl šių veiksmų BK 140 straipsnio 1 dalyje numatytų padarinių nukentėjusiajai nekilo, iš bylos faktinių aplinkybių matyti, kad nuteistasis nesiekė sutrikdyti visuomenės rimties ir tvarkos, demonstruoti nepagarbos aplinkiniams ir aplinkai, siekė ne sukelti fizinį skausmą D. Š., o įžeisti ją – vairuotoją moterį¹¹⁶.

Kaip matoma, skirtingų instancijų teismų nuomonės dėl veikos kvalifikavimo išsiskyrė. Pirmos instancijos teismas, kvalifikuodamas veiką kaip viešosios tvarkos pažeidimą, akcentavo nusikaltimo padarymo vietą (veika padaryta automobilių stovėjimo aikštelėje), veiką (nepagarbos aplinkiniams demonstravimas, užblokuojant kelią nukentėjusios automobiliiui ir sudavimas nukentėjusiajai per veidą), veikos padarymo būdą (teismas įvertino nuteistojo veiksmus kaip įžūlius), pasekmes (visuomenės rimties ir tvarkos sutrikdymą).

Apeliacinės instancijos teismas, perkvalifikuodamas veiką į neviešą įžeidimą, akcentavo pavojingą veiką (sudavimą per veidą) kaip atsaką į netinkamą nukentėjusios elgesį, bei tikslą, konkrečiau jo nebuvimą, t. y. tai, kad iš tiesų nuteistasis neturėjo tikslo sutrikdyti visuomenės rimties ir tvarkos.

LAT nagrinėjo šioje byloje nukentėjusios kasacinį skundą, kuriuo buvo prašoma perkvalifikuoti veiką į viešosios tvarkos pažeidimo ir fizinio skausmo sukėlimo sutaptį. Nors LAT tiesiogiai nenurodė, kaip turėtų būti kvalifikuojama minėta veika, ir grąžino bylą į apeliacinę instanciją, tačiau pasisakė dėl kai kurių įžeidimo ir viešosios tvarkos skiriamųjų požymių. Pavyzdžiui, dėl nusikalstamos veikos padarymo viešoje vietoje ir viešo įžeidimo. Tačiau šią problemą mes nagrinėjome anksčiau, skyriuje dėl įžeidimo viešumo. Pažymėtina tik tai, kad įžeidimas viešoje vietoje negali būti tapatinamas su viešu įžeidimu. Taigi vienas iš kriterijų, pagal kurį galima būtų atskirti viešosios tvarkos pažeidimą nuo įžeidimo, yra nusikaltimo padarymo vieta. Viešosios tvarkos pažeidimo atveju privalomas nusikalstamos veikos sudėties požymis yra nusikaltimo padarymas viešoje vietoje. Tuo tarpu įžeidimo atveju veikos padarymo vieta nėra privalomas požymis, ji tik gali būti tam tikras indikatorius, rodantis kad įžeidimas buvo viešas. Pavyzdžiui, įžeidimas mitinge, vykstančiame kokioje nors aikštėje, savaime suponuoja išvadą, kad įžeidimas buvo viešas.

Mūsų manymu, šioje byloje veika turėtų būti kvalifikuota kaip viešosios tvarkos pažeidimas, o ne įžeidimas. Nuteistasis suduodamas per veidą nepažįstamam asmeniui, nors ir atsižvelgiant į netinkamą to nepažįstamo asmens elgesį, viešoje vietoje, kur bet koku metu galėjo pasirodyti ir pasirodė pašaliniai asmenys, pirmiausia kėsinosi ne į nukentėjusios orumą ir garbę, bet į viešąją tvarką, apibūdinamą kaip tam tikros civilizuotoje visuomenėje priimtą elgesio

¹¹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis Nr. 2K-210/08

taisyklės. Nors jo veiksmai ir rodė nepagarbą nukentėjusiajai, bet ta nepagarba galėtų būti išreikšta ne tokia visuomenės atstovus šokiruojančia forma, nes, manytina, kad sudavimas nepažįstamam asmeniui per veidą be svarios priežasties neturėtų būti vertinamas kaip įžeidimas. Mūsų manymu, tokia veika labiau šokiruoja visuomenę ir patį nukentėjusį kaip tos visuomenės atstovą ne dėl nukentėjusiojo orumo ir garbės pažeminimo, o dėl kaltininko įžūlių veiksmų nepažįstamo asmens atžvilgiu.

Kai kurie autoriai, pavyzdžiui A. A. Vlasov, nemano, kad viešosios tvarkos pažeidimas gali sudaryti sutaptį su įžeidimu, tvirtindamas, kad kaip viešosios tvarkos pažeidimas įžeidimą sudarantys veiksmai gali būti kvalifikuoti tik tais atvejais, kai tie veiksmais tuo pačiu metu yra susiję su akivaizdžiu viešosios tvarkos pažeidimu ir išreiškė nepagarbą visuomenei. Jei viešosios tvarkos pažeidimo metu yra įžeidinėjama, tai tokie veiksmai papildomos kvalifikacijos nereikalauja, kadangi jis (įžeidimas) visiškai apimamas viešosios tvarkos pažeidimo sudėties¹¹⁷.

Manome, kad A. A. Vlasov pozicija yra teisinga, kadangi iš esmės veika, sudaranti viešosios tvarkos pažeidimą, atitinka veiką, numatytą LR BK 155 str. LR BK 284 str. kaip veika nurodyta nepagarbos aplinkiniams demonstravimas. Įžeidimo veika yra pažeminimas. Mūsų manymu, pažeminimas tai ir yra nepagarbos demonstravimas. Esminis šių veikų skirtumas yra nepagarbos demonstravimo adresatas. Viešosios tvarkos pažeidimo atveju tai yra aplinkiniai, aplinka, įžeidimo atveju – konkretus asmuo. Siekiant nustatyti, kam reiškiamas nepagarba, nustatomi veikos tikslas, motyvai. Todėl darytina išvada, kad inkriminavus įžeidimo ir viešosios tvarkos pažeidimo idealiąją sutaptį, asmuo bus nubaustas dvigubai. Jei reikšdamas nepagarbą aplinkiniams, asmuo įžeidė konkretaus asmens orumą ir garbę, tokiu atveju veika turėtų būti kvalifikuojama, kaip viešosios tvarkos pažeidimas, o įžeistam asmeniui turi būti palikta teisė ginti savo orumą, pareiškiant civilinį ieškinį baudžiamojo proceso metu ar atskirai civilinio proceso tvarka. Taigi įžeidimo ir viešosios tvarkos pažeidimo sudėtys egzistuoja kaip norma-dalis ir norma-visuma.

Kaip specialioji BK 155 str. atžvilgiu norma galėtų būti įvardintas BK 290 str., numatantis baudžiamąją atsakomybę už valstybės tarnautojo ar viešojo administravimo funkcijas atliekančio asmens įžeidimą. Straipsnyje, skirtingai nei BK 155 str., nekalbama apie pažeminimą kaip veiką, tačiau apie įžeidimą. Be to, BK 290 str. gali būti inkriminuotas tik tuo atveju, kai nukentėjusysis veikos padarymo metu ėjo savo pareigas. Pagrindinė problema atribojant valstybės tarnautojo įžeidimą nuo paprasto įžeidimo yra specialaus nukentėjusiojo apibrėžimas. Pažymėtina, kad Administracinių teisės pažeidimų kodekso (toliau – ATPK) 187 str. 2 d. numatyta administracinė atsakomybė už išvardintų šio straipsnio 2 d. statutinių valstybės tarnautojų garbės ir orumo įžeidimą, reiškiamą žodžiu ar kūno gestais, įžeidžiančiu elgesiu, kibimu ar kitokiu elgesiu.

¹¹⁷ А. А. Власов. Проблемы судебной защиты чести, достоинства и деловой репутации. – Москва: Издательство имени Сабашниковых, 2000. Р. 130

Taigi kyla problema dėl to, kokia tvarka traukti pažeidėją atsakomybėn: administracine ar baudžiamąja.

LAT praktikoje statutinio valstybės tarnautojo įžeidimas kvalifikuotinas pagal BK 290 str. Kaip pavyzdį pateikiame LAT 2007-01-16 nutarties Nr. 2K- 23/ 2007 ištrauką:

S. R. nuteistas už tai, kad jis 2005 m. liepos 2 d., apie 1 val. 40 min., pristatytas į Kauno m. Santakos PK, esantį Kaune, M. Daukšos g. 10, būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, budėtojų dalyje elgėsi agresyviai, įžeidinėjo policijos pareigūnus G. A., L. L., A. B., A. Bl. necenzūriniais žodžiais, grasino su jais susidoroti, o specialistui G. A. įspėjus S. R. dėl netinkamo elgesio, šis toliau tęsė savo nusikalstamus veiksmus, įžeidėdamas policijos pareigūnus necenzūriniais žodžiais, spardė laikinojo sulaikymo kambario duris, grasino, kad pats susižalos, o dėl to bus kalti policijos pareigūnai, vėliau A. B. priėjęs prie laikinojo sulaikymo kambario durų, ją apspjovė ir išvadino necenzūriniais žodžiais, taip įžeisdamas savo pareigas einančius valstybės tarnautojus¹¹⁸.

Įdomu yra tai, kad tais pačiais metais Vyriausiajame Administraciniame Teisme (toliau –VAT) buvo byla dėl veikos, kvalifikuotinos pagal ATPK 187 str. 2 d.:

2006 m. rugpjūčio 16 d. J. M. buvo surašytas administracinio teisės pažeidimo protokolas Nr. P137148 už tai, kad jis 2006 m. rugpjūčio 15 d. 20.10 val., (duomenys neskelbtini), Vilniuje, būdamas girtas, įžeidžiančiai kibo prie policijos pareigūnų D.J. ir A. V., nevykdė šių policijos pareigūnų teisėtų reikalavimų nutraukti savo neteisėtus veiksmus. Tuo J. M. padarė pažeidimą, numatytą Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso (toliau – ir ATPK) 187 straipsnio 2 dalyje¹¹⁹.

VAT neatmetė veikos kvalifikavimo pagal ATPK 187 str. 2 d., nors iš esmės buvo padaryta tapati veika, nagrinėjama minėtoje LAT nutartyje Nr. 2K-23/2007. Policijos pareigūnai buvo įžeidinėjami jų pareigų atlikimo metu. Manome, kad tokiai teismų praktikai yra nepritartina, nes sudaromos prielaidos nelygiateisiškumo pagrindui, nelygybei prieš įstatymą, ar net galimybei taikyti dvigubą atsakomybę.

Manytina, kad tokia dvilypė situacija susiformavo dėl to, kad LAT prie valstybės tarnautojo ir viešojo administravimo funkcijas atliekančio asmens priskyrė ir statutinius tarnautojus, pvz., policijos pareigūnus, pareigūnus, dirbančius Kalėjimų departamente ir kt. Jei LAT vadovautusi Valstybės tarnybos įstatyme pateikta valstybės tarnautojo sąvoka, bei kitais įstatymais, kur apibrėžta viešojo administravimo funkcijas atliekančio asmens sąvoka, požymiai (pvz., Viešojo administravimo įstatymas), tai situacijos su dvigubos atsakomybės galimybe nebūtų. Pritartina tam, kad ATPK 187 str. 2 d. nurodyti konkretūs asmenys, kurių atžvilgiu gali būti padarytas įžeidimas. Tačiau, jei BK būtų išvardytos visos valstybės tarnautojų grupės, rūšys, o ką jau kalbėti apie viešojo administravimo funkcijas vykdančius asmenis, tai BK 290 str. būtų pernelyg gremėzdiškas. Tačiau, mūsų manymu, siekiant tinkamai inkriminuoti LR BK 290 str., pakanka pateikti LR BK nuorodą į

¹¹⁸ Lietuvo Aukščiausiojo Teismo nutartis Nr. 2K- 23/ 2007

¹¹⁹ Vyriausiojo administracinio teismo nutartis Nr. N¹⁶ – 89/2007

įstatymą¹²⁰, apibrėžiantį valstybės tarnautojo ir viešojo administravimo funkcijas vykdančio asmens sąvoką.

Taigi pagrindinė problema dėl įžeidimo ir valstybės tarnautojo įžeidimo atribojimo kyla tuomet, kai reikia išsiaiškinti nukentėjusiojo asmens statusą. Tačiau ir išsiaiškinus, kad to asmens statusas yra ypatingas, kyla klausimas dėl to, kokia tvarka traukti kaltininką atsakomybėn: administracine ar baudžiamąja. Be to, svarbu išsiaiškinti, ar veika buvo padaryta nukentėjusiajam vykdant savo pareigas. Pažymėtina, kad, skirtingai nei nepagarbos teismui atveju, reikalaujama, kad kaltininkas įžeistų valstybės tarnautoją, pastarajam vykdant savo pareigas. Nepagarbos teismui atveju teisėjo įžeidimas inkriminuojamas tuomet, kai jis buvo įžeistas dėl savo veiklos.

Taigi kita įžeidimo ir valstybės tarnautojo įžeidimo atribojimo problema, susijusi su tuo, ką reiškia „savo pareigas einantis valstybės tarnautojas ar viešojo administravimo funkcijas atliekantis asmuo“. Kyla problema dėl to, kaip vertinti tokią situaciją, kai valstybės tarnautojas, pavyzdžiui teisėjo padėjėjas, įžeidžiamas ne darbo metu, tačiau dėl jo profesinės veiklos. Juk pasibaigus darbo dienai valstybės tarnautojas jau nevykdo savo pareigų. Į šį klausimą sudėtinga atsakyti, juk teisėjo padėjėjas nėra teismas ar teisėjas, kurio įžeidimas dėl jo veiklos bet koku metu reikštų nepagarbą teismui, galinčią įtakoti teismo veiklą. Kartu negalima teigti, kad teisėjo padėjėjas, būdamas valstybės tarnautoju, bus laikomas įžeistu pagal LR BK 290 str., pavyzdžiui, kai jis dėl savo veiklos buvo įžeistas ne darbo metu. Taigi manytina, kad tokioje situacijoje valstybės tarnautojas nebus nukentėjusysis pagal LR BK 290 str., bet bus nukentėjusiuoju pagal LR BK 155 str.

Kituose valstybėse, pvz. Rusijos Federacijoje, kriminalizuotas valdžios atstovo įžeidimas jo pareigų vykdymo metu, bei dėl jo pareigų¹²¹. Automatiškai išnyksta problema, pateikta mūsų situacijoje. Taigi manytina, kad patikslinus LR BK 290 str., pakeitus jo formuluotę, nurodant „dėl valstybės tarnautojo ar viešojo administravimo funkcijas vykdančio asmens pareigų“, išnyks būtinybė aiškintis, ar reikia traukti asmenį atsakomybėn tuo atveju, kai valstybės tarnautojo darbo laikas pasibaigė, tačiau jis buvo įžeistas dėl savo veiklos.

Kitas klausimas yra susijęs su tuo, ar verta taip plačiai kriminalizuoti tokią veiką, susieti ją ne su darbo laiku, konkrečiau pareigų vykdymu, o su valstybės tarnautojo veikla. Manome, kad, jei koks nors įžeidimas ir „vertas“ kriminalizavimo, tai būtent valstybės tarnautojo, teisėjo ir visų kitų asmenų, kurie vienaip ar kitaip yra susiję su teisingumo vykdymu, viešuoju administravimu, valdymu, pažeminimas. Kai kam toks požiūris pasirodys nepriimtinas, juk tiek Lietuvos, tiek kitų šalių teisės doktrina pripažįsta, kad kritikuoti viešosios valdžios atstovus, net ir labai šiurkščiai ne tik leidžiama, bet ir pritartina tam. Tačiau pabrėžtina, kad leidžiama aštriai

¹²⁰ Lietuvos Respublikos Valstybės tarnybos įstatymas// Valstybės žinios. 1999, Nr. 66-2130.

¹²¹ Rusijos Federacijos baudžiamojo kodekso 319 str. Rusijos Federacijos Baudžiamasis Kodeksas, <http://ukrf.narod.ru/> (prisijungimo laikas 2009-08-20, 20:45 val.)

kritikuoti, o ne įžeidinėti. Joks asmens statusas neduoda pagrindo žeminti asmens garbę ir orumą. Šiuo atveju labai svarbu apginti teismus, valstybės tarnautojus ir viešojo administravimo funkcijas vykdančių asmenų garbę ir orumą ne dėl jų, tačiau dėl visuomenės gerovės. Nes šių asmenų orumo ir garbės įžeidimas kartu atsilieps ir jų darbui, susijusiam su tarnyba žmonėms, nes, kaip žinoma, vienas iš pagrindinių valstybės tarnautojų principų yra „valstybės tarnautojai tarnauja žmonėms“.

Kita artima įžeidimui nusikalstama veika yra mirusiojo atminimo paniekimas, kuri pasireiškia labiau šmeižimui būdingais požymiais, kadangi BK 313 str. 2 d. kriminalizuotas viešas paskelbimas apie mirusįjį melagingų prasimanymų, galinčių nulemti žmonių panieką ar pakirsti pagarbą mirusiojo atminimui. Teismų praktikoje nėra daug pavyzdžių, kuriuose būtų nagrinėjama įžeidimo atribojimo nuo mirusiojo atminimo paniekimo problema. Tačiau teoriškai ir praktiškai gali kilti problemų, kai mirusiojo asmens atminimo paniekimas kartu įžeis ir to asmens giminaičių ar kitų jam artimų žmonių orumą ir garbę. Tokiu atveju kyla jau nagrinėtas šiame darbe klausimas dėl netiesioginio įžeidimo. Mūsų požiūris šia tema jau buvo išreikštas. Mes manome, kad netiesioginis įžeidimas turi būti kvalifikuotas kaip nusikalstama veika tik tais atvejais, kai yra akivaizdus kaltininko noras pažeminti asmenį, kuris netiesiogiai yra įžeidžiamas. Tačiau turėdami omenyje mirusiojo atminimo paniekimo sudėties specifiką, reikia pabrėžti, kad neįmanomas mirusiojo asmens įžeidimas, kadangi jis jau nėra teisės subjektas ir neturi orumo ir garbės. Jo artimieji asmenys gali kreiptis į teisingumą vykdančias institucijas dėl įžeidimo, susijusio su melagingais duomenimis apie mirusįjį paskleidimu, tik tuo atveju, jei tie duomenys tiesiogiai įžeidė, užgauliai pažemino asmenį, susijusį su mirusiuoju, kurio atminimas buvo paniekintas.

Teismų praktikoje pažymėtina Vilniaus apygardos teismo 2008-07-16 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-611/08, kurio ištrauką pateikiame šiame darbe:

V. V. Buvo kaltinamas tuo, kad jis šmeižė A. (E.) Č. per visuomenės informavimo priemones, įžeidė jį, t. y. raštu užgauliai pažemindamas, bei viešai paskleidė apie mirusiąją jo motiną P. V. melagingus prasimanymus, galinčius nulemti žmonių panieką ar pakirsti pagarbą jos atminimui, o būtent:

kad V. V. būdamas UAB (duomenys neskelbtini) vyr. redaktoriumi, 2004-06-07 Nr. 22 30 psl. išspausdintame straipsnyje (duomenys neskelbtini), išspausdino A. (E.) Č. nuotrauką ir paskleidė žinias apie pastarojo mirusiąją motiną P. V. Ir A. (E.) Č., kurios neatitinka tikrovės, žemino mirusios garbę, paniekina ir pakerta pagarbą jos atminimui, nulemia žmonių panieką, žemina A. (E.) Č. garbę ir orumą, šmeižia jį, straipsnyje teigiant: „E. C. turėjo lytinių santykių su kartu gyvenusia motina“, „per kratą pareigūnai jo namuose rado nuotraukų, kuriose jis fotografavosi su savo motina, santykiaudamas netradicinėmis pozomis“¹²²

Analogiškai dėl tų pačių veikų padarymo buvo kaltinamas straipsnio autorius D. D. Kaltinamieji pirmos instancijos teismo nuosprendžiu buvo išteisinti pagal BK 154 str. 2 d., 155 str. 1 d., bei 313 str. 2 d. Tačiau nukentėjusysis apskundė pirmos instancijos teismo nuosprendį, pateikdamas tokius argumentus:

¹²² Vilniaus apygardos teismo nutartis Nr. 1A-611/08

Skunde apeliantas išdėsto ir aptaria BK 154 str. ir 155 str. reglamentuotų nusikalstamų veikų sudėtis (nusikaltimo objektyviąją pusę ir subjektyviąją pusę). Apelianto manymu, išteisintųjų veiksmuose yra visi būtini nusikalstamų veikų, numatytų BK 154, 155 str., sudėčių elementai, todėl jie turėjo būti pripažinti kaltais padarę jiems inkriminuotas nusikalstamas veikas. V. V. Ir D. D. per visuomenės informavimo priemonę paskleidė apie nukentėjusį ir jo velionę motiną tikrovės neatitinkančią informaciją, žeminančią jo garbę ir orumą, jo motinos atminimą. Tokiu būdu jie nukentėjusiuosius apšmeižė ir įžeidė.¹²³

Taigi nukentėjusysis skunde teisingai nurodė, kad tokioje situacijoje buvo galimai pažemintas jo motinos atminimas, tačiau negalima buvo tvirtinti, kad jo motina tokiu būdu buvo įžeista, nes ji faktiškai negalėjo turėti bylos nagrinėjimo teisme metu orumo (vidinio savęs vertinimo), nes ji tuo metu buvo mirusi. Tačiau neabejotinai kilo klausimas dėl P. V. sūnaus A. (E.) Č. įžeidimo, kuris buvo tiesiogiai susijęs su duomenimis apie jo mirusiąją motiną – informacija apie A. (E.) Č. lytinius santykius su motina P. V. Mūsų manymu, tai duomenys, kurie gali būti vertinami, kaip tiesioginio A. (E.) Č. įžeidimo dalykas, kadangi ši informacija susijusi ne tik su nukentėjusiojo motinos, tačiau ir su paties nukentėjusiojo asmenybės įvertinimu. Tačiau apeliacinis teismas visgi pripažino, kad A. (E.) Č. nebuvo įžeistas, nes:

[...]Pirmosios instancijos teismas nuosprendyje pagrįstai nurodė, kad padoria forma išsakytas, kad ir neigiamas žmogaus vertinimas, nors ir sukėlęs neigiamų emocijų, įžeidimu nepripažįstamas. Leidinio (duomenys neskelbtini) straipsnyje (duomenys neskelbtini) išspausdinta informacija apie A. (E.) Č. ir jo motinos santykius yra pateikta tinkama, visuomenėje priimtina forma.¹²⁴

Ši nutartis patvirtina keletą mūsų anksčiau išsakytų minčių apie įžeidimą. Pirmiausia kad teismų praktikoje pripažįstama, jog baudžiamas tik nepadoria forma išsakytas asmens vertinimas (nutartyje nebuvo svarstomas įtvirtintas kodekse užgaulumo požymis). Be to, duomenys, paniekinantys mirusiojo atminimą, gali būti įvertinti kaip gyvo asmens įžeidimas, tik tuo atveju, jei jie susiję tiesiogiai su gyvu nukentėjusiuoju, ir ta informacija pateikiama nepadoria forma.

Apibendrinami šį poskyrį, pažymime, kad siekiant atriboti įžeidimą nuo kitų nusikalstamų veikų, būtina pirmiausia atsižvelgti į nusikalstamos veikos sudėties įstatymo saugomą vertybę, nukentėjusįjį, tikslus, bei motyvus, kadangi tai pagrindiniai požymiai, leidžiantys atriboti paprastą įžeidimą nuo šmeižimo, nepagarbos teismui, viešosios tvarkos pažeidimo, mirusiojo atminimo paniekimo, valstybės tarnautojo ar viešojo administravimo funkcijas atliekančio asmens įžeidimo.

3.Įžeidimo kriminalizavimo tikslingumas

Šio darbo tema yra įžeidimas ir teisinė atsakomybė už jį. Darbe iki šiol buvo nagrinėjamas įžeidimas baudžiamosios teisės kontekste. Tačiau pažymėtina, kad atsakomybė už įžeidimą tam

¹²³ Vilniaus apygardos teismo nutartis Nr. 1A-611/08

¹²⁴ Ten pat.

tikromis aplinkybėmis numatyta ir ATPK, ir netiesiogiai CK, kuriame kalbama apie asmens garbės ir orumo gynimą.

Nagrinėdami literatūrą, bei praktinę medžiagą šia tema, susidūrėme su įžeidimo kriminalizavimo tikslingumo problema. Mums kilo klausimas dėl būtinumo įtvirtinti baudžiamajame įstatyme atsakomybę už šią nepavojingą, mūsų manymu, veiką. Ši veika nėra tokia pavojinga, pirmiausiai, dėl to, kad jos pavojingi padariniai, žala yra sunkiai apčiuopiami, ne tokie akivaizdūs ir lengvai įrodinėjami baudžiamajame procese kaip didesnio pavojingumo nusikalstamų veikų atvejais. Be to, sunku nustatyti tokios veikos objektyvias žalingas pasekmes, nes pažeminimo veika kiekvienu atveju yra labai individuali, atitinkamai, ir jos padariniai taip pat yra individualūs priklausomai nuo nukentėjusiojo asmeninių savybių.

Tačiau siekdami išsamiau išnagrinėti šią problemą, vadovausimės 2006 m. lapkričio mėnesio Pasaulinės kampanijos už žodžio laisvę pagalbine priemone aktyvistams „Trumpai apie difamaciją: pagrindinės įstatymų dėl reputacijos gynimo koncepcijos“¹²⁵.

Šiame leidinyje įstatymų leidyba dėl difamacijos apima visus įstatymus, ginančius piliečių reputaciją ir jausmus. Tokie įstatymai yra visose valstybėse, ir jie operuoja plačiu terminų spektru – garbės, orumo pažeidimas, šmeižimas, įžeidimas ir t. t.¹²⁶ Šiuo teiginiu mes norime pabrėžti, kad įžeidimas kaip orumo pažeminimas taip pat įeina į difamacijos sąvoką.

Kaip teigia mūsų nagrinėjamos pagalbinės priemonės autoriai, difamacijos įstatymai yra ne reputacijos, bet jausmų gynimas. Dažniausiai tokiuose įstatymuose figūruoja terminai „įžeidimas“, „paniekimas“, „pažeminimas“. Jausmai negali būti apibrėžti, jie yra subjektyvios emocijos, atitinkamai, panašūs įstatymai gali pakrypti į naudingą valdžiai pusę, tame tarpe ir į kritikos jos atžvilgiu panaikinimą. Juo labiau subjektyvumas to, kas iš tikrųjų yra įžeidžiančio pobūdžio, reiškia, kad atsakovui bus gana nelengva gintis teisme.¹²⁷

Sutinkame su išsakyta pozicija, kadangi, kaip minėjome, įžeidimas – tai veika, kurios įvertinimas priklauso labiau ne nuo veikos pasireiškimo išorėje, kiek nuo vidinių nukentėjusiojo savybių, skatinančių jį patraukti „įžeidusį“ asmenį baudžiamojon atsakomybėn.

Siekdami įtikinti visuomenę įžeidimo kriminalizavimo netikslingumu, nagrinėjamos pagalbinės priemonės autoriai praveda takoskyrą tarp civilinių ir baudžiamųjų įstatymų, pabrėždami jų reikšmę ir paskirtį. Baudžiamieji įstatymai dažniausiai baudžia už veikas, kurios nagrinėjamos kaip žalingos visos visuomenės interesams. Kaip pavyzdys gali būti įvardinti fizinė prievarta ar plėšimas. Tokie veiksmai gali įvykti dalyvaujant vos dviems žmonėms, tačiau juose visuomenė mato pavojų visiems piliečiams, kadangi nebaudimo atveju auka gali tapti kiekvienas. Valdžia

¹²⁵Всемирная кампания за свободу слова. „Коротко о дифамации: основные концепции законодательства о защите репутации“. Пособие для активистов.

¹²⁶ Ten pat. P. 1

¹²⁷ Ten pat. P. 3

apkaltina kaltinamąjį visuomenės vardu, procesas apmokamas iš biudžetinių pajamų, o asmuo, pripažintas kaltu, atlygins padarytą visuomenei žalą, sumokėdamas baudą, atlikdamas laisvės atėmimo bausmę ar kitu teismo nustatytu būdu.¹²⁸

Iš kitos pusės civilinė teisė susijusi su ginčais tarp fizinių ir juridinių asmenų dėl sutarčių, nuosavybės, darbo, šeimos santykių ir kt. Pilietis gali kreiptis į teismą su savo reikalu, tačiau savo sąskaita. Civilinė teisė ne baudžia visuomenės vardu, o atkuria pažeistas teises. Teismai, nagrinėjantys civilinius ginčus, negali priimti nuosprendį ir paskirti baudą, jie priteisia kompensacines išmokas.¹²⁹

Kartu pažymėtina, kad vis daugiau šalių dekriminalizuoja difamaciją, tame tarpe ir įžeidimą: Bosnija ir Hercegovina (2002 m.), Gruzija (2004 m.), Ukraina (2001 m.), Gana (2001 m.). Kaip difamacijos dekriminalizavimo priežastys nurodomos žodžio laisvės nepagrįsto ribojimo panaikinimas, aplinkybė, kad šiais įstatymais naudojasi žmonės, turintys valdžią, bei tuo manipuliuojantys. Kaip viena iš, mūsų manymu, pagrindinių priežasčių, dėl kurių turėtų būti dekriminalizuotas įžeidimas, yra nurodoma tai, kad difamacija yra dviejų privačių asmenų reikalas. Tuo atveju, kai teismo nuosprendžiu nustatomas įžeidimo faktas, kaltininkui skirta bausmė – bauda – patenka į valstybės biudžetą, o nukentėjusiajam, kaip numatyta daugelio šalių įstatymuose, nieko nelieka.¹³⁰

Taigi, vadovaudamiesi baudžiamosios ir civilinės atsakomybės atribojimo požymiais, norėtume pateikti savo poziciją dėl įžeidimo vertinimo. Įžeidimas, mūsų manymu, nėra pavojinga visuomenei veika. Jis sieja du fizinius asmenis, tarp kurių kilęs ginčas dėl tam tikros (konkrečiai orumo, garbės) vertybės, priklausančios vienam iš šių asmenų. Jei ta vertybė bus pažeista, nukentės tik asmuo, kurio orumas, garbė šioje situacijoje buvo įžeisti. Nuo tokio pažeidimo nenukentės nei vienas visuomenės atstovas, nes asmuo, padaręs tą pažeidimą (įžeidęs kitą asmenį) nėra tiek pavojinga asmenybė, kurio vienkartiniai veiksmai gali padaryti didelę žalą visuomenei.

Tačiau mes nemanome, kad įžeidimas yra veika, už kurią negali būti nustatyta jokia atsakomybė. Įžeistas asmuo patiria tam tikrą žalą, emocinį diskomfortą, už kurį jis turi teisę gauti kompensaciją. Pabrėžiame, kad kompensaciją už asmens orumo pažeminimą gali gauti tik įžeistas asmuo, o ne valstybė, į kurios sąskaitą eina nuteistojo sumokėti baudos pinigai. Civiliniame kodekse 2.24 str. įtvirtintas asmens garbės ir orumo gynimas. Šios normos hipotezė susijusi tik su tais atvejais, kai žmogaus orumas ir garbė žeminami paskleistais neatitinkančiais tikrovės faktais. Manytina, kad tikslu dekriminalizuoti įžeidimą, šią dispoziciją galima praplėsti, įtraukiant ir

¹²⁸ Всемирная кампания за свободу слова. „Коротко о дифамации: основные концепции законодательства о защите репутации“. Пособие для активистов. Р. 6

¹²⁹ Ten pat. P. 6

¹³⁰ Ten pat P.13

situacijas, susijusias su neviešu asmens įžeidimu, kuris gali atitikti tikrovėje egzistuojančius faktus, tačiau išreikštus nepadaria/užgaulia forma.

Baigdami šį skyrių, pabrėžiame, kad laikomės įžeidimo dekriminalizavimo pozicijos, nes įžeidimas yra privataus pobūdžio veika, nepasižyminti ypatingu pavojingumu visuomenei, kuris turėtų nulemti tam tikros veikos kriminalizavimą. Daugelyje šalių einama difamacijos, tame tarpe ir įžeidimo, dekriminalizavimo linkme. Tačiau, pažymėtina, kad difamacijos dekriminalizavimas nereiškia, kad už įžeidimą neturėtų būti nustatyta jokia atsakomybė. Kaip alternatyva baudžiamajai už įžeidimą galėtų būti numatyta civilinė atsakomybė, praplečiant CK straipsnio, reguliuojančio asmens garbės ir orumo gynimą, dispoziciją.

4. Įžeidimo traktavimas Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje

Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) jurisprudencijos, susijusios su įžeidimo kaip nusikalstamos veikos kvalifikavimu, analizė leidžia teigti, kad ir tarptautiniu lygmeniu egzistuoja daug probleminių klausimų, susijusių su įžeidimo kaip nusikalstamos veikos traktavimu. Šioje darbo dalyje nagrinėjamos problemos, svarstomos EŽTT praktikoje dėl įžeidimo ir kritikos interpretavimo, įžeidimo ir žodžio laisvės santykio, atskirai nagrinėjamas viešo asmens įžeidimo klausimas.

Kalbant apie įžeidimo ir kritikos attribojimą paminėtina tokia EŽTT byla kaip Otto-Preminger-Institut prieš Austriją. Šioje byloje buvo svarstoma ne tik įžeidimo ir kritikos attribojimo problema, bet ir kiti reikšmingi įžeidimo kvalifikavimui klausimai, tačiau mes pradėsime būtent nuo įžeidimo ir kritikos attribojimo problemos.

Otto –Preminger-Institut prieš Austriją¹³¹ byloje buvo nustatyta:

Asociacija-pareiškėjas yra Insburge, kur turi leidimą turėti kino teatrą. Šiame kino teatre organizacija ketino nuo 1985-05-13 organizuoti Vernerio Šreterio filmo „Meilės katedra“ demonstraciją. Po Romos katalikų bažnyčios Insburgo eparchijos pareiškimo prokuratūra, likus 3 dienoms iki filmo transliacijos, iškėlė baudžiamąją bylą asociacijai – pareiškėjai, kaltindama pasikėsiniu padaryti nusikalstamą veiką – „religinių jausmų įžeidimą“. Žemės teismas priėmė sprendimą dėl filmo konfiskacijos, manydamas, kad esminis įsiveržimas į religinių jausmų sferą, išreikštas filmo provokacine pozicija, perlenkė šiuo atveju meno laisvę, garantuotą Austrijos konstitucija.

Šioje byloje EŽTT paliko galioti Austrijos teismo sprendimą dėl konfiskacijos, pažymėdamas, kad skundžiamų priemonių (konfiskacijos) tikslas buvo susijęs su piliečių religinių jausmų apsauga nuo įžeidimo kitiems asmenims viešai išreiškiant nuomonę. Tuo pačiu EŽTT pacitavo savo poziciją, išreikštą Kokinakis byloje. EŽTT teigė, kad yra teisėtas pagrindas manyti,

¹³¹Европейская конвенция о защите прав человека: право и практика, <http://www.echr.ru/search/highlight.asp?ss=%EE%F1%EA%EE%F0%E1%EB%E5%ED%E8%E5&u=/documents/doc/2461425/2461425.htm> (prisijungimo laikas 2009-07-04, 17:34 val.)

kad tikinčiųjų religiniai jausmai, garantuojami 9 straipsniu, buvo įžeidžiami dėl religinio kulto dalykų provokuojančio vaizdavimo. Panašus vaizdavimas gali būti suprastas kaip piktavališkas tolerancijos, kuri yra išskirtinis demokratinės visuomenės požymis, pažeidimas.

Kartu EŽTT pažymėjo, kokia turi būti tam tikrų reiškinių kritika, kad jos negalima būtų įvertinti, kaip įžeidimą. EŽTT pažymėjo, kad kiekvienas, besinaudojantis teisėmis ir laisvėmis, nustatytomis Europos Žmogaus Teisių Konvencijos (toliau – EŽTK) 10 str., turi prisiimti tam tikras pareigas ir atsakomybę. Pastarųjų tarpe yra pareiga vengti, esant galimybei, pasisakymų, kurie yra nepagrįstai įžeidžiantys kitus; esančių jų teisių pažeidimu ir nepateikiančių viešam svarstymui nieko, kas skatintų progresą.

Taigi darytina išvada, kad EŽTT kritikai kelia tam tikrus specifinius reikalavimus, t. y. išreiškiamą poziciją turi būti neįžeidžiančio pobūdžio (manyta, kad turima omenyje padori, priimtina nuomonės išreiškimo forma), bei reikalavimas, kad išreikšta pozicija turėtų kažkokios naudos žmonijai, visuomenei.

Kadangi įžeidimas, kritikos ar savo nuomonės išreiškimas dažnai ribojasi su žodžio laisve, šioje byloje taip pat buvo svarstoma problema dėl žodžio laisvės užtikrinimo. Nesutikdami su dauguma teisėjų, teisėjai Palm, Pekannen ir Makarčik, išreikšdami savo poziciją, pabrėžė, kad kiekvieno žmogaus, kuris nori pasinaudoti žodžio laisve, pareiga yra, kiek tai įmanoma, iš savo pusės protingai sumažinti skriaudą, teikiamą kitiems asmenims. Taip pat jie pažymėjo, kad represinės priemonės, tokios kaip draudimas naudotis žodžio laisve, gali būti priimtinos, jei elgesys, apie kurį kalbama, pasiekia tokią piktnaudžiavimo ribą ir taip arti prieina prie kitų asmenų tikėjimo laisvės paneigimo, kad pats praranda teisę į tolerantišką vertinimą iš visuomenės pusės.¹³² Taigi tokia savo pozicija teisėjai pritarė tam, kad kritika turi atitikti tam tikrus kriterijus. Kokie tai turėtų būti kriterijai, teisėjai nenurodo, apsiribodami tuo, kad tvirtina, jog ta kritika neturi paneigti kitų asmenų tikėjimo laisvės. Mūsų manymu, teisėjai turėjo omenyje tokią įžeidžiančią kritiką, kuri tiesiogiai/netiesiogiai leidžia suprasti, kad tam tikra religija neturi teisės į egzistavimą.

Įvertindami šias skirtingas nuomones, pritarume EŽTT priimtam sprendimui, kad visgi šioje situacijoje religinių jausmų įžeidimo faktas egzistavo. Pritariame EŽTT nuomonei, kad reikėjo apriboti nagrinėjamo filmo transliaciją, siekiant apsaugoti religinius tam tikros visuomenės dalies jausmus. Turėdami omenyje, kad yra tam tikri dalykai, dėl kurių provokuojanti kritika yra nepateisinama, manome, kad religiniai jausmai, tikėjimas yra specifinė visuomenės narių gyvenimo sfera, kuriai negali būti taikoma minėto pobūdžio kritika, nes ji bet koku atveju užgaus jei ne visų, tai daugumos tikinčiųjų asmenų širdis. Asmenys, išreiškiantys tokią kritiką turėtų tai suprasti. Taigi tvirtinimas, kad nebuvo tikslo įžeisti, tačiau įžeidimo fakto numatymas, pašalina galimybę teisintis,

¹³²Европейская конвенция о защите прав человека: право и практика, <http://www.echr.ru/search/highlight.asp?ss=%EE%F1%EA%EE%F0%E1%EB%E5%ED%E8%E5&u=/documents/doc/2461425/2461425.htm> (prisijungimo laikas 2009-07-04, 17:34val.)

kad nebuvo tyčios įžeisti. Taigi toks įžeidžiantis požiūris į tam tikrą religiją gali sukelti atskirų bendruomenių (religinių, bei sekuliarinių) susipriešinimą. Tai gali sukelti grėsmę viešajai tvarkai. Todėl, manytina, kad vien tas faktas, jog galėjo iškilti grėsmė viešajai tvarkai, galėtų būti suprantamas kaip pakankamas pagrindas apriboti saviraiškos laisvę.

Dar viena EŽTT byla, kurioje buvo pasisakyta dėl žodžio laisvės įžeidimo kontekste, yra Jerusalems prieš Austriją byla:

IPM [Institut zur Förderung der Psychologischen Menschenkenntnis] pareikalavo iš Venos regioninio teismo priimti sprendimą dėl teismo draudimo kaltinamosios (pareiškėjos) atžvilgiu, kuris neleistų jai kartoti teiginių apie tai, kad IPM yra sekta, o taip pat nurodytų jai paneigti savo teiginius ir paskelbti paneigimą keliuose Austrijos laikraščiuose. Apeliacinis teismas nusprendė, kad kaltinamosios (pareiškėjos) tvirtinimai yra įžeidžiantys, nusprenddamas, kad termino „sekta“ panaudojimas nebuvo lemiamas, tačiau didžiausią reikšmę turėjo tvirtinimai apie asociacijos fašistines tendencijas. Šis paskutinis tvirtinimas buvo įžeidimas, peržengiantis pateisinamos kritikos rėmus.¹³³

Kaip matyti, šioje byloje taip pat buvo aktualus kritikos ir įžeidimo santykis. EŽTT atribojo šias dvi sąvokas, aiškindamas žodžio laisvės esmę. EŽTT pasisakė, kad pagal nusistovėjusią precedentinę EŽTT teisę nuomonės išreiškimo laisvė yra vienas iš demokratinės visuomenės pagrindų ir viena iš pagrindinių visuomenės progreso sąlygų. Tai taikoma ne tik informacijai ir idėjoms, kurios teigiamai priimamos ir vertinamos kaip neįžeidžiančios ir neutralios, tačiau ir tai informacijai, kuri įžeidžia, šokiruoja ar kelia nerimą. Tokie yra pliuralizmo ir tolerancijos reikalavimai, be kurių nėra „demokratinės visuomenės“.¹³⁴ Taigi iš to seka, jog EŽTT pripažįsta, kad žodžio laisvė nėra absoliuti, tačiau pabrėžia, kad yra tam tikri kriterijai, pagal kuriuos galima nustatyti, ar žodžio laisvės ribojimas buvo pagrįstas ir teisėtas. Sprendime atkartojamas ne kartą minėtas taip vadinamas testas dėl „būtinumo demokratinėje visuomenėje“, pirmą kartą paminėtas sprendime *Sanday Times* prieš Didžiąją Britaniją. Taigi pagal šį testą žodžio laisvė gali būti apribota, jei žodžio laisvės ribojimas buvo sukeltas būtino visuomeninio poreikio, tas ribojimas atitiko siekiamą teisėtą tikslą ir įsikišimo į žodžio laisvę pateisinimo priežastys buvo pakankamos ir tinkamos. Darytina išvada, kad jei įžeidžiantys teiginiai nėra tokio rezonansinio pobūdžio, kad galėtų pažeisti visuomeninę tvarką, jų draudimo tikslas nėra teisėtas ir teiginių draudimo priežastys yra mažareikšmės, tai tokie teiginiai negali būti pripažinti įžeidimu, kadangi priešingu atveju konstatuotinas žodžio laisvės ribojimas.

Dažnai EŽTT praktikoje kilo problemų dėl viešo asmens įžeidimo. Kaip pavyzdžiai pateiktinos ištraukos iš *Tammer* prieš Estiją; *Castels* prieš Ispaniją; *Janowski* prieš Lenkiją; *Colombani* ir kiti prieš Prancūziją bylą.

Tammer prieš Estiją byloje pareiškėjas buvo nuteistas už tai, kad:

¹³³Европейская конвенция о защите прав человека: право и практика, <http://www.echr.ru/search/highlight.asp?ss=%EE%F1%EA%EE%F0%E1%EB%E5%ED%E8%E5&u=/documents/doc/6032301/6032301.htm> (2009-07-04, 17:48 val.)

¹³⁴Ten pat.

...įžeidė visuomeninę veikėją, savo interviu metu, pavadinęs ją žmogumi, ardančiu kažkieno šeimą („abielulxhkuja“), bei nepasiruošusia, neatsakinga motina, palikusia savo vaiką („rongaema“). Žodžiai „abielulxhkuja“ ir „rongaema“ buvo išversti aprašomai dėl to, kad anglų kalbos žodyne nėra tokių žodžių atitikmenų. Pareiškėjas (nuteistasis) tvirtino, kad jo teiginiai buvo jam pareikšto klausimo sudedamąja dalimi, o ne jo tvirtinimas, bei kad klausimo ženklas buvo praleistas dėl poligrafinės klaidos, renkant tekstą. Tačiau jis pats paneigė savo ketinimą įžeisti ponią Laanaru ir manė, kad jo teiginiai buvo neutralūs.¹³⁵

Šioje byloje EŽTT pasisakė ir dėl viešo asmens įžeidimo, pažymėdamas, kad neatsižvelgiant į tęstinį ponios Laanaru dalyvavimą politinės partijos veikloje EŽTT nemano, kad aukščiau paminėtų teiginių apie p. Laanaru privatų gyvenimą išreiškimas buvo pateisinamas visuomeniniu susidomėjimu ir buvo visuomeninės reikšmės klausimas. Nebuvo įrodyta tai, kad jos privatus gyvenimas turėjo kažkokios įtakos valstybės visuomeniniam gyvenimui 1996 m. balandžio mėnesį.¹³⁶ Taigi pareiškėjo žodžiai negalėjo būti vertinami kaip tarnaujantys viešam interesui. Taigi šiuo teiginiu EŽTT tarsi pažymėjo, kad asmens viešumas ne visada pagrindžia įsikišimą į jo privatų gyvenimą, bei kėsiniąsi į jo orumą. Kriterijus, pagal kurį nusprendžiama, ar kišimasis yra pagrįstas, yra duomenų reikšmingumas valstybės visuomeniniam gyvenimui, t. y. viešajai tvarkai.

Byloje Castells prieš Ispaniją taip pat buvo iškeltas klausimas dėl viešo asmens įžeidimo:

*Pareiškėjas buvo nuteistas už Vyriausybės įžeidimą, kadangi jis tvirtino, kad ginkluotos grupuotės, veikiančios prieš baskų piliečius, veikė visiškai nebaudžiami, nes už jų stovėjo Vyriausybė ir valdančioji partija.*¹³⁷

Šioje byloje EŽTT pažymėjo, kad leidžiamos Vyriausybės atžvilgiu kritikos ribos yra platesnės, nei kritikos ribos eilinio piliečio ar politinio veikėjo atžvilgiu. Be to, dominuojanti Vyriausybės padėtis daro būtinu, kad ji demonstruotų susilaikymą, kai kyla klausimas dėl baudžiamosios atsakomybės už kritiką, ypač kai yra kitos atsakymo priemonės į nepateisinamus Vyriausybės priešų ir Masinės informacijos priemonių kaltinimus. Tačiau kompetentingoms valstybės valdymo institucijoms kaip visuomeninės tvarkos garantams lieka galimybė imtis priemonių, tame tarpe ir baudžiamojo teisinio pobūdžio, nukreiptų į tai, kad adekvačiu būdu, be nereikalingų ekscesų, galima būtų reaguoti į nepagrįstus ir nesąžiningus žeminančio pobūdžio kaltinimus.¹³⁸

Taigi šioje byloje EŽTT konstatavo EŽTK 10 str. pažeidimą, pripažindamas platesnes Vyriausybės kritikos ribas, tačiau nepaneigė, kad baudžiamojo teisinio pobūdžio priemonės taip pat gali būti taikomos, kai reikia užtikrinti visuomeninę tvarką. Tačiau šioje byloje nebuvo pripažinta, kad Kastels teiginiai grėsė visuomeninei tvarkai.

¹³⁵ Европейская конвенция о защите прав человека: право и практика, <http://www.echr.ru/documents/doc/6032304/6032304.htm> (prisijungimo laikas 2009-07-04, 17:24 val.)

¹³⁶ Ten pat.

¹³⁷ Европейская конвенция о защите прав человека: право и практика, <http://www.echr.ru/search/highlight.asp?ss=%EE%F1%EA%EE%F0%E1%EB%E5%ED%E8%E5&u=/documents/doc/2461482/2461482.htm> (prisijungimo laikas 2009-07-04, 17:41 val.)

¹³⁸ Ten pat.

Kitoje byloje Janowski prieš Lenkiją taip pat buvo svarstomos viešo asmens įžeidimo ribos:

Ponas Janowski buvo apkaltintas tuo, kad aikštėje įžeidė milicijos pareigūnus, pavadindamas juos „kvailiais“. Prieš šį įvykį milicijos pareigūnai paprašė prekiautojų, vadovaudamiesi, kaip jie nurodė municipaliniu įsakymu, pereiti iš vienos aikštės prekiauti į kitą. P. Janowski (pareiškėjas) tvirtino, kad jų veiksmai tikriausiai yra neteisėti, nes nebuvo jokio municipalinio įsakymo dėl draudimo prekiauti aikštėje. Pats pareiškėjas savo žodžius įvardino ne kaip įžeidimą, tačiau kaip priimtina kritiką.

Šioje byloje išsiskyrė Žmogaus teisių komisijos (toliau- ŽTK) ir EŽTT nuomonės. ŽTK nusprendė, kad pareiškėjo žodžiuose nebuvo įžeidimo požymių. Tai buvo argumentuota tuo, kad visuotinai priimtos kritikos ribos valstybės tarnautojo, kuris veikia kaip pareigūnas, atžvilgiu, kaip ir politinio veikėjo atžvilgiu, gali būti platesnės. Jei pareigūnai veikė neturėdami teisėto pagrindo, tai jie turi tikėtis kritinių pastabų iš piliečių pusės ir net turi būti pasiruošę tam, kad kritika gali būti išreikšta grubia ir šiurkščia forma. Gali būti, kad pareiškėjas įžeidė teisėtvarkos pareigūnus, pavadindamas juos „trenktais“ ir „kvailiais“. Tačiau, kaip tampa aišku iš konkrečių bylos aplinkybių, t. y. iš to fakto, kad pareiškėjas spontaniškai sureagavo į nepagrįstus teisėtvarkos pareigūnų veiksmus iš taurių pilietinių norų ir išsakė savo kritiką aštraus ginčo momentu, jis neperžengė visuotinai priimtinos kritikos ribų. ŽTK atstovas papildė, kad demokratinėje visuomenėje piliečiai turi teisę reaguoti į valstybės tarnautojų elgesį net tais atvejais, kai jų reakcija yra nepagrįsta ir išreikšta šiurkščia forma. Be to, teisėsaugos pareigūnų reakcija į žodinius įžeidžiančius pasisakymus turi būti indiferentiška, nes tokie atvejai yra jų profesinės rizikos dalis.¹³⁹ Šioje situacijoje ŽTK tarsį įtvirtina savotišką „būtinuosios ginties“ teisę nuo teisėsaugos pareigūnų neteisėtų veiksmų.

Tačiau EŽTT nesutiko su ŽTK, tvirtindamas, kad pareiškėjo žodžiai nebuvo atviros diskusijos dėl pilietinių interesų dalis, jie nebuvo susiję su spaudos laisve, kadangi nors pareiškėjas ir yra žurnalistas, tačiau šioje situacijoje veikė kaip privatus asmuo. EŽTT taip pat nurodė, kad pagrindas pripažinti pareiškėją kaltu buvo du žodžiai, kuriuos ir pirmos, ir apeliacinės instancijos teismas pripažino įžeidžiančiais, o ne tas faktas, kad jis išsakė kritiką teisėsaugos pareigūnų atžvilgiu ar nurodė tą faktą, kad pastarieji veikė neteisėtai.¹⁴⁰ Kitaip sakant pareiškėjo išsakyti žodžiai neišlaikė testo „dėl būtinumo demokratinėje visuomenėje“.

EŽTT sprendime papildė, kad tam, kad valstybės tarnautojai galėtų sėkmingai įgyvendinti savo pareigas dėl tvarkos palaikymo, jie turi naudotis piliečių pasitikėjimu, t. y. savo tarnybinių pareigų vykdymo momentu jiems reikalinga apsauga nuo įžeidžiančių ir uždengtų žodinių puolimų.

¹³⁹Европейская конвенция о защите прав человека: право и практика, <http://www.echr.ru/search/highlight.asp?ss=%EE%F1%EA%EE%F0%E1%EB%E5%ED%E8%E5&u=/documents/doc/2461482/2461482.htm> (prisijungimo laikas 2009-07-04, 17:41 val.)

¹⁴⁰ Ten pat.

Šioje byloje nėra pagrindo nagrinėti tokios apsaugos vadovaujantis spaudos laisve ir atvira diskusija, kadangi pareiškėjo žodžiai nebuvo išsakyti minėtame kontekste.¹⁴¹

Taigi EŽTT šioje byloje pirmiausia pabrėžė, kad įžeidžiantys žodžiai ne tik žemina valstybės tarnautojo orumą, tačiau ir trukdo vykdyti jo tiesiogines pareigas. Iš ankstesnės EŽTT praktikos galime padaryti išvadą, kad įžeidžiančio pobūdžio teiginiai valstybės tarnautojo atžvilgiu įmanomi tik tuomet, kai tai pateisinama visuomenės poreikiu.

Tačiau atskiroje nuomonėje teisėjas Kasadavel, sutikdamas su EŽTT nuomone dėl to, kad pareigūnai turi naudotis piliečių pasitikėjimu, vykdydami savo pareigas, dėl to jie negali būti įžeidžiami, papildė, kad tokiu atveju nuo valstybės tarnautojų reikia tikėtis mažų mažiausiai veiksmų, atitinkančių įstatymo reikalavimus. O savavaliavimo ginti negalima.¹⁴² Taigi taip tvirtindamas teisėjas pritarė ŽTK, įtvirtinusiai savotišką būtinios ginties teisę nuo neteisėtų pareigūnų veiksmų.

Nagrinėjant šias priešingas nuomones mums kyla tokie klausimai: ar teisėsaugos pareigūno, neteisėtai vykdančio savo pareigas, įžeidimas turi sukelti atsakomybę? Jei turi, tai kokią? Mūsų manymu, teisėsaugos pareigūno įžeidimas bet kokioje situacijoje yra pirmiausia valstybės valdžios autoriteto pažeminimas piliečių akyse. Atsižvelgiant į šią aplinkybę teisėsaugos pareigūno, neteisėtai vykdančio savo pareigas, įžeidimas (tokiose situacijose, kai tai nesusiję su visuomeniniu poreikiu) turi sukelti atsakomybę. Tačiau kitas klausimas yra tas, ar už tai turi kilti baudžiamoji atsakomybė. Juk tokio įžeidimo pagrindas yra ne pikti pažeidėjo tikslai ir ketinimai, tačiau, galbūt, pagrįstas pasipiktinimas valstybės valdžios institucijų, kurios pirmiausia tarnauja žmonėms, neteisėtais veiksmais. Taigi turėtų kilti atsakomybė, sukelti ne tokias rimtas pasekmes, kaip baudžiamoji. Lietuvoje už statutinio pareigūno įžeidimą įtvirtinta administracinė atsakomybė. Ir, mūsų manymu, tai yra teisinga. Tačiau užsienio šalių baudžiamosios teisės kontekste reikėtų pažymėti, kad ne visose valstybėse yra įtvirtintas pažeidimų skirstymas į administracinius ir baudžiamuosius, ir todėl ne visur egzistuoja galimybė traukti asmenį administracinę atsakomybę. Tačiau tai nėra šio darbo nagrinėjimo dalykas.

Apie viešo asmens įžeidimą EŽTT pasisakė ir Colombani ir kt. prieš Prancūziją byloje:

P. Kolombani, p. Erik Insjan ir kompanija „Mond“ (toliau pareiškėjai) buvo apkaltinti, tuo kad savo straipsnyje įžeidė Maroko valstybės vadovą, tvirtindami, kad „...Geopolitinė narkotikų observatorijos pateikta išvada įrodo, kad per kelis paskutinius metus Maroko tapo pagrindiniu hašišo eksporto tiekėju pasaulyje ir dominuojančiu jo tiekėju Europos rinkoje. Šis tyrimas verčia abejoti karališkos vyriausybės noru nutraukti prekybą narkotikais, nežiūrint į reklamuojamą jos „karą narkotikams“, kuris buvo paskelbtas 1992 m. rudenį. Korumpuoti tarnautojai, pradedant nuo

¹⁴¹ Европейская конвенция о защите прав человека: право и практика, <http://www.echr.ru/search/highlight.asp?ss=%EE%F1%EA%EE%F0%E1%EB%E5%ED%E8%E5&u=/documents/doc/2461482/2461482.htm> (prisijungimo laikas 2009-07-04, 17:41 val.)

¹⁴² Ten pat.

*eilinių muitinės tarnautojų ir baigiant Dvaro tarnautojais, užtikrina pagalbą ir apsaugą narkotikų prekybos tinklams“.*¹⁴³

Pasisakydamas konkrečiai dėl Maroko vadovo įžeidimo, EŽTT pažymėjo, kad teisės aktas, kuriuo vadovaujantis pareiškėjai buvo nuteisti už užsienio šalies vadovo įžeidimą, suteikia valstybės vadovams privilegijuotą padėtį baudžiamojoje teisėje, saugo juos nuo kritikos tik dėl jų padėties ir statuso be jokios kritikos paisymo. EŽTT mano, kad tai suteikia valstybės vadovams pernelyg didelę privilegiją, kuri nesuderinama su praktika ir šiuolaikinėmis politinėmis koncepcijomis. Koks bebūtų bet kokios valstybės susidomėjimas palaikyti draugiškus ir pasitikėjimo santykius su kitų valstybių vadovais, ši privilegija yra per didelė siekiant nustatyto tikslo. Tokiu būdu EŽTT pažymi, kad šioje situacijoje teisės pažeidimas, susijęs su įžeidimu, riboja nuomonės išreiškimo laisvę ir neatitinka visuomenės poreikių, galinčių pateisinti tokį ribojimą.

Taigi iš EŽTT praktikos įžeidimų bylose darytinos kelios išvados. Atribojant kritiką nuo įžeidimo būtina vadovautis tam tikrais kriterijais, t. y. išreiškiamą poziciją turi būti neįžeidžiančio pobūdžio, bei ji turėtų būti kažkuo naudinga žmonijai, visuomenei. Represinės priemonės, tokios kaip draudimas naudotis žodžio laisve, gali būti priimtinos, jei elgesys, apie kurį kalbama, pasiekia tokią piktnaudžiavimo ribą ir taip arti prieina prie kitų asmenų laisvių paneigimo, kad pats praranda teisę į tolerantišką vertinimą iš visuomenės pusės. Siekiant demokratinėje visuomenėje keliamų tikslų tam tikrais atvejais informacija gali būti ne tik teigiamai priimama ir vertinama kaip neįžeidžianti ir neutrali, tačiau tokia informacija gali būti ir įžeidžianti, šokiruojanti ar kelianti nerimą. Žodžio laisvė gali būti apribota, jei tai buvo sukelta būtino visuomeninio poreikio, tas ribojimas atitiko siekiamą teisėtą tikslą, ir įsikišimo į žodžio laisvę pateisinimo priežastys buvo pakankamos ir tinkamos. Nors ir viešų asmenų atžvilgiu kritikos ribos yra platesnės, nei eilinio piliečio atžvilgiu, tačiau asmens viešumas ne visada pagrindžia įsikišimą į jo privatų gyvenimą, bei kėsimąsi į jo orumą. Kriterijus, pagal kurį nusprendžiama, ar įsikišimas yra pagrįstas, yra duomenų reikšmingumas valstybės visuomeniniam gyvenimui, t. y. viešajai tvarkai. Pažymėtina, kad viešo asmens aukštas statusas negali būti vertinamas kaip privilegija, kurios pagrindu gali būti ribojama asmens žodžio laisvė.

¹⁴³ Европейская конвенция о защите прав человека: право и практика, <http://www.echr.ru/search/highlight.asp?ss=Colombani&u=/documents/doc/6032302/6032302.htm> (prisijungimo laikas 2009-07-04, 18:00 val.)

IŠVADOS:

1. Įžeidimo kaip nusikalstamos veikos sudėties saugoma vertybė yra asmens orumas, tam tikrais atvejais garbė, kai asmuo yra žeminamas kitų žmonių akivaizdoje, bet ne viešojo tvarka ar reputacija, kaip bandė tvirtinti kai kurie mokslininkai;
2. Orumas – tai asmens savęs įvertinimas, pagrįstas objektyviomis to asmens savybėmis, apibūdinančiomis ir jo reputaciją visuomenėje, tokiomis kaip protingumas ir sveikas protas, pasaulėžiūra, doroviniai įsitikinimai, išsilavinimas, žinių lygis, socialiai naudingų įgūdžių ir gebėjimų turėjimas, visuotinai priimtų elgesio taisyklių laikymasis, bei tinkamas gyvenimo būdas. Garbė - tai teigiamas visuomenės, bei savo paties asmens įvertinimas, suformuotas visuomenės nuomonės, pagrįstas gera asmens reputacija, jo moralinėmis savybėmis ir poelgiais.
3. Įžeidimo dalykas yra informacija apie konkretų asmenį, pateikta užgaulia, nepadoria forma, kuri leidžia tą informaciją traktuoti kaip įžeidimą.
4. „Pažeminimo“, o ne „žeminimo“ įtvirtinimas baudžiamajame įstatyme suponuoja tai, kad įžeidimo sudėtis visgi yra materialinė. Pagal BK 155 straipsnio 1 dalies formuluotą pažeminimas įmanomas tik veikimu, tačiau teoriškai BK 155 straipsnio 2 dalis suteikia galimybę traukti asmenį baudžiamajon atsakomybėn ir už neveikimą įžeidimo atveju.
5. Nors baudžiamajame įstatyme nėra įtvirtintas abipusio įžeidimo įskaitymas, tačiau tiek teorijoje, užsienio šalių baudžiamuosiuose įstatymuose, tiek teismų praktikoje pritariama šio instituto įvedimui.
6. Pažeminimas už akių kaip įžeidimo veika yra baudžiamas tik tuomet, kai kaltininkas numatė, kad apie jo veiksmus, žeminančius nukentėjusiojo orumą, pastarasis būtinai sužinos.
7. Būtinai pažeminimo požymiai yra neigiamas kito asmens vertinimas, pasireiškiantis užgaulia forma, kuri nebūtinai turi būti nepadoraus turinio, tačiau turi išreikšti aiškią nepagarbą kito asmens atžvilgiu.
8. Užgaulumo sąvoka įžeidimo kontekste turi būti aiškinama plačiau, arba BK turi būti įtvirtintas ne tik pažeminimo užgaulus pobūdis, bet ir pažeminimo nepadorumas kaip būtinas įžeidimo požymis. Užgaulumas negali būti tapatinamas su nepadorumu, kadangi asmens orumas gali būti pažemintas ir panaudojus mandagią žodžių formą. Tuo tarpu nepadorumas yra siejamas su neigiamu konkreto asmens įvertinimu, pasižyminčiu grubiu atspalviu, kuris pasireiškia per keiksmažodžius, palyginimus su gyvuliais, bei kitus nešvankius žodžius. Nepadorūs pažeminimo veiksmai visuomet prieštarauja visuomenėje priimtoms elgesio taisyklėms.

9. Nors įstatyme ir yra įtvirtinti keli pažeminimo būdai: žodžiu, raštu, veiksmais, - tačiau daugiausiai teismuose nagrinėjamos bylos pagal LR BK 155 str. dėl žodinių įžeidimų.
10. Viešo įžeidimo esmė yra tikimybė, kad įžeidimą gali stebėti pašaliniai asmenys. Įžeidimas yra viešas tuomet, kai veika padaroma viešoje vietoje ir stebint bent vienam pašaliniam asmeniui, nors kartais pakanka konstatuoti, kad įžeidimą stebėjo bent vienas pašalinis asmuo.
11. Ne bet koks įžeidimas, padarytas viešoje vietoje, gali būti traktuojamas kaip viešas. Viešumo požymis, kvalifikuojant įžeidimo viešoje vietoje veiką, turi būti inkriminuotas tik tais atvejais, kai yra reali galimybė, kad pažeminimo veiksmus stebės kiti asmenys.
12. Įžeidimas yra nusikalstama veika, kuriai būdinga tyčinė kaltės forma, kuri, mūsų manymu, gali būti tiek tiesioginė, tiek netiesioginė. Įžeidimui nebūdinga neatsargi kaltės forma.
13. Atsižvelgiant į tai, kad įžeidimo tikslas ir motyvas yra fakultatyvūs požymiai, kiekvienu atveju būtina nustatyti ir juos, siekiant teisingai kvalifikuoti veiką, kuri bendrais bruožais panaši į įžeidimą, tačiau gali turėti ir kitų nusikalstamų veikų požymių.
14. Siekiant atriboti įžeidimą nuo kitų nusikalstamų veikų, būtina, pirmiausia, atsižvelgti į nusikalstamos veikos sudėties įstatymo saugomą vertybę, nukentėjusįjį, tikslus, bei motyvus, kadangi tai pagrindiniai požymiai, leidžiantys atriboti paprastą įžeidimą nuo šmeižimo, nepagarbos teismui, viešosios tvarkos pažeidimo, mirusiojo atminimo paniekinimo, valstybės tarnautojo ar viešojo administravimo funkcijas atliekančio asmens įžeidimo.
15. Įžeidimas yra privataus pobūdžio veika, nepasižyminti ypatingu pavojingumu visuomenei, kuris turėtų nulemti tam tikros veikos kriminalizavimą. Kaip alternatyva baudžiamajai už įžeidimą galėtų būti numatyta civilinė atsakomybė, praplečiant Civilinio kodekso straipsnio, reguliuojančio asmens garbės ir orumo gynimą, dispoziciją.
16. EŽTT konstatavo, kad atribojant kritiką nuo įžeidimo, būtina vadovautis tam tikrais kriterijais, t. y. išreiškiamą poziciją turi būti neįžeidžiančio pobūdžio, bei išreikšta pozicija turėtų būti kažkuo naudinga žmonijai, visuomenei. Žodžio laisvė gali būti apribota, jei jos ribojimas buvo sukeltas būtino visuomeninio poreikio, tas ribojimas atitiko siekiamą teisėtą tikslą ir įsikišimo į žodžio laisvę pateisinimo priežastys buvo pakankamos ir tinkamos.
17. EŽTT laikosi pozicijos, kad kriterijus, pagal kurį nusprendžiama, ar įsikišimas į viešo asmens privatų gyvenimą yra pagrįstas, yra duomenų reikšmingumas valstybės visuomeniniam gyvenimui, t. y. viešajai tvarkai.

Panina, S. Insult and legal liability for it: Criminal and criminology master's conclusive work. Supervisor lector R. Marcinauskaite, consultant doc. dr. O. Fedosiuk. - Vilnius: Faculty of Law, Mykolas Romeris University, 2010. – 71 p.

Keywords: dignity, honour, humiliation, insult in absentia, indirect insult, public insult.

SUMMARY

The subject of this investigation is the insult and its legal liability. The subject is very relevant in modern democratic society, where there are being fostered such important values as human dignity and honour. The significance of these values testifies the fact that for infringements of human dignity and honour provided various character of legal responsibility, including the criminal. This theme was not popular among scientists of criminal law of Lithuania, though the analysis of a scientific and practical material has confirmed the presence of a considerable quantity of problems in this range. The aim of the investigation is to reveal the elements of such crime as the insult. The object of the research is the structure of insult as criminal action. The task of the investigation is to determine the law protected values of the insult as criminal action structure, reveal the matter of basic signs and ways of the humiliation, as the action making the insult, determine the mens rea as element of structure of the insult, identify criteria on which the insult can be distinguished from other criminal actions, to submit the description of some elements of the insult, given by European Human Rights Court. Work hypothesis: the insult is not especially dangerous act, which could be the basis for the criminal liability of the person.

The investigation was made analyzing the literature of criminal law of Lithuania and foreign countries, the Lithuanian courts and the European Human Rights Court judiciary practice connected with the insult. Making investigation we arrived to a conclusion that insult structure values protected by the law are dignity and honour. The insult action "humiliation" leads to a conclusion that insult structure is not formal, but material. Under some circumstances it is possible the insult in absentia and the indirect insult. Publicity of the insult forms the probability that the fact of humiliation will be observed by other persons. Victims of the insult can be preteens, juveniles and people with mental illness. At humiliation the deliberate form of guilt, which can be direct and indirect, is always ascertained. Distinguishing the insult from other criminal acts, it is necessary to pay attention to the law protected value, the victim, motives and aims of a crime. As we stand to a position of decriminalization of the insult, we offer to expand the norm of the civil code regulating person honour and dignity protection instead of an establishment of the criminal liability for the insult. The results of this work can be successfully used that much in theoretical aspect, further investigating insult problems; that much in practical aspect, executing our offers in the sphere of legislation and judicial practice.

Panina, S. Įžeidimas ir teisinė atsakomybė už jį: Baudžiamosios teisės ir kriminologijos magistro baigiamasis darbas/ vadovė lekt. R. Marcinauskaitė, konsultantas doc. dr. O. Fedosiuk; Mykolo Romerio Universitetas, Teisės fakultetas, Baudžiamosios teisės katedra. Vilnius, 2010. 71 p.

Pagrindinės sąvokos: orumas, garbė, pažeminimas, įžeidimas už akių, netiesioginis įžeidimas, viešas įžeidimas.

SANTRAUKA

Šio tyrimo tema yra įžeidimas ir teisinė atsakomybė už jį. Ši tema yra ypač aktuali šiuolaikinėje demokratinėje visuomenėje, kurioje puoselėjamos tokios svarbios asmens vertybės kaip orumas ir garbė. Šių vertybių svarbą liudija tai, kad už jų pažeidimą numatyta įvairaus pobūdžio atsakomybė, tame tarpe ir baudžiamoji. Lietuvos baudžiamosios teisės mokslininkų tarpe ši tema nepasižymėjo populiarumu, nors mokslinės ir praktinės medžiagos analizė patvirtina problemų gausą šioje srityje. Tyrimo tikslas - atskleisti įžeidimo kaip nusikalstamos veikos sudėties požymių turinį. Tyrimo objektas – įžeidimo kaip nusikalstamos veikos sudėtis. Tyrimo uždaviniai: nustatyti įžeidimo kaip nusikalstamos veikos sudėties įstatymo saugomas vertybes; atskleisti pažeminimo kaip įžeidimo sudėty sudarančios veikos turinį, esminius požymius ir būdus; pateikti įžeidimo kaip nusikalstamos veikos tyčios turinį; nustatyti kriterijus, pagal kuriuos įžeidimą galima atriboti nuo kitų nusikalstamų veikų; pateikti Europos Žmogaus Teisių Teismo kai kurių įžeidimą sudarančių požymių paaiškinimą. Darbe iškelta hipotezė: įžeidimas nepasižymi tokiu pavojingumu, kuris galėtų būti pagrindu traukti asmenį baudžiamojon atsakomybėn. Tyrimas buvo atliekamas analizuojant Lietuvos ir užsienio šalių baudžiamosios teisės literatūrą, Lietuvos teismų ir EŽTT praktiką, susijusią su įžeidimu. Atlikdami tyrimą, priėjome prie išvadų, kad įžeidimo kaip nusikalstamos veikos sudėties įstatymo saugomos vertybės yra orumas ir garbė. Įžeidimą sudaranti veika „pažeminimas“ iš esmės suponuoja išvadą, kad įžeidimo sudėtis yra materialinė, o ne formalinė. Tam tikromis aplinkybėmis įmanomas įžeidimas už akių ir netiesioginis įžeidimas. Įžeidimo viešumą suponuoja tikimybė, kad pažeminimo faktą stebės kiti pašaliniai asmenys. Nukentėjusiais nuo įžeidimo gali būti ir mažamečiai, nepilnamečiai ir asmenys su psichine negalia. Pažeminimo atveju visada konstatuotina tyčinė kaltės forma, tačiau ji gali būti tiek tiesioginė, tiek netiesioginė. Atribojant įžeidimą nuo kitų panašių nusikalstamų veikų būtina atsižvelgti į įstatymo saugomą vertybę, nukentėjusįjį, veikos tikslus, bei motyvus. Kadangi mes laikomės įžeidimo dekriminalizavimo pozicijos, siūlome vietoj baudžiamosios atsakomybės už pažeminimą įtvirtinimo praplėsti CK normą, reguliuojančią asmens orumo ir garbės gynimą. Šio darbo rezultatai galėtų būti sėkmingai panaudoti tiek moksliniu aspektu, toliau svarstant aktualias įžeidimo problemas; tiek praktiniu aspektu, įgyvendinant mūsų pasiūlymus įstatymų leidybos, bei teismų praktikos sferoje.

ŠALTINIAI:

Norminiai teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Valstybės tarnybos įstatymas// Valstybės žinios. 1999, Nr. 66-2130;
2. Rusijos Federacijos Baudžiamasis Kodeksas, <http://ukrf.narod.ru/>;

Vadovėliai, monografijos:

3. V. Pavilionis ir kt. Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. 1 knyga. – Vilnius: Eugrimas, 2000;
4. E. Venckienė. Žmogaus orumas kaip teisinė kategorija. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius, 2008;
5. А. А. Власов. Проблемы судебной защиты чести, достоинства и деловой репутации. – Москва: Издательство имени Сабашниковых, 2000;
6. В. К. Глистин. Проблема уголовно-правовой охраны общественных отношений. - Ленинград, 1979;
7. А. П. Козлов. Понятие преступления. - Санкт – Петербург: Юридический центр Пресс, 2004;
8. В. С. Комиссаров. Курс уголовного права. Том 3. Особенная часть. <http://www.pravoteka.ru/pst/532/265803.html>;
9. А. И. Коробеев и др. Полный курс уголовного права. Том II Преступления против личности. – Санкт – Петербург: Издательство Р. Асланова „Юридический центр Пресс“, 2008;
10. Н. Ф. Кузнецова и др. Новое уголовное право России. Особенная часть. – Москва: 1996;
11. И. С. Ной. Охрана чести и достоинства личности в советском уголовном праве. – Саратов: Издательство Саратовского университета, 1959;
12. Б. Т. Разгильдиев и др. Уголовное право Российской Федерации. Особенная часть. – Саратов: 1999;
13. М. С. Рашковская. Преступления против жизни, здоровья, свободы и достоинства личности. Лекции для студентов. - Москва: 1956;
14. Салимзянова Р. Р. Независимость судебной власти как гарантия правового государства. Монография. Казань. 2007 (<http://narod.yandex.ru>);
15. Л. Н. Сугачёв. Ответственность за оскорбление. - Москва: Юридическая литература , 1966;

Periodiniai leidiniai:

16. K. Jovaišas. Žmogaus garbė ir orumas: interpretavimo ir gynimo problemos/ Teisės problemos, 2004, Nr. 1 (43);
17. A. Vaišvila. Žmogaus orumas ir teisė į orumą teisinio personalizmo požiūriu (nuo statiškojo prie tampančiojo orumo sampratos./ Jurisprudencija, 2005, t. 71(63);
18. Галяшина Е.И., академик РАЕН, д.ю.н., д.ф.н., Судебные лингвистические экспертизы в контексте рекомендаций Пленума ВС РФ № 3 от 24.02.2005 г., <http://www.sodeks.ru/public/f11.htm>;
19. Ю.М. Ткачевский. Уголовная ответственность за оскорбление. http://www.jursites.ru/tkachevskii_ugolovnaya_otvets.html;

Teismų praktika:

20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Teisėjų Senato nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7, 7¹ straipsnių ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas“ Nr. 1;
21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis Nr. 2K-670/2002;
22. Lietuvos Aukščiausiojo teismo nutartis Nr. 2K-269/2005;
23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis Nr. 2K-385/2005;
24. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis Nr. 2K-7-385/2006;
25. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis Nr. 2K- 23/ 2007;
26. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis Nr. 2K-210/2008;
27. Klaipėdos apygardos teismo nutartis Nr. 1S-126-106/2009;
28. Vilniaus apygardos teismo nutartis Nr. 1A-611/2008;
29. Tauragės rajono apylinkės teismo nuosprendis Nr. 1-34-220/2005;
30. Tauragės rajono apylinkės teismo nutartis Nr. PK-128-367/2008;
31. Tauragės rajono apylinkės teismo nutartis Nr. PK -248-607/2009;
32. Trakų rajono apylinkės teismo nuosprendis Nr. 1-00129-735/2005;
33. Ukmergės rajono apylinkės teismo nutartis Nr. 1-35-627/2005;
34. Utenos rajono apylinkės teismo nuosprendis Nr. 1-145-373/2007;
35. Varėnos rajono apylinkės teismo nuosprendis Nr. PK-143-633/2006;
36. Varėnos rajono apylinkės teismo nuosprendis Nr. PK-100-770/2008;
37. Vilniaus m. 3 apylinkės teismo nuosprendis Nr. 1-513-582/2006;
38. Vilniaus m. 3 apylinkės teismo nuosprendis Nr. 1-353-498/2007;
39. Vilniaus m. 3 apylinkės teismo nuosprendis Nr. 1-156-498/2008;
40. Vilniaus rajono apylinkės teismo nutartis Nr. PK-00092-137-2005;

41. Vilniaus rajono apylinkės teismo nuosprendis Nr. PK-31-626/2006;
42. Vilniaus rajono apylinkės teismo nutartis Nr. PK-119-137/2009;
43. Visagino apylinkės teismo nuosprendis Nr. 1-72-545/2007;
44. Visagino m. apylinkės teismo baudžiamasis įsakymas Nr. 1-40-531/2008;
45. Vyriausiojo administracinio teismo nutartis Nr. N¹⁶ – 89/2007;

Interneto šaltiniai:

46. Lietuvių kalbos žodyno tinklalapis, <http://www.lkz.lt/startas.htm>;
47. Elektroninis žodynų rinkinys <http://www.slovarik.kiev.ua/ojegov/r/103597.html>;
48. Европейская конвенция о защите прав человека: право и практика, www.echr.ru;

Kiti šaltiniai:

49. O. Fedosiuk. Baudžiamosios teisės specialiosios dalies paskaitų medžiaga. Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai viešajai tvarkai. http://www.mruni.lt/lt/padaliniai/fakultetai/teises_fakultetas/katedros/audziamosios_teises_katedra/studijos/paskaitos/;
50. Всемирная кампания за свободу слова. „Коротко о дифамации: основные концепции законодательства о защите репутации“. Пособие для активистов.